Walter Benjamin

Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk

Çeviren: Tevfik Turan

YAŞANTI

YKY

BİN DOKUZ YÜZLERİN BAŞINDA BERLİN'DE ÇOCUKLUK

Walter Benjamin 1892'de Berlin'de doğdu. Alman edebiyat eleştirmeni, düşünür, kültür tarihçisi ve estetik kuramcısıdır. Yahudi bir aileden gelen Benjamin, Berlin, Freiburg im Breisgau, Münih ve Bern'de felsefe öğrenimi gördü. 1920'de Berlin'e yerleşerek edebiyat eleştirmenliği ve çevirmenlik yapmaya başladı. 1928'de sunduğu *Ursprung des Deutschen Trauerspiels* (Alman Tragedyasının Kökeni) adlı doktora tezi Frankfurt Üniversitesi'nde geri çevrilince, zaten pek sıcak bakmadığı akademik kariyerden bütünüyle vazgeçti. Ernst Bloch, Theodor W. Adorno ve Bertolt Brecht'in etkisiyle 1930'larda giderek Marksizm'e yakınlaşan Benjamin, 1933'te Almanya'yı terk ederek Paris'e yerleşti. Burada edebiyat dergilerine ve New York'ta Adorno ile Horkheimer tarafından yayımlanan *Zeitschrift für Sozialforschung*'a (Sosyal Araştırmalar Dergisi) eleştiri ve denemeler yazdı. 1939 yılında, Alman mülteciler tarafından yayımlanan bir dergide çıkan yazısı nedeniyle Alman vatandaşlığından çıkarıldı. Almanların Fransa'yı işgal etmesi ve Paris'teki evini Gestapo'nun basması üzerine 1940'ta Fransa'nın güneyindeki Port-Bou kentine kaçtı; burada polis tarafından Gestapo'ya teslim edileceğini öğrenince intihar etti.

Başlıca yapıtları: Daha çok deneme türünde kaleme aldığı yazıları *Goethes Wahlverwandtschaften* (1924-25; Goethe'nin Seçilmiş Akrabalıkları), *Einbahnstrasse* (1928; *Tek Yön*, YKY, 1999), *Berliner Kindheit um Neunzehnhundert* (1950; *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*, YKY, 2004) ve Benjamin'in 1927'de başlayıp ölümü nedeniyle tamamlayamadığı *Das Passagenwerk* (*Pasajlar*, YKY, 1993) gibi kitaplarda toplandı.

Tevfik Turan 1954'te doğdu. İstanbul Üniversitesi'nde Alman filolojisi okuduğu yıllarda başladığı çeviri çalışmalarını TTOK'da mütercimlik, Türk-Alman Eğitim Merkezi'nde Almanca öğretmenliği, İstanbul ve Hamburg Üniversiteleri'nde Türkçe okutmanlığı yaparken sürdürdü. İlk çeviri kitabı, Patrick Süskind'den *Koku*, 1987'de yayımlandı. Bunu Peter Handke, Sten Nadolny, Wassily Kandinsky ve Walter Benjamin çevirileri izledi. Şiir çevirileri, *Hokka* dergisi dışında, Ernst Jandl'ın *Daha İyisi Saksofon* (YKY, 1998) adlı kitabında yayımlandı.

Walter Benjamin'in
YKY'deki kitapları:

Pasajlar *(1993)*
Tek Yön *(1999)*
Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk *(2004)*

WALTER BENJAMIN

Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk

Çeviren:
Tevfik Turan

Yaşantı

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1967
Edebiyat - 561

Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk / Walter Benjamin
Özgün adı: *Berliner Kindheit um Neunzehnhundert*
Almancadan çeviren: Tevfik Turan

Kitap editörü: Ayça Sabuncuoğlu
Düzelti: İncilay Yılmazyurt

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası San. ve Tic. Ltd. Şti.
Turgut Özal Cad. No: 137 İkitelli/İstanbul

Çeviriye temel alınan baskı: Suhrkamp, 2000
1. baskı: İstanbul, Ocak 2004
2. baskı: İstanbul, Mart 2009
ISBN 978-975-08-0728-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2003
Sertifika No: 12334
© Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1950
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr
http://www.yapikredi.com.tr

İÇİNDEKİLER

Mummerehlen • 9
Tiergarten • 12
Kayzerpanorama • 16
Zafer Sütunu • 20
Telefon • 23
Kelebek Avı • 25
Yola Çıkış ve Dönüş • 28
Cinsiyetin Uyanışı • 31
Kış Sabahı • 32
Steglitzer-Genthiner Caddeleri Köşesi • 34
Herr Knoche ile Fräulein Pufahl • 37
Magdeburger Platz Pazar Hali • 39
Ateş • 41
Atlıkarınca • 46
Kunduz • 47
Bir Ölüm Haberi • 50
Pfaueninsel ve Glienicke • 52
Blumeshof 12 • 56
Okuma Sandığı • 61
Dolaplar • 63
Öğrenci Kitaplığı • 67
Saklanılacak Yerler • 70
Bir Hortlak • 72

Davet • 74
Dilenciler ve Fahişeler • 78
Kazalar ve Cürümler • 80
Dikiş Sandığı • 84
Bir Noel Meleği • 87
İki Madenî Nefesliler Orkestrası • 90
Kambur Adamcık • 93

Sonsöz • 96
Notlar • 107

"Ey, çocukluk günlerinin kış şekeriyle kaplı
nar gibi kızarmış zafer sütunu"[1]

Mummerehlen

Eski bir çocuk tekerlemesinde Muhme Rehlen adı geçer. "Muhme" bana hiçbir şey ifade etmediğinden,[2] bu yaratık benim için, adı Mummerehlen olan bir hayalete dönüşmüştü. Bu yanlış anlama benim gözümde dünyanın görünümünü değiştirdi. Fakat iyi bir yolda değiştirdi; onun içerilerine doğru giden yolları gösterdi bana. Bu yanlış anlama için, kendisini destekleyen ne varsa doğruydu. Derken, tesadüf bu ya, ben yanlarındayken büyükler bakır gravürlerden (Kupferstich) söz ettiler bir keresinde. Ertesi gün bir sandalyenin altına girmiş, başımı aradan uzatıyordum ve bu bir "Kopfverstich" oluyordu.[3] Bu arada kelimeyi bozuyor idiysem, bu, hayatta tutunabilmek için yapmam gereken bir şeydi. Vakti geçmeden, aslında birer bulut olan kelimelere bürünüp kılık değiştirmeyi öğrendim. Benzerlikleri keşfetme yeteneği zaten o eski, benzeme ve benzer davranma zorunun zayıf bir kalıntısından başka bir şey değildir. Fakat beni bu zora kelimeler koşuyordu. Beni terbiyenin değil, evlerin, mobilyanın, elbiselerin örneklerine benzeten kelimeler. Ama bunlar beni hiçbir zaman, benim kendi imgeme benzetemediler. Onun için de, benden kendimle bir benzerliğim olması istendiğinde çaresizlik içinde kalırdım. Fotoğrafçıya gidildiğinde böyle olurdu. Nereye baksam, kendimi paravanalar, minderler, kaidelerle çevrili buluyordum ve bunlar, Hades'in gölgeleri nasıl kurbanlık hayvanın kanına susamış iseler aynı öyle, benim resmimi ele geçirmeyi bekliyordu. Sonunda beni kaba fırça darbeleriyle yapılmış bir Alpler manzarasının önüne getiriyorlardı ve sağ elim, keçi sakalı süslü bir şap-

Walter ve Georg Benjamin, Schreiberhau'da, yaklaşık 1902.

kayı havaya kaldırırken, gölgesini tuvalin bulutlarıyla buzullarının üzerine düşürüyordu. Gene de, küçük Alplinin dudaklarını çevreleyen zoraki gülümseme, salon palmiyesinin gölgesinde kalan çocuk yüzündeki bakışın yürek burkuculuğu kadar işlemiyor içime. İskemleleri ve sehpaları, goblenleri ve şövaleleriyle bir yandan *boudoir*'a[4], bir yandan işkence odasına benzeyen o atölyelerin birinden geliyor palmiye. Başım açık ayakta duruyorum; sol elimdeki devasa sombreroyu nice provalarla öğrenilmiş bir zarafetle tutuyorum. Sağ el, aşağıya doğru eğilmiş tokmağı ön planda görülen bir bastonla meşgul, bastonun ucu ise bir bahçe masasının üstünden sarkan tavuskuşu tüyü demetinin içinde gizlenmiş. İyice kenarda bir yerde, kapı perdesinin yanında, dar bir korsaj içinde annem put gibi duruyor. Bir terzi mankeni gibi, kadife kostümüme bakmakta; kostüm ise katbekat bordürler, şeritlerle süslü haliyle bir moda dergisinden çıkmışa benziyor. Fakat ben, burada beni çevreleyen her şeyle öyle bir benzerlik içindeyim ki, ben olmaktan çıkmışım. Nasıl pavurya bir deniz hayvanının kabuğunda barınırsa, ben de içi boşalmış bir kabuk gibi önümde duran on dokuzuncu yüzyılın içinde öyle barınıyorum. Kabuğu kulağıma tutuyorum. Ne işitiyorum? Sahra toplarının veya Offenbach'ın balo müziğinin gürültüsünü değil, fabrika sirenlerinin haykırışını veya öğlenleri borsa salonlarını çınlatan bağrışları da değil, hatta atların parke taşlarından gelen nal seslerini ya da muhafız takımının marş müziğini de değil. Hayır, benim işittiğim, bir teneke kovadan demir sobaya dökülen antrasitin çıkardığı kısacık şapırtı, gaz lambası gömleğinin alev alırken çıkardığı poflama ve caddeden bir at arabası geçerken lamba şişesinin pirinç yuvasında tıngırdayışı. Başka sesler

de var, anahtar sepetinin[5] şakırtısı, ön merdivenle arka merdivendeki iki zil; nihayet, küçük bir çocuk tekerlemesi de var aralarında: "Sana bir şey anlatayım / Mummerehlen üstüne." Tekerleme çarpıtılmış; gene de çocukluğun bütün o çarpıtılmış dünyasına yer var içinde. Bir zamanlar yeri tekerlemenin içinde olan "Rehlen adlı Muhme", tekerleme bana ilk defa söylendiğinde, çoktan kaybolmuş gitmişti bile. Fakat Mummerehlen daha da güç sezilir bir haldeydi. Arada sırada, tabağın dibinde, sütlacının veya Sago[6] peltemin pusları ardında yüzen maymunun o olduğunu sanırdım. Tabağımdakini, onun görüntüsü açılsın diye yerdim. Belki Mummelsee[7] idi oturduğu yer ve gölün uyuşuk suları etrafını gri bir pelerin gibi sarıyordu.[8] Bana onun hakkında ne anlatıldığını –veya sadece anlatılmak istendiğini– bilmiyorum. Muhme, dilsiz olan, gevşek, lapa lapa olandı; küçük cam kürelerin içinde atıştıran kar gibi, nesnelerin çekirdeğinde bulut bulut olandı. Bazen içlerinde savrulurdum. Guaşla resim yaparken olurdu bu. Orada karıştırdığım renkler bana da vururdu. Daha ben boyaları resmin üstüne aktarmadan, onlar beni bürüyüp gizlerdi. Paletin üzerinde ıslak ıslak birbirlerine karışırlarken, onları sanki eriyip dağılan bulutlarmışçasına, ihtimamla fırçama alırdım. Ama resme aktardığım her şeyin içinde en çok sevdiğim şey Çin porseleniydi. Elbette sadece ucuz ihraç malı olan o vazoların, çanakların, tabakların, kutuların üstü rengârenk bir kabukla kaplıydı. Gene de, beni öyle sıkı sıkıya kendilerine bağlarlardı ki, nice yıl sonra beni bir kere daha Mummerehlen'in yaptıklarına götüren hikâyeyi sanki o zamanlar pekâlâ biliyormuş gibi olurdum. Bu bir Çin hikâyesiydi, yaşlı bir ressam üzerineydi ve bu adam dostlarına en son yaptığı resmi göstermişti. Resimde bir park görülüyordu, ağaçlar arasından bir suya doğru ve su boyunca uzanan dar bir yol; bu yol küçük bir kapıya varınca bitiyor, kapıdansa arkadaki küçük bir eve giriliyordu. Ancak, dostlarının bakışları ressamı aradığında, ressam gitmiş ve resme girmiş oluyordu. O dar yolun üstünde, kapıya doğru yürüyor, kapının önünde duraklıyor, dönüyor, gülümsüyor ve aralığında kayboluyordu. Onun gibi ben de, hokkalarım ve fırçalarımla haşır neşirken, birden kılık değiştirmiş, bozulup resme karışmış oluyordum. Bir boya bulutuyla ta içine girdiğim porselene benziyordum.

Tiergarten[9]

Bir şehirde yolunu bulamamak pek bir şey ifade etmez. Bir şehirde, ormanda kaybolur gibi kaybolmak ise eğitim ister. Bunu başarana cadde isimleri kuru dalların çıtırtısı gibi seslenmeli, şehir merkezindeki dar sokaklar ona günün hangi saati olduğunu dağ başındaki bir gölcüğün kesinliğiyle yansıtmalıdır. Ben bu sanatı geç öğrendim; öğrenince de, ilk bıraktığı izleri defterlerimin arasındaki kurutma kâğıtlarında beliren labirentler olan rüyayı gerçeğe çevirdi bu sanat. Hayır, ilk izleri değil, çünkü onlardan önce de bir labirent vardı ki, ömrü belki hepsinden uzun sürmüştür. Ariadne'si eksik olmayan bu labirente[10] giren yol Bendlerbrücke'den[11] geçiyor, bu köprünün hafif kavsi yoluma çıkan ilk tepenin sırt çizgisi oluyordu. Tepenin eteklerinden pek uzak değildi hedef: Friedrich Wilhelm ile Kraliçe Luise. Yuvarlak kaideleri üzerinde, önlerinden akan bir suyun kuma yazdığı eğrilerin büyüsüyle taş kesilmişçesine yükseliyorlardı tarhların içinden. Hükümdarlardan çok, kaidelerine yönelmeyi seviyordum, çünkü bunların üstünde olup bitenler, ilintileri bakımından muğlak da olsa, mekânca daha bir yakındı. Bu yolumu şaşırışın içinde bir iş olduğu benim için ta baştan beri burada, faytonlarla beylik arabaların turladığı yoldan sadece birkaç adım ileride, bütün parkın en garip köşesinin uyumakta olduğunu hiç açığa vurmayan o geniş, sıradan meydandan belliydi. Daha pek erken almıştım bunun işaretini. Evet, burada veya buraya yakın bir yerde kurmuş olmalıydı otağını Ariadne; yakınında ilk defa ve bir daha hiç unutmama-

Tiergarten semtinde Herkules köprüsü, yaklaşık 1900.

casına, kelime olarak dilime ancak nice zaman sonra konacak olan şeyi, aşkı kavradığım Ariadne. Ama gene o kelimenin kaynağında, soğuk bir gölge halinde aşkın üzerine yayılan "Fräulein"[12] beliriyor. O yüzden bu, başka hiçbir parkın olmadığı ölçüde çocuklara açık görünen park, benim için başka bakımlardan da güçlüklerle, uygulanmazlıklarla dolu bir yer olmuştur. Ne seyrek seçebilmişimdir balıklı havuzun kırmızıbalıklarını. İsmiyle ne çok şey vaadetmiştir Hofjägerallee[13] ve ne kadar azını yerine getirmiştir. İçinde kırmızı, beyaz, mavi kulecikleriyle Anker oyun küpleri üslubunda yapılmış bir köşkü barındıran o taflanlığı ne kadar çok aramışımdır, boş yere. Her bahar nasıl bir ümitsizlik içinde dönmüş dolaşmış, ayaklarının dibinde ilk çuhaçiçekleriyle nergislerin açtığı Prens Louis Ferdinand'a geri dönmüştür aşkım. Bizi ayıran su onları benim için o kadar dokunulmaz kılıyordu ki, sanki bir cam fanus içindeydiler. Güzelin içinde, böyle sopsoğuk durması gerekiyordu soylu olanın; ben ise, öldüğü güne kadar okulöncesi grubunda beraber olduğum Luise von Landau'nun niçin Lützowufer'de[14], dallarındaki çiçekleri kanalın sularına emanet etmiş o küçük vahşi köşe-

nin çaprazına gelen yerde oturmak durumunda olduğunu anlıyordum. Daha sonraları yeni köşeler keşfettim; öbürleri hakkında bilgim arttı. Ama ne bir kız, ne bir yaşantı, ne bir kitap bana bu köşe üzerine yeni bir şey anlatabilecekti artık. Nitekim otuz yıl sonra, çevreyi iyi bilen biri, Berlinli bir çiftçi, şehirden epeyce uzaklaştığımız bir günün dönüşünde beni yanına aldığında, izlediği yollar bu bahçeden de geçecek ve buraya suskunluk tohumlarını ekecekti. Benim önümden basamakları iniyordu ve her biri dik geliyordu kendisine. Aşağıya götürüyordu bu basamaklar, varoluşun değilse bile, elbet bu bahçenin analarına. Yürüdüğü asfaltın üzerinde adımları yankılanıyordu. Önümüzü aydınlatan havagazı lambasından müphem bir ışık düşüyordu yolumuza. Tiergarten villalarının küçük merdivenleri, sütunlu antreleri, frizleri, başkirişleri – ilk defa biz oluyorduk, kelimesi kelimesine ciddiye alan onları; en başta da, oturulan iç kısımlarda çok şey değişmiş bile olsa, camlarıyla eskiden neyseler hâlâ aynısı olan o merdiven boşluklarını. Okuldan sonra, merdiveni çıkarken durakladığımda, kalbimin vuruş aralarını dolduran o

Tiergarten parkında oynayan çocuklar, yaklaşık 1900.

mısralar hâlâ hatırımdadır. Sistine Madonnası gibi boşlukta yüzen bir kadının, elinde bir çelenkle, bir nişin içinden belirişini gösteren camdan üzerime ışıyan mısralar. Okul çantamın omuzlarımdaki kayışlarını başparmağımla iterek sırtımı havalandırırken okurdum: "Çalışma vatandaşın ziynetidir / Berekettir zahmetin karşılığı." Aşağıda sokak kapısı, bir hortlağın mezarına dönerken çıkardığına benzer bir iç çekişle kapanır, kilidine otururdu. Dışarıda yağmur yağıyor olurdu belki. Renkli camlardan biri açıktı ve damlaların tıkırtısının temposuyla devam ederdi merdiven çıkış. O zamanlar yüzüme bakan karyatitlerin ve atlasların[15], tanrı ve melek heykelciklerinin arasında en sevdiklerim ise, varoluşa veya bir eve atılan adıma gözkulak olan o üzeri toz tutmuş eşik erbabı sülalesiydi. Çünkü beklemenin ustasıydı onlar. Öyle olunca da, bir yabancıyı mı bekliyorlar, eski tanrıların dönüşünü mü, yoksa otuz yıl önce okul çantasıyla ayakları dibinden geçip giden çocuğu mu, onlar için farketmiyordu. Gün onların burcundaysa, eski Batı[16] antik çağın batısı olur, o çağın rüzgârları esip Hesperidlerin elmalarıyla[17] yüklü mavnalarını Landwehrkanal boyunca yavaş yavaş, yanaşacakları Herakles iskelesine doğru yürüten gemicilere ulaşırdı. Ve gene, çocukluğumdaki gibi, Hydra ile Nemea aslanı[18] Großer Stern[19] çevresindeki cengelde yerlerini alırlardı.

Kayzerpanorama

Kayzerpanoramada[20] görülen seyahat resimlerinin çok cazip bir tarafı, insanın tura hangi resimden başladığının hiç önemli olmamasıydı. Çünkü, önünde oturakların olduğu görüntü perdesi bir çember çizerek döndüğünden, her resim bütün duraklardan geçiyor ve her seyirci bir çift pencereden bütün resimlerin pastel renkli ufuklarına bakabiliyordu. Yer her zaman bulunuyordu. Özellikle de çocukluğumun sonuna doğru, modanın kayzerpanoramalara sırt çevirmeye başladığı yıllarda, bu gezilerin yarı yarıya boş odalarda yapılmasına alışıldı. Sonraları müzik, film yoluyla seyahat etmeyi insana bitkinlik veren bir şey haline getirecekti, çünkü hayalgücünün beslenebileceği bir şey olan görüntü, müzik olunca ayrışıp dağılıyordu – müzik yoktu kayzerpanoramada. Fakat küçük, aslında rahatsız edici bir efekt vardı ki, vahaların çevresinde pastoral ezgilerin veya duvar kalıntılarının çevresinde matem marşlarının ördüğü bütün o yalancı sihirden üstün görünürdü bana. Bu bir çıngırak sesiydi ve görüntü bir sarsıntıyla kayıp giderek yerini önce bir boşluğa, ardından bir sonraki görüntüye bırakmadan önce birkaç saniyeliğine duyulurdu. Ve her sefer, her duyuluşunda, eteklerine kadar dağlar, ayna gibi pırıl pırıl bütün pencereleriyle şehirler, uzak, rengârenk yerliler, sarı, yoğun dumanlarıyla tren istasyonları, en küçük yapraklarına kadar üzüm bağları derin bir keder taşıyan bir veda havasıyla lebalep dolardı. İkinci bir kere kanaat getirirdim ki –çünkü hemen her seferinde, daha önce, daha birinci resme fırlattığım

Friedrichstraße ile Behrenstraße'nin köşesi. Panopticum'un [balmumu heykeller ve çeşitli garip eşya sergisi] bulunduğu pasaj, yaklaşık 1900.

bakışla doğardı bu kanaat– bu kadar ihtişamı tek bir oturumda sonuna kadar görmek imkânsızdı. Ve o zaman oluşurdu o –hiç yerine getirilmeyen– ertesi gün bir daha gelme kararı. Ama, daha ben henüz tamamen kararımı vermeden, benimle arasında sadece bir tahta paravanın bulunduğu bütün o mekanizma sarsılır, küçük penceresindeki resim sallanır, ardından da gözümün önünde, sola doğru kaybolur giderdi. Burada aslında doldurup bitirdikleri ömürlerinin ötesini yaşayan sanatlar, on dokuzuncu yüzyılla birlikte uyanmışlardır. Erken kalkmış sayılmazlar, ama gene de, Biedermeier[21] dönemine selam durabilecekleri bir zamana yetişmiş oldular. 1822 yılında Daguerre, Paris'teki panoramasını açmıştı. O gün bu gündür bu billurî, pırıltılı sandıklar, uzakların ve geçmişin bu akvaryumları, modanın canlı olduğu bütün bulvarları ve gezileri yurt edinmiştir. Ve böyle yerlerde olsun, pasajlarda ve pavyonlarda olsun, snoplarla sanatçılara memnuniyetle iş vermişlerdir; ta ki çocukların, çizdiği çemberler içinde en sevinç verici olan çemberin –en güzel, en bol resimli meridyenin– kayzerpanoramadan geçtiği yeryüzüyle dostluk kurmalarını sağlayan birer oda haline gelene kadar. Oraya ilk girdiğimde, o alabildiğine ince işlenmiş vedütlerin[22] zamanı çoktan geçmişti. Ama son izleyicileri çocuklar olan o sihir hiç zayıflamamıştı. Bu sihir beni bir öğle sonrası Aix şehrinin şeffaf resmi karşısında, çınar yaprakları arasından Cours Mirabeau'ya[23] dökülen zeytunî ışık içinde, tabiî benim hayatımın diğer dönemleriyle hiçbir ortak noktası olmayan bir zamanda, bir kere oynamış olduğuma ikna etmeye bile yeltenmişti. Zaten, yolculuklarda garip olan şuydu: Vardıkları uzak dünya her seferinde yabancı bir dünya ve bu dünyanın içimde uyandırdığı hasret her seferinde insanı bilinmeze ayartan bir hasret değil, zaman zaman daha hafif bir hasret olarak hissedilen sıla hasreti oluyordu daha çok. Ama bu belki de, her şeyin üzerine yumuşak yumuşak düşen havagazı ışığının eseriydi. Yağmur yağdığında ise, o zaman elli resmin hepsinin teker teker, iki sütun halinde yazılı olduğu afişler karşısında oyalanmam gerekmezdi – içeriye girerdim ve gerek fiyortlarda, gerek hindistancevizi palmiyelerinin üzerinde, akşamları ödevlerimi yaparken kürsümü aydınlatan o aynı

ışığı bulurdum. Ola ki birdenbire ışık düzeninde bir hata, içinde rengin manzaradan kaybolduğu o nadir alacakaranlığı yaratsın. O zaman, külden bir gök altında sükut içinde uzanıyormuş gibi olurdu görüntü; sanki daha demin, biraz daha dikkat etmiş olsam, rüzgârın ve çanların sesini duymuş olabileceğim hissine kapılırdım.

Zafer Sütunu[24]

Geniş meydanın üzerinde, günlük takvim yaprağındaki kırmızı tarih gibi dururdu sütun. Son Sedan Günü'nde[25] onun da indirilmesi gerekiyordu sanki. Ama ben küçükken, Sedan Günü olmayan bir yıl düşünülemezdi. Sedan'dan geriye sadece resmigeçitler kaldı. Onun için, Ohm Krüger bin dokuz yüz ikide Boer savaşını[26] kaybettikten sonra Tauentzienstraße'yi geçip gelirken, yol kenarına dizilenler arasında mürebbiyemle beraber ben de vardım. Çünkü olacak şey değildi, başında silindir şapkasıyla arabasının koltuğuna gömülmüş, "bir harbi idare etmekten" gelen bir beyefendiyi merak etmemek. O zamanın tabiriydi bu. Bana ise hem ihtişamlı, hem de biraz ayıp bir şey gibi gelirdi, sanki adam bir gergedanı veya hecin devesini "idare etmiş" de onun için meşhur olmuş gibi. Sedan'dan sonra ne gelebilirdi ki? Fransızların yenilgisiyle sanki dünya tarihi şanlı mezarına gömülmüştü, o mezarın üzerindeki taş bu sütun, oraya giden yol da Siegesallee'ydi[27]. Lise üçteyken, bu sütunun mermerden hükümdarlarına doğru yükselen geniş basamaklarını çıkıyor ve bu arada, ileride önüme anıtın bu müteva̓zı merdivenine benzer nice imtiyazlı yükselişlerin açılacağını hissetmeden de edemiyordum; sonra, sağ ve sol kolda arka duvarı taçlandıran vasallara dönüyordum; kısmen, efendilerinden daha alçakta oldukları ve daha rahat seyredilebildikleri için, kısmen de, annem-babam ile o gün iktidarda olanlar arasındaki uzaklığın buradaki zevat ile kendi zamanlarındakiler arasında olduğundan pek büyük olmadığı kanaatiyle içim dolu olduğu

için. Ama aralarında en çok, liseli ile devlet adamı arasındaki ölçüye sığmaz uçurumu kendi usulünce kapatan bir tanesini severdim. Bu bir piskopostu, elinde kendi idaresinde bulunan katedrali tutuyordu ve bina o kadar küçük yapılmıştı ki, Anker oyun küplerimle aynısını ben de yapabilirdim. O zamandan beri bir Azize Katharina'ya rastlayıp da tekerleği, bir Azize Barbara'ya rastlayıp da kulesi nerede diye bakınmadığım olmamıştır. Zafer Sütunu'nun süslerinin nereden geldiğini bana açıklamayı ihmal etmemişlerdi. Ama ben sütunu oluşturan top namlularının neyin nesi olduğunu tam kavrayamamıştım: Fransızlar mı altından toplarla savaşa çıkmışlardı, yoksa onların elinden alınan altını biz eritip top dökmekte mi kullanmıştık? Karşı karşıya olduğum şey, o muhteşem kitap karşısındaki halime benziyordu; aynı savaşın resimlenmiş günlüğüydü bu kitap ve hiçbir zaman bitiremediğimden, bütün ağırlığıyla üstüme biniyordu. İlgimi çekiyordu günlük; içindeki muharebelerin planlarını iyi biliyordum; ama gene de, altın yaldız kabart-

Friedensallee [Barış Bulvarı] ve Siegessäule [Zafer Sütunu], Waldemar Titzenthaler, yaklaşık 1903.

malı kapağından çıkıp içime yayılan isteksizlik gittikçe büyüyordu. Altın pırıltısının daha da uğursuz olduğu yer, Zafer Sütunu'nun alt kısmını saran revaktaki fresk dizisiydi. Arka duvarından yansıyan loş bir ışığın doldurduğu bu mekâna hiç girmedim; orada, Doré'nin, Dante'nin *Cehennem*'ine yaptığı ve her açışımda dehşete kapılmadan edemediğim gravürleri türünden tasvirlerle karşılaşmaktan korkuyordum. Bana öyle geliyordu ki, başarıları orada, sütunlu salonda uyuklayan o kahramanlar da kendi başlarına kaldıklarında, tıpkı kasırgaların kamçıladığı, etleri kanayan ağaç gövdelerine yamanmış, buzulların arasında buz kesmiş halde karanlık dehlizlerde çile dolduran sürü sürü zavallılar kadar bahtsızdı. İşte bu yüzden bu revak cehennemdi, yukarıda parıldayan Viktoria'nın çevresinde koşan o inayet görmüşler çemberine tam uygun düşen karşı kutup. Bazı günler yukarıda insanlar olurdu. Arkalarında gökyüzü, siyah konturları varmış, çıkartma resim dosyalarındaki küçük figürlermiş gibi görünürlerdi gözüme. Ben de zaten elime makası veya tutkal çanağını almaz mıydım, çalışmam bittikten sonra, böyle heykelcikleri cümle kapılarının önlerine, çalıların ardına, sütunların arasına ve daha başka, beni çeken her yere dağıtmak için? Böyle bahtiyar bir iradenin yaratıklarıydı yukarıda, ışıktaki o insanlar. Bir ebedî pazar günüydü etraflarını saran. Yoksa, sadece ebedî bir Sedan Günü müydü?

Telefon

Cihazların veya hatırlayışın yapısından ileri geliyor olabilir – şurası kesin ki, ilk telefon konuşmalarına eşlik eden seslerin kulağımdaki yankısı bugünkülerden çok farklı olarak kalmış. Gece çınlamalarıydı bunlar. Hiçbir ilham perisinin haberini vermediği çınlamalar. İçinden çıkıp geldikleri gece, her gerçek yeniden doğuşun arifesindeki gecenin aynısıydı. Ve yeni doğmuş bir sesti, cihazlarda uyuyarak bekleyen ses. Telefon, gününe, saatine varıncaya kadar benim ikiz kardeşimdi. Onun için de bana, başlangıçtaki aşağısanmasını o mağrur kariyeri boyunca nasıl geride bıraktığını izlemek nasip oldu. Çünkü, o zamanlar evin ön cephesine bakan odasını şaşaalarıyla dolduran kristal avize, soba paravanı ve palmiye, konsol, çiçek sehpası ve cumba korkuluğu çoktan köhneyip öldüklerinde, karanlık koridoru, dağların arasındaki derin bir koyakta kaderine terkedilmiş efsanevî bir kahramandan farksız, arkasında bırakan bu cihaz, artık genç kuşağın oturmaya başladığı o hafiflemiş, daha aydınlık mekânlara giriyordu, muzaffer bir kral edasıyla. O kuşağın yalnızlığının tesellisi oldu. Bu kötü dünyayı terkedecek olan ümitsizlere son ümidin ışığıyla göz kırpardı. Terkedilmişlerle yataklarını paylaşırdı. Sürgünden geleli beri koruduğu keskin çınlamasını da kısıp sıcak bir vınlamaya çevirmek üzereydi. Çünkü, zaten herkesin ondan gelecek sesi tatlı hayaller içinde veya bir günahkâr gibi titreye titreye beklediği yerlerde daha fazlasına ne lüzum vardı. Bugün onu kullananlar içinde hatırlayan pek kalmamıştır, vaktiyle ailelerin kucağında beliri-

vermesinin ne vahim sonuçlara yol açtığını. Saat ikiyle dört arasında, gene bir okul arkadaşımın benimle görüşmek istediği sırada çalışı, sadece annemle babamın öğle istirahatını değil, aynı zamanda dünya tarihinin, orta yerindeyken esiri oldukları bir çağını altüst ederdi. Santrallarla arada hep bir fikir ayrılığı olurdu, babamın şikâyet merkeziyle konuşurken yağdırdığı tehditlerle azarlar da cabası. Ama onun asıl zevk içinde kendinden geçtiği âlemler, dakikalarca, kendini unutma raddelerine gelinceye kadar çeviredurduğu manyeto koluna adanmış olanlardı. Eliyse, raksının şehvetine kapılmış bir derviş gibi olurdu. Ama benim yüreğim çarpardı, böyle durumlarda memurenin, sallapatiliğinin cezası olarak, çarpılma tehlikesiyle yüz yüze geldiğine kesin gözüyle bakardım. Telefon o zamanlar atılmış ve dışlanmış bir halde, arka koridorun bir köşesinde, kirli çamaşır sandığıyla gaz saatinin arasında, hani çınlamasının Berlin evinin ürküntülerini daha da arttırdığı o yerde asılıydı. Ve ben o zaman, neredeyse hepten sersemlemiş bir halde, dar ve karanlık koridorda el yordamıyla epey bir ilerledikten sonra, yaygarayı susturmak için elimi uzatıp, her biri halter ağırlığındaki iki kulaklığı yerlerinden çekip başımı aralarına kıstırdığımda, cihazdan gelen sese amansız bir biçimde teslim olmuşum demekti. Bu sesin üstüme abanışındaki o yürek daraltan kuvveti hafifletecek hiçbir şey yoktu. Sesin içimde zaman, görev ve niyete yönelik her fikri yok edişini, kendi düşünüşümü hiçe indirgeyişini acizce bir acıyla izler, ötelerden gelen sesin emri altına giren medyum gibi, bana telefondan geçip gelen ilk iyi teklife hemen teslim olurdum.

Kelebek Avı

Ara sıra çıktığımız yaz yolculukları bir yana, ben okula başlamadan önce her yıl çevredeki yazlıklara taşınırdık. Bunların hatırası daha uzun bir zaman, çocuk odamın duvarındaki, ilk parçaları Brauhausberg'deki[28] bahçede yakalanmış olan bir kelebek koleksiyonunun başlangıçlarını içeren camekânda yaşamaya devam etti. Yıpranmış kanat uçlarıyla lahana kelebekleri, fazlasıyla parlaklaşmış kanatlarıyla orakkanatlar beni defalarca bakımlı bahçe yollarından ayartıp bir cengelin içine çekerdi; ben de orada, herhalde kelebeklerin uçuşunu yönetmekte olan rüzgârla kokuların, yapraklarla güneşin komplosu karşısında âciz, kalakalırdım. Onlar bir çiçeğe doğru uçar, çiçeğin üzerinde havada dururdu. Ben kepçeyi kaldırır, artık sadece, çiçeğin o bir çift kanat üzerinde yaptığı belli olan etkinin kemale ermesini beklerdim; derken o narin gövde hafif çırpıntılarla yana doğru kayıverir, aynı kımıltısızlık içinde durarak gölgesini başka bir çiçeğin üstüne düşürür ve aynı anîlikle onu da dokunmadan bırakırdı. Böyle, ağır ağır yürüsem geçebileceğim yavaşlıkta bir aglia veya kınakelebeği, tereddüdü, gidip gelmeleri, oyalanmalarıyla beni ahmak yerine koyduğu zamanlar, sadece avıma hissettirmeden yanaşıp onu altedebilmek için, eriyip hava ve ışık olmayı dileyecek hallere girerdim. Bu dilek, hayranı olduğum o kanatların her titreyişi veya salınışı bana da ulaştığı, veya beni de tepeden tırnağa titrettiği ölçüde gerçekleşmiş de olurdu. Aramızda o eski avcı kuralı hüküm sürmeye başlardı: Ben her telime kadar hayvana uydukça ve içten içe,

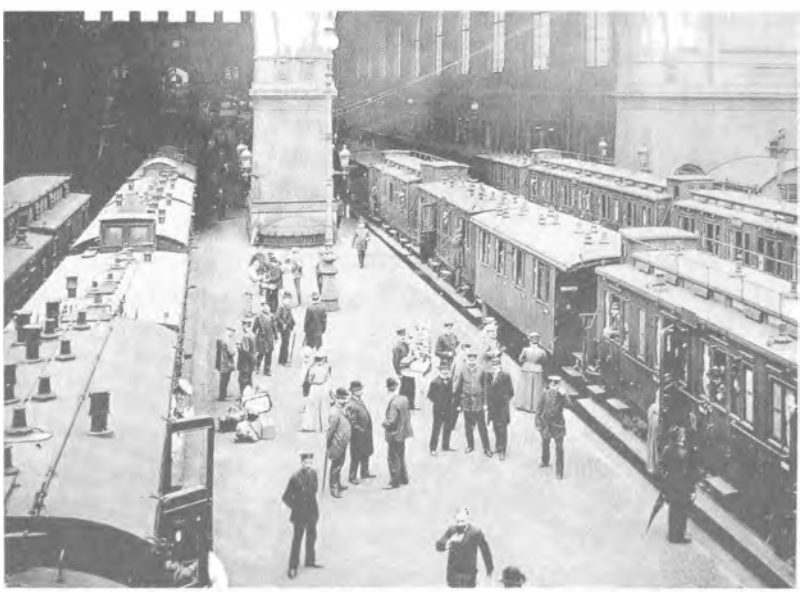
Brauhausberg'den çevreye bakış. Aynı dönemin kartpostalı. Sanat kitapları basan Robert Hügel Yayınevi, Potsdam.

kanat çırpan bir kelebeğe dönüştükçe, kelebek de, yaptığıyla-yapmadığıyla, insana özgü kararlılığın rengine bürünürdü ve sonunda, yakalanması sanki sadece benim insan varlığımı tekrar ele geçirebilmemin bedeliymiş gibi olurdu. Ama bu iş nihayet başarıldığında, o avcı saadetinin bana nasip olduğu yerden botanik tamburundaki[29] eterin, pamuğun, renkli başlı topluiğnelerin ve cımbızların meydana çıkacağı otağıma kadar, zahmetli bir yol vardı aşılacak. Ya geride bıraktığım av sahamın hali neydi! Otlar yatmış, çiçekler ezilmiş olurdu; av peşinde koşan, kepçesinin ardından, bu da cabası dercesine, kendi vücudunu da atmıştı ortaya; bunca yıkım, beceriksizlik ve kaba kuvvet karşısında titreyerek, ama gene de pür-zarafet duruyor olurdu ağın bir köşesinde, korku içindeki kelebek. Bu zahmetli yol yürünürken, ölüme adanmış olanın ruhu avcıya geçerdi. Kelebekle çiçeklerin onun gözü önünde birbirleriyle anlaştıkları dil – avcı bu dilin birkaç kuralını ele geçirmişti şimdi. Öldürme arzusu azalmış, güveni bir o kadar büyümüştü. Ne var ki, o zamanlar içinde kelebeğin salındığı hava, onyıllardan beri bir daha ne kulaklarıma gelmiş, ne dudaklarımdan dökülmüş bir kelimeyle dopdolu bugün. Çocukluğun kelimelerinin yetiş-

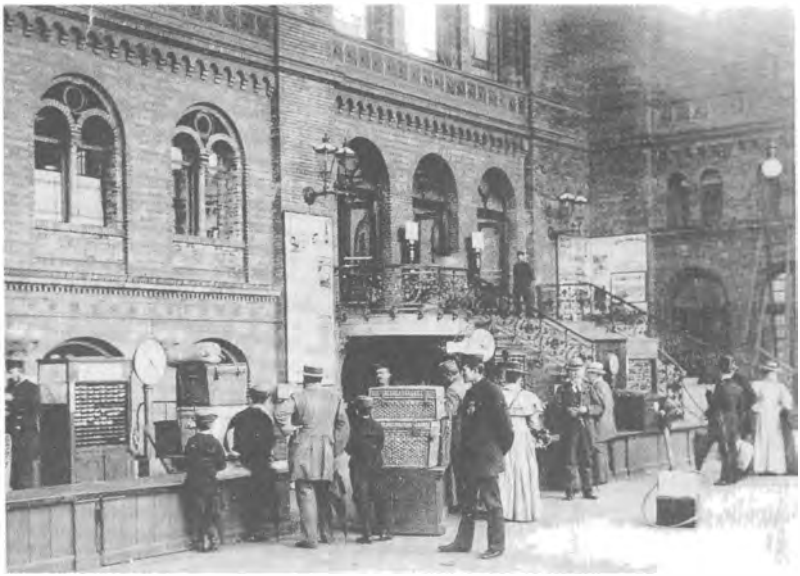
kinlerin karşısına çıkışındaki sırrına varılmazlığı korumuş bu kelime. Uzun zaman susulmuşluğu içinde nurlanmış. Kelebek dolu havada öylece titreşmekte "Brauhausberg" kelimesi. Potsdam yakınlarında, Brauhausberg adlı tepedeydi yazlığımız. Ama bütün ağırlığını kaybetti bu isim, bir bira fabrikasıyla ise hiç ilgisi kalmadı, artık olsa olsa yazları annemi-babamı ve beni barındırmak için orada yükseliveren, maviliklerin sardığı bir tepe. Ve onun içindir ki, benim çocukluğumun Potsdam'ı da öyle, sanki söğüt kelebekleri, atalantaları, gündüztavusları ve turuncusüslüleri, Kudüs'ün burçlarıyla surlarının lacivert zemin üzerinde belirdiği o pırıltılı Limoges minesi resimlerden birinin üstüne serpilmişçesine, maviliklere bürünmüş halde duruyor.

Yola Çıkış ve Dönüş

Bir önceki akşam, ötekiler daha uyanıkken yatak odası kapısının altından görülen ışık çizgisi – yolculuğun ilk işareti değil miydi bu? Çocuğun bekleyişlerle dolu gecesine, sonraları bir tiyatro perdesinin altındaki ışık çizgisinin salonda bekleşenlerin gecelerine gireceği gibi dalmıyor muydu? Galiba insanı alıp götüren rüya gemisi o zamanlar sık sık, konuşma sesleriyle tabak şakırtısından oluşan dalgaların üzerinde sallana sallana

Anhalt İstasyonu. Ana salona bakış, yaklaşık 1900.

Stettin İstasyonu'nda bagaj teslim kısmı, Waldemar Titzenthaler, 1897.

yataklarımıza yanaşır, sonra da sabah erkenden bizi, daha yeni çıkacağımız yolculuğun heyecanı sanki yol bitmiş de dönüyormuşuz gibi üstümüzde, kıyıya indirirdi. Takırtılar içinde Landwehrkanal boyunca ilerleyen ve içinde birdenbire yüreğimin sıkıştığını hissettiğim faytondaki yolculuk. Tabiî, olması beklenenler ya da ayrılış yüzünden değil; o bitmek bilmeyen, hâlâ süren, yolculuğun esintisi karşısında bir hayaletin sabah alacasından kaçışı gibi kaybolup gitmemiş olan o iç bunaltıcı birarada oturuş içime bir hüzün salardı. Ama uzun sürmezdi. Çünkü araba Chausseestraße'yi ardında bırakınca düşüncelerim gene koşturur, trenle yapacağımız yolculuğa ulaşırdı. O gün bu gündür benim için Koserow'un ya da Wenningstedt'in kum tepeleri buraya, başkalarının Stettiner Bahnhof'un kumtaşı bloklarıyla karşılaştığı Invalidenstraße'ye kadar iner. Ama o erken saatlerde hedef çoğunlukla daha yakın bir yer olurdu: "Anhalter"di burası, adından anlaşılacağı gibi trenlerin ana mağarası, lokomotiflerin barınacağı, katarların duracağı yer.[30] Hiçbir uzaklık, siste rayların kavuştuğu yerden daha uzak değildi.

Ama, daha demin çevremi saran yakınlık da uzaklara kaçıyordu. Ev hatıralarda başkalaşmış gibiydi. Dürülmüş halıları, keten örtülere sarılıp dikilmiş avizeleri, kılıf geçirilmiş koltuklarıyla, jaluzilerinden sızan yarı aydınlığıyla, biz daha ekspresimizin basamağına ayağımızı basarken, bir saattir ağır ağır yerleşmeye başlayan tozun üstüne belki de çok geçmeden kendi hırsız izlerini bırakacak olan yabancı tabanlara, hafif ayak seslerine duyulan bir bekleyişe kapı açardı. Bu yüzden, her seferinde yurtsuz biri olarak dönerdim tatilden. İsterse izbe bir bodrum köşesi olsun, lambası yanan –önce yakılması gerekmeyen– her yer, batıda karanlığa gömülen evimizle karşılaştırıldığında, gıpta edilesi bir yer gibi gelirdi. O zaman, Bansin'den ya da Hahnenklee'den dönüşteki istasyonlar bir sürü küçük, hüzünlü sığınak sunardı bana. Tabiî, sonra şehir gene içine alırdı bunları, sanki yardımseverliklerinden gocunuyormuş gibi. Ama tren gene de önlerinde duraksayacak olursa, bu olsa olsa makasa girişteki işaretin geçişimizi engellemesinden olurdu. Tren ne kadar yavaş giderse, yangın duvarlarının ardında yaklaşan ana-baba evinden kaçabilme umudu da o kadar çabuk kaybolurdu. Gene de, herkesin inmesinden önceki bu sayısız dakikalar bugün bile gözümün önündedir. Belki kimi göz dolaşmıştır üstlerinde; avluların kırık dökük duvarlarında, arkalarında bir lambanın yandığı görülen pencereler gibi.

Cinsiyetin Uyanışı

Sonraları bitmek bilmeyen gece gezintilerimde arşınlayacak olduğum o caddelerden birinde, zamanı geldiğinde, garip mi garip koşullar altında cinsiyet güdüsünün uyanışı şaşırttı beni. Yahudilerin Yeniyıl günüydü, annem-babam da beni kutlama ayinlerinden birine yerleştirmek için hazırlıklar yapmışlardı. Söz konusu olan galiba, annemin aile geleneğinden ötürü yakınlık duyduğu Reform cemaatiydi. Ben bu bayram günü için uzak bir akrabaya emanet edilmiştim, evine uğrayıp onunla beraber gitmem gerekiyordu. Ama adresini kaybettiğim için midir, yoksa o çevreyi iyi bilmediğim için midir, zaman gittikçe ilerledi, dolanıp durmalarım gittikçe ümitsiz bir hal aldı. Kendi başıma sinagoga girmeye cesaret etmem hiç söz konusu değildi, çünkü giriş kartları koruyucumdaydı. Uğradığım talihsizliğin baş sorumlusu, hemen hemen hiç tanımadığım bu kişiye karşı duyduğum tepkiydi, bir de, bana mahcubiyet vaadetmekten başka bir şeye yaramayan o dinî törenlerden hoşlanmayışımdı. Derken, çaresizliğimin orta yerinde birdenbire, yakıcı sıcaklıkta bir korku dalgası sardı içimi –"Çok geç, sinagog kaçtı"–, ama bu daha yatışmadan, hatta tastamam aynı anda ikinci, mükemmel bir vicdan kaygılarından arınmışlık dalgası – "Her şey olacağına varır, bana ne". Ve bu iki dalga dur-durak bilmeksizin çarpışarak, bayram gününe saygısızlık ile sokağın, uyanmış güdülere vereceği hizmetleri bana orada önce şöyle bir sezdiren sokağın, çöpçatanca dostluğunun birbirine karıştığı o ilk büyük zevk duygusunu meydana getirdiler.

Kış Sabahı

Herkesin, bir dileğini yerine getirecek olan perisi vardır. Ne ki, pek az kimse tuttuğu dileği hatırlayabilir; bu yüzden, pek az insan daha sonraları kendi hayatında o dileğin gerçekleştiğini farkeder. Ben gerçekleşen dileğimi biliyorum, masallardaki çocukların dileklerinden daha akıllıca olduğunu söyleyecek de değilim. Bu dilek benim içimde, kış sabahları erkenden, altı buçukta yatağıma yaklaşan ve dadımın gölgesini tavana vurduran lambayla oluştu. Soba tutuşturuluyordu. Çok geçmeden, pek dar bir bölmeye sıkıştırılmış, kömür kalabalığı yüzünden kımıldamakta bile güçlük çeker gibi görünen alev bana doğru bakacaktı. Gene de muazzam bir şeydi, orada, yanıbaşımda, benden de küçük, yerine yerleşmeye çalışan, kızın benim için eğildiğinden de çok eğilmesini gerektiren ateş. Onun işi görülüp bitince, kız sobanın gözüne bir elma koyacaktı. Çok geçmeden soba kapağının parmaklığı kırmızı titremelerle yere yansırdı. Ve benim mahmurluğum bu görüntüye kavuşunca, bütün güne yetecek kadar bir şey elde etmiş hissine kapılırdı. Bu saat hep böyleydi; sadece kızın sesi bozardı, kış sabahının beni odamdaki nesnelere alıştırması anlamına gelen süreci. Daha jaluzi kaldırılmamış olurdu, soba kapağının sürgüsünü ilk defa itip fırın gözündeki elmayı yokladığımda. Bazen rayihası daha neredeyse hiç değişmemiş gibi olurdu. Sonra da, kış gününün, Noel akşamında bir çam ağacı kokusundan bile daha derin ve ketum bir hücresinden geliyormuşa benzeyen o köpüksü kokuyu burnumda duyduğumu sanıncaya kadar sabre-

derdim. İşte o koyu renkli, sıcak meyva karşımdaydı, seyahatten dönüp yanıma gelmiş bir dost gibi bildik ve değişmiş. Karanlık sobasıcağı ülkesinde yaptığı yolculuk olmuştu, günün benim için hazır tuttuğu her şeyin rayihasını ona veren. Bunun için de, çıplak yanaklarında ellerimi ısıtırken, içime beni her seferinde elmayı ısırmaktan alıkoyan bir tereddüdün yayılması garip olmazdı. Bana kokusunda getirdiği o varla yok arası müjdenin dilime geçerek çabucak kaçıvereceğini hissederdim. Öyle bir müjdeydi ki bu, verdiği şevk beni bazen, okula doğru yürürken bile hâlâ teselli ediyor olurdu. Tabiî, okula gelince, sırama dokunur dokunmaz, daha demin uçup gitmişe benzeyen mahmurluk on kat büyümüş olarak yeniden belirirdi. Ve mahmurlukla beraber o dilek: doyasıya uyuyabilmek. Bunu belki bin kere dilemişimdir ve dilek sonraları sahiden gerçekleşmiştir de. Ama bu gerçekleşmenin, sürekli bir iş ve güvenli ekmek kapısı konusunda beslemiş olduğum ümidin her seferinde boşa çıktığını farkedişimde olduğunu görene kadar uzun bir zaman geçmiştir.

Steglitzer-Genthiner Caddeleri Köşesi

Her çocukluğun içerilerine o zamanlar daha, evlerinden artık çıkmaz olmuş, annemizle ziyaretlerine gittiğimizde hep bizi bekler bulduğumuz, başlarında hep aynı siyah bone, üzerlerinde aynı ipek elbiseyle aynı koltukta oturup aynı cumba penceresinden bizi karşılayan teyzeler uzanırdı. Büyüleri, hiç derinliklerine inmeseler bile bütün bir vadiye yayılmış periler gibi, bütün bütün caddeler, hiç ayaklarını basmadıkları halde o teyzelerin idaresi altındaydı. Bu varlıklardan biriydi Tante Lehmann[31]. Durmuş oturmuş bir Kuzey Almanyalı soyadını taşıması, bir insan ömrü boyunca, Steglitzerstraße'nin Genthinerstraße'ye açıldığı köşeye hâkim bir cumba üzerinde kendisi için iddia ettiği hakkın teminatıydı. Bu köşe son otuz yıldaki değişmelerin pek dokunmadan geçtiği yerlerdendir. Şimdi değişen sadece, çocukken onu benim gözümden saklayan tülün inmesi oldu. Çünkü o zamanlar benim için adı Steglitz şehrinden gelmiyordu. Stieglitz [saka] kuşuydu, ona adını bağışlayan. Hem, teyze de orada, kafesinde, konuşabilen bir saka gibi oturmuyor muydu? Bu kafese ne zaman girsem, içerisi bu küçük, siyah kuşun cıvıltısıyla dolu olurdu; bir zamanlar Mark'ta sülalesinin dağılmış olarak oturduğu bütün bucakların, çiftliklerin üzerinden uça uça gelmiş ve her ikisinin de –hem köylerin, hem sülalelerin– çoğu zaman tamamen birbirinin tıpatıp aynısı olan isimlerini aklında tutan bir kuş. Teyze bir zamanlar Märkisches Land'da veya Mecklenburg'da[32] büyükbaş hayvan veya tahıl tüccarlığı yapmış bütün o Schoenfliesler, Rawitscherler, Lands-

bergler, Lindenheimlar, Stargardlar arasındaki dünürlükleri, oturdukları yerleri, başlarından geçen tatlı, tatsız olayları bilirdi. Ama şimdi çocukları, hatta belki torunları buraya, eski Batı'ya yerleşmiş, Prusya generallerinin veya terkedip geldikleri o küçük şehirlerin adlarını taşıyan sokaklarda oturuyorlardı. Daha sonraları sık sık, bindiğim ekspres böyle küçük, ücra yerlerin kıyısından koşup geçerken, demiryolu setinden aşağı, küçük çiftlik evlerine, avlularına, samanlıklarına, çatılarına bakmış ve kendi kendime sormuşumdur: Benim o zamanlar küçük bir çocuk olarak odalarına girdiğim o ihtiyar teyzeciklerin, anne-babalarının gölgelerini terkedip geldikleri yerler işte buralar olmasın? O odalarda örselenmiş, kırılgan bir ses bana sırçadan bir merhaba derdi. Ama bu ses hiçbir yerde, örgüsü Tante Lehmann'dan duyduğum kadar narin ve akordu beni orada bekleyen şeyle öylesine ahenkli bir ses olmazdı. Çünkü Tante Leh-

Landwehrkanal, Waldemar Titzenthaler, 1910.

mann, ben odaya girer girmez, hepsi de bir saat mekanizmasının dakikliğine denk bir canlılık içinde elarabaları, kazmaları, lambalarıyla hareket eden küçük kalfaları, kazmacıları, takımbaşları olan bütün bir maden ocağını barındıran büyük cam sandığın önüme konmasına özen gösterirdi. Bu oyuncak –eğer oyuncak tabiri caizse– zengin bir şehirli ailenin çocuğuna, çalışılan yerlere ve makinalara bir göz atmanın çok görülmediği bir zamandan kalmıştı. Böyle yerler arasında da maden ocağı eskiden beri özel bir önem taşıyordu; sadece ağır bir çalışmanın, bütün gayretli insanların faydalanması için ocağın derinliklerinden çekip çıkardığı hazineleri değil, aynı zamanda Biedermeier çağının, Jean Paul'u, Novalis'i, Tieck'i ve Werner'iyle kendini adadığı o şehla bakışı gösterdiği için de. – Bu cumbalı daire, içinde böyle değerli şeyler barındıran mekânlara yakışır biçimde, çift kat gizlenmiş bir haldeydi. Sokak kapısından hemen sonra, girişte, solda koyu renkli, çıngıraklı daire kapısı gelirdi. Bu kapı önümde açıldığında, dik ve nefes kesici bir merdiven çıkardı yukarıya, benzerlerine sonraları sadece köy evlerinde rastladığım cinsten. Yukarıdan gelen zayıf gaz lambası ışığında yaşlı bir hizmetçi kadın duruyor olurdu ve ben hemen sonra, onun koruması altında, o karanlık dairenin holüne açılan ikinci eşiği geçerdim. Zaten, bu daireyi o yaşlılardan biri olmaksızın tasavvur edemezdim. Bunlar, artık suskunluğa gömülmüş olmakla birlikte, aralarındaki ortak servetlerini teşkil eden hatıraları paylaştıkları kimseler olan hanımlarını sadece kelimesi kelimesine anlamakla kalmaz, onları her yabancı karşısında açık alınla temsil etmeyi de bilirlerdi. Ama bu temsil işini herkesten kolay benim karşımda becerirlerdi, çünkü beni ekseriya hanımlarından çok daha iyi anlarlardı. Buna karşılık ben de onlara saygı, hatta hayranlık dolu gözlerle bakardım. Hanımefendilerinden ekseriya daha ağır, daha güçlüydüler, hem de bu sadece vücutça böyle değildi; ve içerisi, salon, benim için bazen maden ocağına ve çikolataya rağmen, evin yaşlı desteğinin geldiğimde beni bir yükten kurtarırcasına paltomu aldığı, giderken de kasketimi, beni takdis etmek istercesine, alnıma bastırdığı o kapıarası kadar çok şey ifade etmezdi.

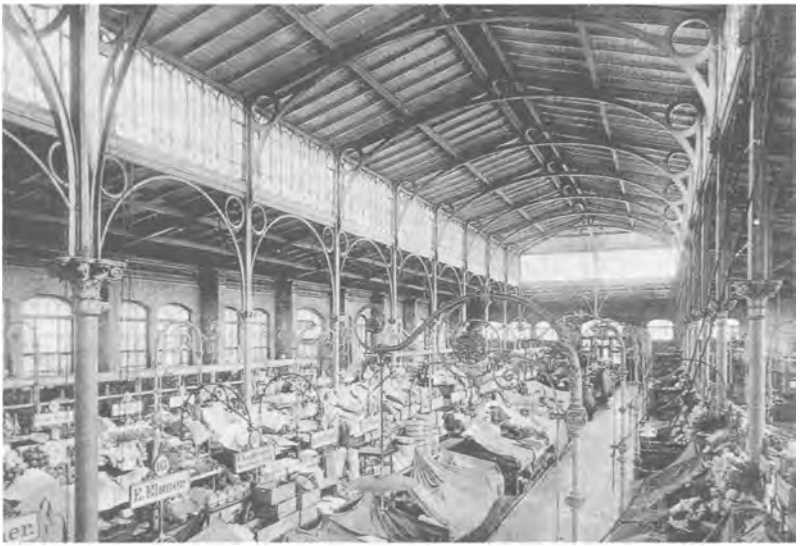
Herr Knoche ile Fräulein Pufahl

Koleksiyonumdaki kartpostallar içinde birkaç tanesi var ki, yazılı tarafları hatırımda resimlerinden daha belirgin kalmış. Altlarında güzel, okunaklı harflerle Helene Pufahl imzası var. Bu, öğretmenimin adıydı. Soyadının baş harfi, P, Pflicht'in [görev], Pünktlichkeit'ın [dakiklik], Primus'un [sınıf birincisi] P'siydi; f, folgsam [itaatkâr], fleißig [çalışkan], fehlerfrei [hatasız] demekti; sondaki l ise lammfromm [akıllı uslu], lobenswert [övgüye layık] ve lernbegierig'e [öğrenmeye hevesli] şekil veren harfti. Böylece bu imza, eğer Sami dillerinin yazıları gibi sadece ünsüzlerden oluşsaydı,[33] sadece kaligrafi ustalığının doruğunu değil, aynı zamanda bütün erdemlerin kökünü de barındırırdı. Batı semtleri burjuvazisinin en iyi ailelerinin oğlanları, kızları girerdi Fräulein Pufahl'ın grubuna. Tabiî, kesin bir ayrım gözetilmediğinden, bu burjuva çevresine asillerden bir kız da karışabilmişti. Luise von Landau'ydu adı ve bu isim beni çok geçmeden etkisi altına almıştı. Bugüne kadar hatıramda canlı kaldı, ama bu sebepten değil. Daha çok, yaşıtlarımın isimleri arasında üzerine ölümün vurgusunun düştüğünü işittiğim ilk isim olduğundan. Bu, ben büyüyüp bizim gruptan ayrıldıktan sonraydı. Artık ne zaman Lützowufer'e gitsem, bakışlarım onun evini arar olmuştu. Tesadüfen, ev suya kadar inen küçük bir bahçenin karşısındaydı. Bu görüntü zamanla o sevgili isimle o kadar kaynaştı ki, sonunda, karşı kıyıda dokunulmazlığı içinde habire çiçek açan tarhın küçük müteveffanın kenotafionu[34] olduğu kanısına vardım. Fräulein Pufahl'ın yerini Herr

Knoche aldı. Herr Knoche, annemin-babamın beni yardımlarıyla Kayzer'in ordusundaki görevime bir an önce hazırlamak zorunda olduklarına inandıkları astsubaylar türünden biriydi. Herr Knoche bana yazı dersi veriyordu; bekçiler de bedeneğitimi. Anne-babaların içgüdüsü, görevi mahkemelerde, vergide, poliste infaz olan sınıfa güveniyordu. Bu sınıftan olan tek bir öğretmen gelip geçmişse, o da Herr Knoche'ydi. Zadegân evlerinde kendini dizginlemek zorunda idiyse, kendisine emanet edilen sınıfta –bu sınıf sonra benim sınıfım oldu– dizginleri hepten koyverirdi. Bu, sınıfın Savignyplatz'a taşınmasından kısa bir zaman önceydi. O zamanki yeri Passauerstraße'ydi. Bir okul binası değil, olsa olsa sadece akaret olarak düşünülmüş, ruhsuz bir binaydı burası. Orada, o karanlık dershanede Herr Knoche'nin yönetimi altında olup biten itici geliyordu bana. Ama onun o dayak sahnelerinden biri değil kendisiyle karşılaştığım yer, her insanın çocukluğunda yaşadığı sıradan bir an. Önünde iki kanadı da kapalı bir cümle kapısı belirir ve kendisine bu kapının günün birinde açılıp onu hayata giden yola salıvereceği temin edilir. Dersimiz şarkıydı. *Wallenstein*'dan[35] atlının şarkısını öğreniyorduk: "Haydi kalkın arkadaşlar, atlara, atlara, / Er meydanına, hürriyete koşulsun! / Meydan, ki erkeğin değeri var orda hâlâ, / Tartılıyor orda hâlâ yürek." Herr Knoche sınıfa, son mısrada ne demek istendiğini sordu. Tabiî, kimse cevap veremedi. Doğrusu da buydu anlaşılan Herr Knoche için; açıkladı: "Bunu büyüyünce anlayacaksınız." Şimdi büyüdüm. Herr Knoche'nin bize o zaman gösterdiği kapının iç tarafında duruyorum. Ama kanatları hâlâ kapalı. Ben bu kapıdan geçme şerefine katılmadım.

Magdeburger Platz Pazar Hali

Her şeyden önce, adının Pazar Hali olduğu sanılmasın. Hayır, "Paza-Rali" denirdi ve bu iki kelime konuşma alışkanlıklarının etkisiyle nasıl aşınmış, hiçbiri artık eski anlamını taşımaz olmuşsa, göz önüne serdiği bütün tablolar da benim bu halden geçme alışkanlığım içinde öyle aşınmıştı ki, hiçbiri kaynağındaki alış veya satış kavramına ulanmıyordu. İnsan güçlü helezonlarında salınarak açılıp kapanan ağır kapıları ardında bıraktı mı, ilk bakışı, balık suyundan veya sabunlu sudan kayganlaşmış, üstünde havuçlara veya labada yapraklarına basıp kaymanın an meselesi olduğu yer çinilerine takılırdı. Tel kafesli dolap kapılarının gerisinde –her birinin üstüne bir numara konmuştu– hantal kadınlar taht kurmuştu; satılık Ceres[36] rahibeleri, tarlada ve ağaçta yetişen bütün meyvaların, eti yenir bütün kuşların, balıkların, memelilerin pazarcıları, çöpçatanlar, dokunulmazlık sahibi yünörgüsü izbandutlardı bunlar; ister büyük düğmelerindeki bir parıldayışla, ister önlüklerine bir şaplak atışlarıyla, ister göğüs kabartan iççekmeleriyle olsun, tezgâhtan tezgâha birbirleriyle haberleşirlerdi. Eteklerinin altında yer kıvır kıvır kaynamaz, kabarmaz, taşmaz mıydı, orası değil miydi asıl verimli toprak? Kucaklarına malı atan ise bir pazar tanrısının ta kendisi değil miydi: yemişler, kabuklu hayvanlar, mantarlar, külçe külçe et ve lahana; gözlere görünmeden, kendilerine teslim olan bu kadınlarla yatan, onlar tembel tembel, fıçılara dayanmış ya da gevşek zincirleriyle terazileri dizlerinin arasında, dolu çantalarını ve filelerini yüklenmiş,

Magdeburger Platz'ta 5 no.lu Pazar Hali, Hermann Rückwardt, 1899.

binbir güçlükle önlerindeki çocuk sürüsünü kaygan, pis sokaklarda gütmeye çalışan evkadınlarını ses çıkarmadan süzerken. Ama sonra hava kararıp da yorgunluk çöktüğünde daha bir derine batardı insan, takati tükenmiş bir yüzücü gibi. Nihayet, süngersi Naiadların[37] yan gelip yattıkları dikenli resiflerdeki balıklar gibi bön bön bakan dilsiz müşterileri taşıyan ılık akıntıda kendileri de sürüklenir giderlerdi.

Ateş

Her hastalık başlangıcı durup durup yeniden, talihsizliğin beni ne yanılmaz bir incelikle, nasıl da ihtimam ve maharet göstererek bulduğunu gösterirdi. Ortalığı velveleye vermek ona göre bir şey değildi. Deride birkaç leke, bir mide bulantısıyla başlardı talihsizlik. Ve sanki hastalık, hekim kendisine yatacak bir yer hazırlayana kadar sabretmeye gayet alışkınmış gibiydi. Hekim gelir, bana bakar ve işin geri kalanını yatakta beklemem gerektiği konusunda titizlik gösterirdi. Okumamı yasak ederdi. Benim de zaten, yapacağım daha önemli şeyler olurdu. Çünkü o andan itibaren, gelmesi kaçınılmaz olanı, henüz zaman uygun olduğu ve kafamın karışıklığı elverdiği ölçüde, aklımdan geçirmeye başlardım. Yatakla kapı arasındaki mesafeyi ölçer ve seslenişimin bu mesafeyi daha ne kadar zaman aşabileceğini sorardım kendime. Gözümün önüne, kenarına annemin ricalarının sıralandığı kaşık ve kaşığın, dudaklarıma ihtimamla yaklaştırıldıktan sonra, birdenbire gerçek tabiatının ortaya çıkıvererek içindeki acı ilacı gırtlağıma zorla boca edişi gelirdi. Nasıl ki bir adam sarhoşken de zaman zaman, sadece kendine "Daha elimden geliyor" diyebilmek için kafasından hesaplar, düşünceler geçirirse, ben de öyle, odamın tavanında oynaşan güneş lekelerini sayar ve duvar kâğıdının baklavalarını durup durup yeni demetler halinde toplardım. Ben çok hasta oldum. Belki bundan ileri geliyordur, başkalarının benim sabrım olarak gördüğü, ama gerçekte erdemle uzaktan yakından ilgisi olmayan şey: benim için önemli olan her şeyin uzaktan bana doğ-

Pauline Benjamin, kızlık soyadı Schoenflies, yaklaşık 1896.

ru yaklaştığını, hasta yatağımda saatlerin yaklaştığını görür gibi görme eğilimi. Bunun için, bir yolculuktan alabileceğim en büyük zevki alamam, eğer istasyonda treni uzun uzun beklememişsem; gene bunun içindir hediye vermenin bende tutku haline gelmesi, çünkü başkaları için sürpriz olan şeyi ben, hediyeyi veren olarak, ta önceden görüyorumdur. Hatta bu, hastanın yatağında sırtını yastıklara dayaması gibi, bekleme süresine yaslanıp gelmekte olana doğru bakma ihtiyacı, daha sonraları kadınların, ne kadar sabırla ve uzun beklemem gerektiyse, gözüme o kadar güzel görünmelerine yol açmıştır. Başka zamanlar varlığın en ücra ve sessiz yeri olan yatağım, ben hasta olunca, ev halkı indinde geçerli bir mertebe ve saygınlık kazanmış olurdu. Uzun bir süre için, akşamın okuma ve mumlarla oynama gibi gizli serüvenlerine sahne olmayacaktı artık. Yastığın altında, her gece tekrarlanan yasak âdetin ardından son bir güçle yerine itilen kitap yoktu artık. Ve o lava selleri, stearini eriten o küçük yangın odakları da böyle haftalar boyunca ortadan kalkardı. Evet, belki de hastalığın benim elimden çalıp aldığı şey, benim için gizli bir tedirginlikten azade olarak asla oynanmamış olan o soluk soluğa, suskun oyundan başka bir şey değildi: daha sonraları duyacağım ve gecenin aynı kıyısında oynanan, buna benzer bir oyuna eşlik eden tedirginliğin habercisi. Hastalığın gelmesi gerekiyordu, vicdanımı rahatlatmak için. Ve bu vicdan, akşamları yatağıma yatırılırken beni bekleyen buruşuksuz çarşafın her bir noktası gibi temiz oluyordu. Çoğu zaman annem yapardı yatağımı. Divandan, yastıklarla kılıfları silkeleyişini seyreder ve bu sırada, banyoya sokulduğum ve arkasından porselen bir tepsi üzerinde yatağıma akşam

kahvaltısının getirildiği akşamları düşünürdüm. Karmakarışık yabanî ahududu dalları arasından, sırın arkasından bir kadın görünür, rüzgâra üzerinde şu vecizenin yazılı olduğu bir şeridi açardı: "İster doğuya git, ister batıya / En iyisi yuvandır." Ve akşam kahvaltısının ve ahududu dallarının hatırası, vücut bir şeyler yemek ihtiyacını aşmış olduğu duygusuna ne kadar kapılmışsa, bir o kadar hoş olurdu. Buna karşılık doyasıya hikâye çekerdi canı. Hikâyeleri dolduran o güçlü akıntı vücudun ta içinden geçer ve hastalık adına ne varsa, selin sürüklediği çalı çırpı gibi götürürdü. Ağrı bir su bendiydi, hikâyeye sadece başlangıçta direnç gösterirdi; sonra, anlatı güçlendikçe, bu bendin dibi oyulur, sonunda unutuşun uçurumuna sürüklenirdi. Okşama olurdu bu sele yatağını hazırlayan. Okşanmayı severdim, çünkü birazdan annemin ağzından dolu dizgin dökülecek olan hikâyeler, şimdiden elinde kıpırdanmaya başlardı. Bunlarla birlikte, sülalem hakkında öğrenmiş olduğum tek tük bilgiler de gün yüzüne çıkardı. Atalardan birinin sırasıyla ne işler yapmış olduğu, büyükbabanın koyduğu hayat kuralları sayılırdı karşımda; sanki, soyum sayesinde elimde tuttuğum o büyük kozları erken bir ölümle elden çıkarmamın fazla acelecilik olduğunu kavramam istenirmişçesine. Ölüme ne kadar yaklaştığıma günde iki kere bakardı annem. Sonra, termometreyle usulca pencereye veya lambaya doğru gider ve o küçük cam tüpü, sanki içinde hayatım saklıymış gibi dikkatle tutardı. Benim için sonraları, büyüdükçe, bedende ruhsal olanın varlığı, cam borucuğun içinde olup da bakışlarımın bir türlü yakalayamadığı o hayat ipliğinin nereye kadar çıktığı kadar zor çözülür bir bilmece teşkil etmemiştir. Ölçülmek yorardı. Bu işten sonra en çok istediğim, tamamen yalnız kalıp yastıklarımla uğraşmak olurdu. Çünkü yastıklarımın kenar çizgilerini, tepe ve dağ sırtlarının bana henüz pek bir şey ifade etmediği zamanlarda bile iyi biliyordum. Öyle ya, onları oluşturan kuvvetlerle birlik halindeydim yorganımın altında. Onun için bazen, bu dağ sırasının içinde bir mağara oluştururdum. Girerdim içine; yorganı başıma çeker, kulağımı o karanlık boşluğa verir, oradaki sessizliğe arada bir sözler atar, sonra bunların hikâye olup geri dönüşlerini izlerdim. Kimi zaman parmaklar da işe karışır, kendi-

leri bir olay sahnelerdi; ya da "dükkân" yaparlardı beraberce, ortaparmakların meydana getirdiği "tezgâh"ın ardından iki serçeparmağı ben müşteriye hararetle baş sallardı. Ne var ki, onların oyununu çekip çevirme isteğim de, gücüm de gittikçe zayıflardı. Sonunda, neredeyse hiç ilgisiz bir halde izler hale gelirdim, yangının kemirdiği bir şehri yağmalamaya koyulmuş şüpheli bir tembeller güruhuna benzeyen parmaklarımın koşuşturmasını. Bunlara güvenmeye hiç gelmezdi. Çünkü, masumken biraraya gelmiş de olsalar, bu iki kafilenin, birbirlerini nasıl buldularsa aynı sessizlik içinde, tekrar ayrı ayrı yollarına gitmeyeceklerinden hiç emin olamazdı insan. Ve gittikleri yol bazen, bitiminde tatlı bir dinlenişin, kapalı gözkapaklarının ardına serili alevden tülde oynaşarak el eden o görüleri ortaya çıkardığı, yasak bir yol olurdu. Çünkü her türlü itina veya sevgi, yatağımın durduğu odayı evimizin bütününe eksiksiz bir biçimde eklemeye yetmezdi. Ben akşamın gelmesini beklemek zorundaydım. O zaman, kapı lambanın önünde açılıp lambanın fanusu sallana sallana eşiği geçip bana doğru ilerlediğinde, sanki gündüzün her saatini fır döndüren o altın hayat topu benim odama, kıyıda köşede kalmış bu hücreye ilk defa ulaşabilmiş gibi gelirdi. Ve daha akşamın yanımda şöyle iyice rahat etmesine fırsat bile kalmadan, benim için yeni bir hayat başlardı; daha çok, ateşle geçen eski hayat lambanın ışığı altında bir andan ötekine, çiçek gibi açardı. Yatıyor olmamdan başka bir şey yoktu, ışıktan ötekilerin öyle kolayca kazanamayacağı bir avantaj elde etmeme izin veren. İstirahatımdan ve yatağımın hemen yakınında bulunan duvardan faydalanarak ışığı gölge oyunlarıyla selamlardım. Parmaklarımın oynamasına izin verdiğim bütün o oyunlar, bir kat daha müphem, daha görkemli ve daha içlerine kapalı bir biçimde duvar kâğıdının üstünde tekrar belirirdi. "Akşamın gölgesinden korkacak yerde, deniyordu oyun kitabımda, neşeli çocuklar onu eğlenmek için kullanır." Bunun ardından bol resimli açıklamalar geliyordu, yatağın duvarına dağ keçisi, piyade, kuğu ve adatavşanı resimlerini nasıl yansıtabileceğimi gösteren. Tabiî, benim başarabildiğim ender olarak, ağzını açmış kurttan ileri gidebiliyordu. Ne var ki bu ağız o kadar büyük ve o kadar açıktı ki, çocuk hastalığının bile beni

ele geçirmesine izin verilmeyen bu mekânda, o kurdu dünyayı yokeden Fenriswolf[38] olarak dolaştırmadan edemezdim. Sonra, günün birinde çekip giderdi hastalık. Yaklaşan iyileşme, doğum gibi, ateşin bir kere daha acı verici bir biçimde sıktığı bağları gevşetirdi. Benim varlığımda hizmetçiler gittikçe daha sık bir şekilde annemin yerini almaya başlardı. Ve bir sabah yeniden, uzun bir aradan sonra ve daha gücümü iyice toplamamış bir halde, halı dövme sesine verirdim kendimi: yükselip pencerelerden giren ve kendine çocuğun kalbinde, sevgilinin sesinin erkeğin kalbinde edindiğinden daha derin bir yer edinen, alt tabakanın dili olan, gerçek yetişkinlerin, hiç kesilmeyen, konusundan sapmayan, bazen yavaşlayan, tembelce ve hafifleyerek her bir şeye hazır olduğunu belirten, gene bazen, sanki aşağıda yağmurdan bir kaçan varmışçasına, açıklanamaz bir dörtnala koşu tutturan halı dövme sesine. Hastalığın başlangıçta benimle düşüp kalkması nasıl farkına bile varılmaz bir yavaşlıkla olduysa, gitmesi de öyle olurdu. Ne var ki, onu tam unutmaya başladığımda son bir selamı ulaşırdı bana, karnemde. Kaçırdığım saatlerin toplamı yazılı olurdu alt ucunda. Kesinlikle, katıldığım saatler kadar gri, monoton gelmezlerdi bana, tersine, gazinin göğsündeki renkli şeritler gibi dururlardı orada, dizi dizi. Hatta, benim gözümde uzun bir nişan dizisini simgelerdi "Namevcut: yüz yetmiş üç saat" ibaresi.

Atlıkarınca

Emre amade hayvanları taşıyan tahta döşeme, toprağın hemen üzerinde dönmekteydi. Yüksekliği, uçma rüyasının en iyi görüldüğü yükseklikti. Müzik duyuluyor, çocuk bir sarsıntıyla annesinden uzaklaşmaya başlıyordu. Önce, anneden ayrılmaktan ürküntü duyuyordu. Fakat sonra kendi sadakatinin farkına varıyordu. Sadık bir hükümdar olarak, kendine ait bir dünyanın üzerinde tahtına kurulmuştu. Bu dünyaya teğet çizgilerde ağaçlarla yerli halk saflar halinde dizilmişti. O sırada, Şark'ın birinde, gene anne beliriyordu. Sonra, cengelin içinden bir ağaç tepesi görünüyordu, çocuğun daha binyıllarca önce, yani atlıkarıncaya bindikten hemen sonra gördüğü biçimiyle. Bindiği hayvan kendisine dosttu: Dilsiz bir Arion[39] gibi dilsiz balığının sırtında habire ilerliyordu, tahtadan bir boğa-Zeus kusursuz Europe[40] diye kaçırmaktaydı onu. Bütün nesnelerin sonsuz dönüşümü çocuk için çoktan bir hikmet olmuş, hayatsa ortasında müzik makinasının yer aldığı ezelî bir uğultu olup çıkmıştı. Müzik yavaşlıyor muydu, o zaman ortalık kekelemeye başlıyor, ağaçlarınsa sanki akılları başlarına geliyordu. Atlıkarınca güvensiz bir zeminde dönüyordu. Ve anne çıkıyordu ortaya, defalarca çakıla çakıla yerine oturtulmuş o kazık, çocuğun bakışlarının halatını sardığı.

Kunduz

İnsan nasıl, birinin oturduğu meskenden ve yaşadığı semtten onun tabiatı ve mizacı üzerine bir tasavvura varırsa, ben de Hayvanat Bahçesi'nin hayvanlarına o açıdan yaklaşıyordum. Arka planlarında sfenkslerle piramitlerin birer sıra asker gibi dizildiği devekuşlarından, pagodasında bir büyücü rahip gibi hükmünü süren ve hizmetine durduğu iblisle kaynaşıp yekvücut olma yolundaymış gibi görünen tavuskuşuna varıncaya kadar hemen hiçbir hayvan yoktu ki, yuvasına sevgiyle veya korkuyla bakmayayım. Bunlar arasında, barınaklarının konumu açısından özel bir tarafları olanlar daha nadirdi – Hayvanat Bahçesi'nin, kahve büfelerine veya sergi sahasına bitiştiği, şehrin bir parçası olan kesimlerin sakinleri. Böyle yerlerde yaşayan bütün hayvanlar içinde en çok kunduzdu dikkate değer olan. Üç büyük giriş kapısından ona en yakın olanı Lichtensteinbrücke kapısıydı. Kapıların en az kullanılanıydı bu, bahçenin de en ıssız bölgesine açılırdı. Orada ziyaretçiyi karşılayan ağaçlı yol, lambalarının beyaz top fanuslarıyla Eilsen veya Bad Pyrmont'ta[41] bulunan, revaçtan düşmüş bir gezi yolunu andırırdı; hem de bu yerlerin Roma kaplıcalarından bile daha antik görünecek kadar bakımsız kalmasından nice yıl önce, gelecek olanın belirtilerini taşıyordu Hayvanat Bahçesi'nin bu köşesi. Kehanet dolu bir köşeydi. Çünkü, nasıl ki insanın geleceği görmesini sağlama özelliğine sahip olduğu söylenen bitkiler varsa, aynı yetiye sahip yerler de vardır. Terkedilmiş yerlerdir bunlar ekseriya, ayrıca duvarların karşısına gelen ağaçların tepeleri, çıkmaz sokaklar ve

hiçbir zaman kimselerin bulunmadığı ön bahçeler. Böyle yerlerde, aslında önümüzde olan her bir şey sanki geçmişe karışmış gibi görünür. Hayvanat Bahçesi'nin bu kısmındaydı işte, her ne zaman yolum şaşıp da oraya varsa, bir kaplıca parkının ortasında durumuşa benzeyen havuzun duvarının üstünden içine bakmama izin verilen yer. Burası kunduzun kafesiydi. Gerçekten bir kafes; çünkü hayvanın çoğu zaman bulunduğu havuzun korkuluğu, kalın demir çubuklardan örülmüş bir parmaklıkla çevriliydi. Arka tarafta, beyzî havuzun arka planını küçük bir kayalık, mağaralık biçiminde inşa edilmiş bir yapı sınırlıyordu. Hayvana mesken olarak düşünülmüştü, ama ben onu hiçbir zaman o yapının içinde görmedim. Onun için de sık sık, sonsuz bir bekleyiş içinde, bu dibi görülmez ve kara derinliğin karşısında, bir yerlerinde kunduzu görebilirim diye dikilip durmuşumdur. Sonunda, eğer istediğim olduysa, sadece bir an için olurdu; çünkü göz açıp kapayıncaya kadar kayboluverirdi sarnıcın ışıltılı sakini ıslak gecesinin içinde. Tabiî, kunduzun konduğu yer ger-

Hayvanat Bahçesi, yaklaşık 1901.

çekte sarnıç değildi. Ama ben suyuna bakınca, her seferinde, yağmur şehrin bütün ızgaralarına, sanki sırf bu havuza dökülüp hayvanını beslemek için akın edermiş gibi gelirdi. Çünkü nazlı bir hayvandı burada barındırılan ve boş, nemli mağarayı sığınaktan çok tapınak olarak kullanan. Yağmur suyunun kutsal hayvanıydı o. Ama yağmurun kanallarında, sularında mı oluşmuştu, yoksa sellerinden ve sızıntılarından beslenmekle mi kalıyordu, buna karar veremezdim. Hep alabildiğine meşguldü, yaşadığı derinliklerde onsuz edilemezmişçesine. Ne ki, ben nice uzun ve aziz günler boyunca alnımı parmaklığına dayayabilir de onu seyretmeye gene doyamazdım. Bu bakımdan da, yağmurla gizli bir akrabalığı olduğunu gösterirdi. Çünkü bana hiçbir gün, yağmurun ince veya kaba dişleriyle yavaş yavaş saatlerini, dakikalarını taradığı günler kadar uzun ve aziz gelmezdi. Küçük bir kızın uysallığıyla eğerdi gün başını bu kurşunî tarağın altında. Ben de o zaman doymak bilmeden onu seyrederdim. Beklerdim. Hafiflemesini değil. Daha çok, gittikçe daha bol dökülmesini. Camlarda trampet çalışını, oluklardan boşanışını ve gurultularla kanal borularından aşağıya akışını dinlerdim. Yağmur iyiydi, bana güven hissettirendi. Ve kendi geleceğim boşanır gelirdi bana doğru, beşik başında bir ninni söylenirmişçesine. Ne iyi kavrardım, insanın yağmur içinde büyüdüğünü. Buğulanmış camın ardında geçen böyle saatlerde kunduzun yanında, onun evinde olurdum. Fakat bunun böyle olduğunu da ancak, bir dahaki sefer kafesinin önünde dururken anlardım. O zaman gene uzun uzun beklemem gerekirdi, o siyah, parlak vücut fırlayıp çıkana, sonra hemen gene dalıp acele işlerine seğirtene kadar.

Bir Ölüm Haberi

Déjà vu defalarca tasvir edilmiştir. Bu adlandırma yerinde mi? Onun yerine, bizi –kendisini uyandıran sesin geçip gitmiş hayatın karanlık bir zamanında yükseldiği– bir yankı gibi ilgilendiren olaylardan söz etmek gerekmez mi? Zaten, bir anın daha önce yaşanmış bir an olarak bilince gelmesiyle yaşanan şokun çokluk bir ses kılığında karşımıza çıkması da buna uyar. Bu, kendisine, bizi hazırlıklı olmadığımız bir anda, kubbesinden zamanımıza sadece bir yankı biçiminde akseder gibi görünen geçmişin soğuk dehlizine çağırmaya yetecek kadar kudret verilmiş bir söz, bir hışırtı veya zonklamadır. Gariptir ki, bu kayıp gidişin karşı kutbunun –bir kelimenin bizi odamızda unutulmuş bir manşon kadar afallatmasının yarattığı şokun– peşine düşülmemiştir henüz. Nasıl bu manşondan, odada yabancı bir kadının bulunmuş olduğunu çıkarıyorsak, öyle sesler veya susuşlar vardır ki, bizi o görünmez yabancıya, ilkinin yanımızda unuttuğu geleceğe götürür. – Beş yaşındaydım belki. Bir akşam –yatağa girmiştim bile– babam belirdi. Herhalde sadece, bana iyi geceler demek için. Yarı ya-

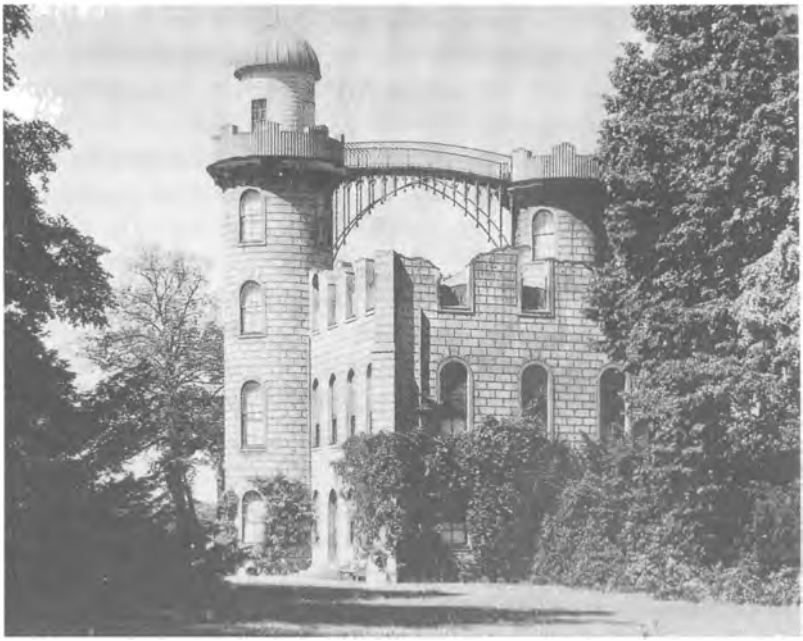

Benjamin'in babası, yaklaşık 1896.

rıya iradesi dışında oldu sanırım, bana bir kuzeninin ölümünden bahsetti. Kuzen beni hiç ilgilendirmeyen, yaşlıca bir adamdı. Ama babam haberi bana bütün ayrıntılarıyla veriyordu. Benim sorum üzerine, kalp sektesinin nasıl bir şey olduğunu anlattı, uzun uzadıya. Anlatılandan pek bir şey kapmış değildim. Ama o akşamki haliyle odamı ve yatağımı yazmışım aklıma, tıpkı insanın, günün birinde uğrayıp, unuttuğu bir şeyi almak zorunda kalacağını sezinlediği bir yeri aklına yazması gibi. Bunun ne olduğunu yıllar sonra öğrendim. O odada babam benden haberin bir parçasını gizlemişti. Kuzeninin frengiden öldüğünü.

Pfaueninsel[42] *ve Glienicke*

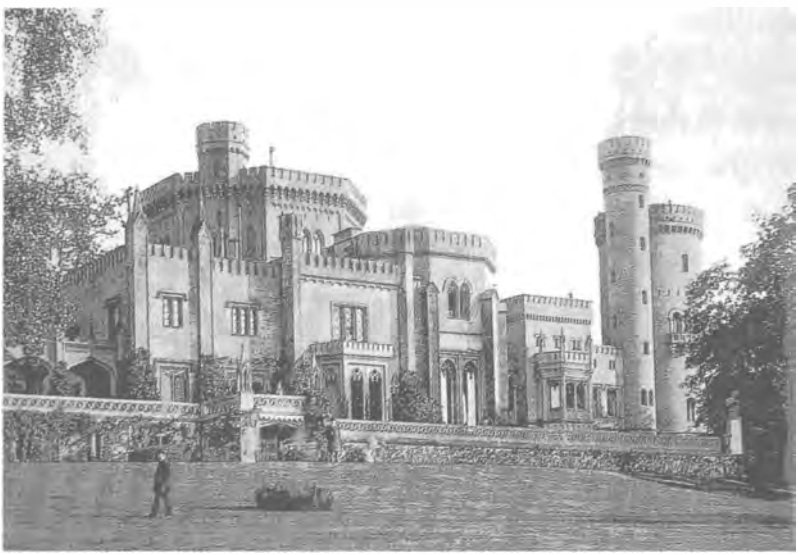
Yaz beni Hohenzollern'e[43] yaklaştırırdı. Potsdam'da Neues Palais'yle Sanssouci, Wildpark'la Charlottenhof, Babelsberg'de saray ve bahçeleri yazı geçirdiğimiz evlere komşuydular. Bu hanedan bahçelerinin yakınlığı beni oyunlarımda hiç rahatsız etmezdi, ben bir yandan böyle kraliyet binalarının gölgesinde kalan yerleri kendime maleder dururdum. Benim hükümranlığımın da, bir yaz günü tahta çıkışımdan devletimin sonbahar sonunun eline geçişine kadar uzanan tarihi yazılabilirdi. Varlığım tamamen, bu ülke uğruna verdiğim savaşlarla tükenip giderdi. Bu savaşların garip tarafı, bir rakip imparatorla değil, karşıma çıkardığı ruhları yoluyla da olsa, bu toprağın kendisiyle becelleşmekten ibaret oluşlarıydı. Bir öğleden sonra, Pfaueninsel'da en ağır yenilgime uğradım. Bana orada, otların içinde tavus tüyü arayacağım söylenmişti. Böyle olunca, ada gözüme bu kadar güzel ganimetlerin bulunduğu bir yer olarak çok daha çekici görünmüştü. Ama sonra, çimenlikleri baştan başa beyhude yere arayıp taradığımda içimi kaplayan his, süsleri bir tamam üstlerinde, telörgülerin arkasında bir aşağı bir yukarı gezinen hayvanlara karşı kinden çok, kederdi. Bulunan şeyler çocuklar için, büyüklere zafer neyse odur. Adanın bana, tamamen ve yalnız bana mahsus olarak vereceği, sadece bana açacağı bir şeyi aramıştım. Tek bir tüy ile benim olacaktı: Yalnız ada değil, o öğle sonrası da, Sakrow'dan vapurla geliş de, bütün bunlar ancak o tüy sayesinde tamamen ve tartışmasız biçimde hakimiyetim altına girecekti. Ada elden gitmişti, onunla birlik-

Pfaueninsel. Harabe üslubunda yapılmış Kraliyet Yazlığı, yaklaşık 1890.

te bir vatandan fazlası da gitmişti: tavus arazisi. Ve ancak şimdi, eve dönmeden az önce, saray avlusuna bakan çıplak pencerelere güneşin pırıltısının işlediği levhaları okuyordum: Bugün içeri girmemeliymişim. Fakat nasıl ki, miras olarak aldığım bütün bir ülkeyi o gün elimden kaçırdığım tüyle birlikte kaybetmiş olmasaydım, acım da öylesine teselli kabul etmez bir acı olmaz idiyse, başka bir seferinde bisiklete binmeyi öğrenmiş olmanın verdiği mutluluk, bu yoldan yeni topraklar fethedecek olmasaydım, o kadar büyük olmazdı. Bu iş, bisiklet sporunun moda olduğu zamanlarda, bugün bir çocuğun bir diğerinden öğrendiği sanatın, otomobil kullanmak gibi teferruatlı biçimde öğretildiği o asfalt döşenmiş hangarların birinde oldu. Hangar Glienicke yakınlarında, şehir dışında bir yerdeydi; gözle görülür bir biçimde, spor ile açıkhavanın henüz birbirinden ayrılmaz olgular olduğu bir dönemde yapılmıştı. Değişik temrin çeşitleri o zamanlar henüz genel ve eksiksiz bir beden eğitimi

içinde bütünleşmiş değildi. Daha çok, her bir temrin kıskanç bir tavırla, kendine özgü mekânlar ve alabildiğine kendine özgü bir giyimle bütün ötekilerden ayrılıp kendi içine kapanmaya çalışıyordu. Gene bu erken dönemin bir özelliği, sporda –hele hele burada yapılan türünde– havayı belirleyen unsurun eksantrik yönü olmasıydı. O yüzden, bu hangarların şurasında burasında, erkek, kadın ve çocuk bisikletlerinin yanında, ön tekerlekleri arka tekerlekten dört beş kere daha büyük ve havadaki selelerinde bir numara için çalışma yapan akrobatların yer aldığı modern bisikletler de dolaşıyordu. Yüzme salonlarında ekseriya yüzme bilenler ve bilmeyenler için ayrı havuzlar bulunur; onun gibi burada da bir ayrımdan söz edilebilirdi. Bu çizgi, asfalt üzerinde çalışmak zorunda olanlar ile hangardan çıkıp bahçede pedal çevirmelerine izin verilenler arasından geçiyordu. Benim bu ikinci gruba yükselmem bir vakit aldı. Fakat sonunda, güzel bir yaz günü serbest bırakılıp açıkhavaya gönderildim. Uyuşmuş gibiydim. Yol çakıllıydı; taşlar gıcırdıyordu; ilk defa olarak, gözümü alan bir güneş karşısındaydım ve siperliğim yoktu. Daha önce asfalt gölgelik, yolsuz ve rahat gel-

Potsdam. Babelsberg Sarayı, 1898.

mişti. Oysa burada her virajda tehlikeler pusudaydı. Bisiklet, serbest dönmeli olmadığı, yol da henüz düz olduğu halde, kendi kendine gidiyor gibiydi. Ama ben sanki daha önce hiç üzerinde oturmamış gibiydim. Gidonunda bir kendi başına buyrukluk başgösterdi. Her tümsek dengemi elimden aldı alacak gibi oluyordu. Düşmeyi unutalı çok olmuştu, fakat derken, yerçekimi yıllardır feragat ettiği bir hakkı yeniden talep edecek oldu. Birdenbire, küçük bir yokuştan sonra, yol durup dururken alçalıverdi ve toprağın beni doruğundan aşağı kaydıran o dalgası, lastiklerimden bir toz ve çakıl bulutudur yükseltti. Yanlarından geçtiğim dallar yüzümü sıyırır ve ben durabilme ümidimi hepten kaybetme noktasına gelirken, birdenbire girişin önündeki hafif eşiğin bana el salladığını gördüm. Kalbim vura vura, ama hâlâ arkamda bıraktığım inişin verdiği hızla, bisikletimin üstünde, hangarın gölgeliğinde beliriverdim. Bisikletten atlayışımın içinde bir güven vardı: Nasıl prenslikler veya krallıklar evlenme yoluyla imparatorun idaresi altına giriyorduysa, bu yaz tren istasyonuyla birlikte Kohlhasenbrück, iskelelerine kadar uzanan kemerli revaklarıyla Griebnitzsee, ciddi burçlarıyla Babelsberg Sarayı ve Glienicke'nin hoş kokulu çiftçi kulübeleri de yolun dalgasıyla yaptığım izdivaç sayesinde, bir o kadar kolayca kucağıma düşeceklerdi.

Blumeshof 12

Çınlayışı kulağa ondan daha canayakın gelen bir zil yoktu. Bu evin eşiğini geçtim mi, kendi anne-baba evimde olduğumdan da büyük bir korunmuşluk içindeydim. Ayrıca, adres Blumes-Hof değil, Blume-zoof[44] biçimindeydi ve yüzüme çarpıveren devasa bir pelüş çiçekti. Bu çiçeğin içinde büyükannem otururdu, anneannem. Duldu. Yaşlı hanımefendiyi halı döşeli ve küçük bir korkulukla süslü, Blumeshof'a bakan cumbasında ziyaret eden, onun her birkaç yılda bir katıldığı "Stangens Reisen" turlarıyla uzun deniz yolculukları, hatta çöl gezileri yapmış biri olduğunu pek düşünemezdi. Girip çıktığım bütün yüksek tabaka evleri arasında, bir dünya vatandaşına ait olan tek ev burasıydı. Böyle olduğu, eve bakınca görülen bir şey değildi. Fakat Madonna di Campiglio'dan olsun, Brindisi, Westerland, Atina veya yolculuklarında uğradığı daha başka yerlerden olsun, gönderdiği bütün kartpostallar Blumeshof'un havasını taşırdı. Ve resimlerin eteklerini dolaşan, göklerini bulutlandıran iri, rahat elyazısı anneannemin oralarda bulunduğunu öyle iyi gösterirdi ki, o yerler hep Blumeshof'un kolonileri olur çıkardı. Sonra, anayurdunun kapısı yeniden açıldığında, ayağımı bu ülkenin döşeme tahtalarına, sanki onlar da hanımefendileriyle birlikte Boğaziçi'nin dalgaları üzerinde dans etmişler gibi, İran halılarında sanki hâlâ Semerkant'ın tozu gizliymiş gibi, ürkek ürkek basardım. Bu evden yayılan, burjuvaya özgü o ezelî güvenlik duygusunu hangi kelimelerle anlatmalı? Odalarının birçoğunu dolduran demirbaş bugün eskici dükkânlarına

bile iftihar vesilesi olamazdı. Çünkü, her ne kadar yetmişli yılların mobilyaları daha sonraki Art Nouveau'nunkilerden çok daha dayanıklı idiyseler de, en karakteristik yönleri, işleri zamanın akışına bırakışlarındaki ve kendi geleceklerini hiçbir noktada akılcı bir hesaba kitaba değil, sadece malzemenin dayanıklılığına bağlayışlarındaki sallapatilikti. Burada hakim olan mobilya çeşidi, birçok yüzyılın süslemelerini üzerinde birleştirmekte gösterdiği başınabuyrukluktan ötürü kendisiyle ve kendi kalıcılığıyla öylesine dopdoluydu ki, herhangi bir aşınmayı, satışı, taşınmayı hesaba katmıyordu ve kendi sonuna hep aynı yakınlığı ve kendi sonundan hep aynı uzaklığı koruyordu: Her şeyin sonu gibi görünüyordu bu son. Sefaletin bu mekânlarda hiç yeri olamazdı, ölümün bile yeri olmadığı gibi. Buralarda ölmeye mahal yoktu; nitekim sakinleri de sanatoryumlarda ölür, mobilyalarsa hemen, ilk mirasçı kuşağının elinden, eskiciye devredilirdi. Bunlarda ölüm öngörülmemişti. Onun için gündüzleri o kadar rahat görünürler, geceleriyse kötü rüyalara sahne olurlardı. Binanın ayak bastığım merdiven yuvası, önce kollarımı bacaklarımı ağırlaştırıp dermandan kesen, sonra da beni, özlediğim o eşikle aramda sadece birkaç adım kalmışken, pençesine alıveren bir kâbusun yuvası olduğunu gösterirdi. Böyle rüyalar orada sağlayacağım korunmuşluk duygusu için ödediğim bedeldi. Anneannem Blumeshof'ta ölmedi. Karşısındaki dairede çoktan beri, daha yaşlı olan babaannem oturuyordu. O da başka bir yerde öldü. Böylece bu cadde benim için bir cennet, ölümsüz ama gene de aramızdan ayrılmış büyükannelerin gölgelerini barındıran bir ülke haline geldi. Ve hayalgücü bir bölgenin üstüne tülünü sermeyegörsün, o tülün kenarlarını da akıl almaz kıvrımlarla süslediğinden, yakınlarda bulunan bir koloni malları dükkânını[45] tüccar olan büyükbabamın bir anıtı haline getirdi, sırf onun sahibinin adı da Georg olduğu için. Erken ölmüş olan büyükbabanın portresi canlısının büyüklüğünde, karısının portresiyle simetrik biçimde, dairenin daha ücra kısımlarına giden koridorda asılıydı. Çeşitli vesileler olurdu buralara hayat taşıyan. Evlenmiş bir kız çocuğun misafir gelişi, çoktandır kullanılmaz olmuş bir dolap odasını açtırırdı; başka bir arka oda, büyükler öğle uykusuna yattıklarında,

Berlin'de bir dairenin salonu, Walter Benjamin'in koleksiyonundan, Sasha Stone.

beni misafir ederdi; bir üçüncüsü, eve bir terzi kadının geldiği günlerde dikiş makinasının tıkırtısının duyulduğu odaydı. Bu arka odalardan benim için en önemlisi locaydı[46], ister daha mütevazı döşenmiş haliyle yetişkinlerin pek değer vermediği bir yer olduğu için olsun, ister boğuk da olsa cadde gürültüsü duyulduğu, ister gözlerimin önüne kapıcılarıyla, çocukları ve laterna çalgıcılarıyla yabancı avluları serdiği için olsun. Zaten, locadan önüme açılan, görüntülerden çok sesler olurdu. Hem, mahalle kibardı ve avlularındaki hayat hiçbir zaman pek hareketli değildi; burada yapılan iş de, yapıldığı kişiler olan zenginlerin sükunundan haberdardı ve her şey aniden, derin bir pazar günü huzuruna gömülüp gitmeye hazır görünürdü. Onun için pazar günü locanın günüydü. Pazar, hep bir eksikleri varmış gibi duran öbür odaların bütünüyle asla kavrayamadıkları gündü, çünkü ötekilerin arasından sızıp geçerdi bu gün ve onu sadece, üstlerine halıların asılıp çırpıldığı sırıkların olduğu ve öbür locaların da baktığı avluya bakan loca tutabilirdi; Zwölf-Apostel ve Matthäus[47] kiliselerinin üzerine boca ettiği çan ses-

leri yükünden tek bir titreşim bile kenarından köşesinden kayıp gitmez, akşama kadar locada istif istif yığılıp kalırdı. Bu dairenin odaları sayıca çok olmaktan başka, kısmen çok da genişti. Anneannemi cumbasında, çok geçmeden dikiş kutusunun yanında, meyva ya da çikolatayı önümde bulacağım köşesinde selamlamak için, önce o kocaman yemek odasını, sonra da cumbalı odayı bir uçtan bir uca geçmem gerekirdi. Ama bu odaların ne için yapılmış olduğunu ancak Noel bayramının birinci günü gösterirdi. Tabiî, bu büyük bayramın başlangıcı her yıl garip bir güçlükle birlikte gelirdi. Hediyelerin konmuş olduğu uzun masaların üstü, hediye verilecek olanların çokluğundan ötürü, dopdolu olurdu; çünkü düşünülenler sadece, bütün dalları ve kollarıyla aile mensupları değildi, hizmet edenlerin de yeri vardı ağacın altında, üstelik o an görevde olanların yanı sıra, emekliye ayrılmış olanların da. Onun için, bütün bu sıkışıklık içinde, öğleden sonra, büyük yemeğin bitiminde eski bir hizmetkâra veya kapıcının çocuğuna yemek verilmesi gerekebileceğinden, insan önceden kestirilmez bir biçimde saha kaybına uğramayacağından hiç emin olamazdı. Fakat güçlük burada değil, başlangıçta, çift kanatlı kapının açıldığı andaydı. Büyük odanın gerilerinden ağacın ışıltısı vururdu. Uzun masalarda bir karış yer yoktu ki, insanı hiç değilse badem ezmeli, çam dalı süslü bir çerez tabağı çağırıyor olmasın; bir de, her taraftan el eden bir sürü oyuncak ve kitap. İyisi mi, çok gönül bağlamamalıydı her birine. Acele edip benim olacakmış gözüyle baktığım bir hediyenin sonradan bir başkasının kazanılmış hakkı oluvermesi bütün günümü berbat edebilirdi. Bundan kaçınmak için, eşikte mıhlanıp kalırdım; dudaklarımda, ağacın ışıltısının mı uyandırdığını, yoksa, bana ayrılmış hediyelerden şaşkına dönmüş bir halde, yaklaşmaya cesaret edemeyişimden mi kaynaklandığını kimsenin bilemeyeceği bir gülümseme. Ama nihayet, böyle göstermelik gerekçelerden de, hatta asıl gerekçemden bile daha derin, üçüncü bir şey vardı bana hükmeden. Öyle ya, oradaki hediyeler henüz, benim olmaktan azıcık daha çok, hediye edenin malıydı. Kırılgandılar; onları herkesin gözü önünde elime alırken bir beceriksizlik yapmaktan korkum büyüktü. Ancak dışarıda, holde kız onları ambalaj kâğıdına sardı-

ğında, hediyeler de böylece şekillerini kaybederek kutulara, bohçalara girip bize kendilerinin yerine rehin olarak ağırlıklarını bıraktıklarında emin olurduk, onların yeni mallarımız olarak bize ait olduklarından. Saatler sonra varırdı iş oraya. Sonra, hediyeler sarılıp sarmalanmış, sıkıca bağlanmış olarak elimizde, akşam karanlığına çıktığımızda, fayton apartman kapısının önünde bekler, kar pervazların ve çitlerin üstünde dokunulmamış halde, kaldırımda daha bir kirlice duradurur, Lützowufer tarafından bir kızağın çıngırağı duyulur ve birbiri ardınca aydınlanan gazlı sokak lambaları, bu tatlı bayram akşamı dahi değneğini omuzuna atmadan edemeyip dolaşan fenercinin güzergâhını açığa vururken, şehir öylesine kendi âlemine dalmış olurdu ki, benim ve mutluluğumun ağırlığıyla dolu bir çuvala benzerdi.

Okuma Sandığı

Unutulmuşu bir daha asla tamamen geri getiremeyiz. Böylesi de belki iyidir. Yoksa, onu yeniden elde etmenin şoku o kadar yıkıcı olurdu ki, hasretimizi anlama işini anında bırakmamız gerekirdi. Oysa böyle, anlarız hasreti, hem, unutulan şey içimize ne kadar gömülmüşse, o kadar iyi anlarız. Daha demin dilimizin ucunda olan kayıp kelime bize dilimizi Demosthenesvari[48] bir çözülmeyle kanatlandırabilirmiş gibi geliyorsa, unutulan da gözümüze, bize vaadettiği onca yaşanmış hayatın ağırlığıyla yüklüymüş gibi görünür. Belki, unutulmuşu o kadar ağır ve vaatkâr kılan şey, artık erişemediğimiz, kaybolup gitmiş alışkanlıkların izinden başka bir şey değildir. Belki bizim köhne yapımızdan kalan toz zerreleriyle karışmasıdır, unutulmuşun öylece sürüp gidişinin sırrı. Ne olursa olsun – herkes için, başkalarında olduğundan daha sürekli alışkanlıklar oluşturan şeyler vardır. Varlığını belirlemekte katkısı olacak yetenekler bu alışkanlıklara dayanarak biçim alır. Bu yetenekler de, benim kendi varlığım açısından, okuma ve yazma olduğundan, çocukluk yıllarımda karşıma çıkan nesnelerden hiçbiri okuma sandığı kadar büyük bir hasret uyandırmıyor içimde. Sandık, üzerlerinde elyazısıyla yazılmış tek tek gotik harfler olan küçük levhacıklar içeriyordu, basılmış hallerinden daha çocuksu ve onların aksine, kızların yazısını andıran harfler. Eğik bir desteğin önüne dizili dururlardı, incecik, her biri mükemmel, sıralanışları içinde tarikatlarının, birer kardeş olarak üyesi oldukları kelimenin kuralıyla bağlı. Bunca tevazuun bunca ihtişamla bi-

rarada olabilmesine hayrandım. Bir lütuftu bu. Ve bu lütfu elde etmek için itaatle çabalayan sağ elim ulaşamıyordu ona. Dışarıda oturup duracaktı, seçilmişleri içeriye almakla görevli kapıcı gibi. Bu yüzden, elin o harf levhacıklarıyla ilişkisi feragatle dolu bir ilişkiydi. Bu ilişkinin bende uyandırdığı hasret, onun çocukluğumla ne ölçüde özdeş bir şey olduğunun delilidir. Sandıkta gerçekten aradığım şey çocukluğun kendisi: mekânı, dizilip kelime olması istenen harf levhacıklarını çıtalarına oturturken elin yaptığı hareketin içinde olan bütün bir çocukluk. El o hareketin rüyasını hâlâ görebilir, ama uyanıp da onu gerçekten yapmayı hiç beceremeyecektir. Bunun gibi, yürümeyi nasıl öğrendiğimi rüyamda görebilirim. Ama bunun bana bir faydası yoktur. Şimdi yürüyebiliyorum, yürümeyi artık öğrenemem.

Dolaplar

İstediğim zaman açılan ilk dolap etajerdi. Kulpunu çekmem yetiyordu, kapısı kilidinden kurtulur, gelirdi. İçine elbiselerim yerleştirilmişti. Herhalde orada bulundurulmuş olan ve artık hiç hatırlamadığım bütün gömleklerim, pantolonlarım, iç donlarım arasında bir şey vardı ki, kaybolup gitmedi ve bu dolabı açmanın gözüme sürekli çekici ve maceralı görünmesine sebep oldu. En arka uca kadar bir yol açmam gerekiyordu; böylece, orada çoraplarıma ulaşıyordum, eskiden beri bilinen usulle dürülüp kıvrılmış olarak yatıyorlardı yerlerinde, öyle ki her çift, küçük bir çanta görünümündeydi. Hiçbir şey bana, elimi içlerine alabildiğine sokmaktan daha büyük bir zevk veremezdi. Bunu da sadece çorapların yünsü sıcaklığı için yapıyor değildim. Hep "getirilen şey" vardı, dürülü çorabın içinde elimde tuttuğum ve beni ta o derinliklere çeken. Onu elimi yumruk edip sardığımda ve kendimi olabildiğince bu yumuşak, yünden yığının sahibi hissettiğimde, oyunun ikinci bölümü başlar, bu da o nefes kesici açılışı getirirdi. Çünkü o zaman, "getirilen şey"i yün çantasından çıkarmaya koyulurdum. Yavaş yavaş kendime doğru çekerdim bu nesneyi, ta ki insanı hayrete düşüren o olay gerçekleşene kadar: "Getirilen şey" çantasından tamamen çıkmış olurdu, ama kendisi de artık ortada olmazdı. Bu gizemli gerçeği durup durup sınamaktan bıkmamışımdır: Biçimle içerik, zarfla mazruf, "getirilen şey"le çanta birdi. Birdiler, hem üstelik üçüncü bir şeydiler: her ikisinin de dönüşüp kılığına girdikleri o çorap. Bu mucizeyi görmeye ne kadar doy-

maz bir isteğim olduğunu düşününce, kendimi o hünerimin masalların küçük bir kardeşi olduğunu düşünmeye yatkın buluyorum, çünkü onlar da, en azından beni ruhlar ve büyüler dünyasına davet edip sonra aynı şaşmazlıkla yalın gerçeğe geri verir, gerçek de beni bir çorabın avutuculuğuyla karşılardı. Bunun ardından yıllar geçti. Büyüye olan güvenim sarsılmıştı artık; onu geri getirmek için daha keskin uyartılara ihtiyaç vardı. Büyüyü garipte, korkunçta, metrukta aramaya başladım; ve gene bu sefer de, onu tatmaya uğraştığım yer bir dolabın önü oldu. Ama oyun daha cüretli bir oyundu. Masumiyet geçip gitmişti artık ve bir yasaktı oyunu yaratan. Bana yasak olan şey, kaybolan masal dünyasının yerini gayet iyi tutacak bir şey vereceklerini umduğum yazılardı. Gerçi başlıkları –"Die Fermate" [Uzun Es], "Das Majorat" [Evladiyelik], "Haimatochare"– bana karanlık kalıyordu. Ama anlamadığım bütün başlıklara karşılık elimdeki garanti, "Hortlakçı Hoffmann"[49] adı ve bu adamın kitaplarının kapağını asla açmamam yolunda verilmiş sıkı talimattı. Sonunda onlara ulaşmayı başardım. Öğleden önceleri, bazen öyle rast geliyordu ki, annem şehirden, babamsa dükkândan henüz dönmeden, ben okuldan eve gelmiş oluyordum. Böyle günlerde azıcık olsun zaman kaybetmeden kitap dolabına yollanıyordum. Garip bir mobilyaydı bu. Cephesinden, içinde kitaplar barındırdığı anlaşılmazdı. Kapılarının meşe çerçeveleri içinde camdan dolgular vardı. Hem, bu dolgular küçük parçalardan oluşuyor, kurşundan bir çember ise her bir parçayı yanındakinden ayırıyordu. Ne var ki bu küçük camlar kırmızı, yeşil ve sarı renkteydiler ve hiç mi hiç şeffaf değildiler. Dolayısıyla, bu kapılardaki cam saçmalıktı; ve cam bu kaderinin öcünü almak istermişçesine itici, kimseyi yakınına davet etmeyen yansımalar saçardı ortalığa. Ama bu mobilyayı saran nahoş hava bana o zamanlar dokunmuş olsaydı, bu da, ona karşı o sağır, aydınlık ve tehlikeli öğleden önce saatinde planladığım saldırıya azmettirici bir sebep daha bulduğum anlamına gelirdi. Çifte kapıyı açar, kitap sırasında değil, onun arkasında aramam gereken cildi el yordamıyla bulur, hummalı bir şekilde sayfaları çevirip, kaldığım yeri açar ve olduğum yerden kıpırdamadan, dolabın açık kapısı dibinde sayfaları uçar gibi oku-

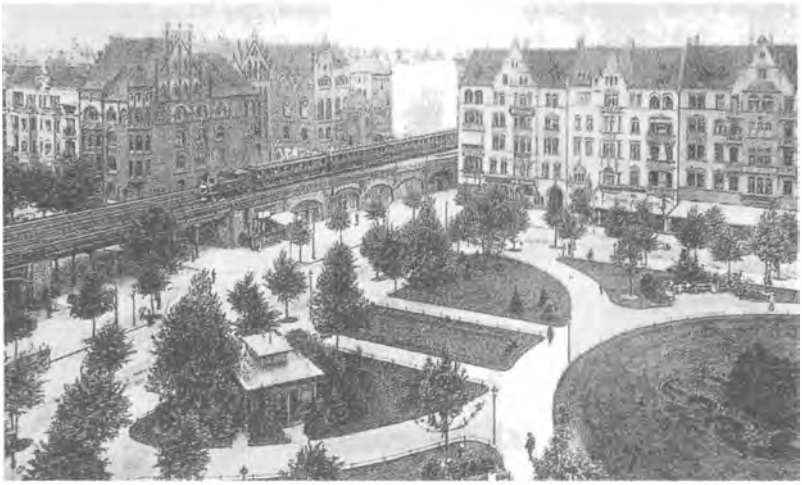
yarak annemin-babamın gelmesine kadar olan zamandan faydalanmaya bakardım. Öyle okuyu okuyuverdiğimden hiçbir şey anlamazdım. Gene de, her bir hortlak sesinin, her geceyarısının ve her lanetin verdiği dehşet, her an daire kapısında anahtar sesini ve babamın bastonunun sofada bastonluğa düşerken çıkardığı boğuk darbeyi bekleyen kulağın korkularıyla kertelenir ve kemale ererdi. – Fikir ürünlerinin bu evde sahip oldukları ayrıcalıklı yerin bir işaretiydi, bütün dolaplar içinde tek bunun açık kalması. Çünkü bütün öteki dolaplara ulaşmanın tek yolu, o yıllarda her ev kadınına evin her köşesinde eşlik eden, gene de ikide birde kaybedilip aranan anahtar sepetinden geçerdi. Kadının karıştırdığı anahtar yığınının şangırtısı başlatırdı evle ilgili her işi; kaos isyan halindeydi o yığının içinde ve bu isyan, kutsal düzenin tablosu ardına kadar açılmış dolap kapılarının ardından, bir sunak dolabından görünür gibi, bize selam verene kadar sürerdi. Bu kaos benden de saygı ve hatta kurban isterdi. Her Noel ve doğum günü eğlencesinden sonra, hediyelerden hangisinin, anahtarını benim adıma annemin sakladığı "yeni dolap"a vakfedileceğine karar verilmesi gerekirdi. Kilit altında olan her şey daha uzun süre yeni kalıyordu. Ama benim aklım yeniyi yeni tutmakta değil, eskiyi yenilemekteydi. Benim kendimin, ailenin Yenisinin, eskiyi kendinin kılarak yenilemesi ise çekmecede biriktirdiğim koleksiyonun eseri oluyordu. Bulduğum her taş, koparılmış her çiçek ve tutulmuş her kelebek benim için bir koleksiyonun başlangıcı oluverirdi; ve sahip olduğum her ne varsa, bütünüyle benim tek koleksiyonumu oluşturuyordu. "Ortalığı toplama" işi, birer sabah yıldızı olan dikenli kestanelerle, bir gümüş hazinesi olan stanyol kâğıtlarıyla, tabutlar olan oyun küpleriyle, totem ağaçları olan kaktüslerle ve kalkanlar olan bakır feniklerle dolu bir binayı yerle bir etmek olurdu. Böylece büyür ve böylece kılıktan kılığa girerdi, çocukluğun gözlerdeki, çekmecelerdeki, kutulardaki varlığı. Çünkü bir zamanlar o eski köy evinden masala geçen şey –Meryem'in çocuğuna yasak olan o son oda–[50] büyükşehir evinde ufala ufala dolap haline gelmişti. O günlerin ev idaresinde bütün dolapların en karanlık suratlısı ise büfeydi. Evet, bir kiler ve kilerin muğlak esrarının ne olduğunu, geniş,

kütleli ve alınlığıyla tavana kadar uzanan büfe ile kapısı arasındaki oransızlığın farkına varabilmiş olan kavrar ancak. Odadaki yeri üzerinde, tıpkı ta eskiden gayrimenkulle mobilyayı biraraya getirmiş bir akrabalığın şahidi olarak yükseldiği zamanda sahip olduğu haklara benzer, tescilli hakları vardı sanki. Etrafta her ne varsa hepsini ıssız kılan temizlikçi kadın onunla başa çıkamazdı. Kadın sadece, büfenin oymalarında, istiridye biçimli yarımkubbelerinde, teraslarında, şahnişlerinde, cümle kapılarının arasında ve kaplamalı yüzeylerinin önünde duran gümüş buz kovalarıyla çorba kâselerini, Delft vazolarıyla Mallorca seramiklerini, bronz vazolarla cam kupaları indirip yan odaya yığardı. Taht kurmuş oldukları yerin yalçın yüksekliği bunları her çeşit pratik kullanıma yabancı kılıyordu. Bu yüzden büfenin, tapınak tepeleriyle bir benzerliğinin olduğu doğruydu. Ayrıca, putların etraflarına toplamaktan hoşlandıkları türden zenginlikleriyle gösteriş yapabiliyordu. Bu gösteriş içinse, evde davet verilen günler en uygun fırsattı. Daha öğleyin büfenin battal gövdesi açılır, suyeşili renkli yosunu andıran kadifeyle kaplı gözlerinde saklanan, evin gümüş hazinesini gösterirdi bana. Ama orada ne varsa, ondan onar tane değil, hayır, yirmişer veya otuzar tane vardı. Hele ben o uzun mu uzun kahve kaşığı veya bıçak desteği, meyva bıçağı veya istiridye çatalı dizilerini görünce, bu bolluğun verdiği zevk ile sanki beklenen misafirlerin de birbirlerine o masa takımları kadar benzer çıkacağı korkusu içimde bir kavgaya tutuşurdu.

Öğrenci Kitaplığı

Bir teneffüste olup biterdi bu iş: Kitapları toplar, sonra taliplerine yeniden dağıtırlardı. Her seferinde gerekli ivediliği gösteremezdim. Çoğu zaman, o özlediğim ciltlerin, kıymetlerini bilmeyenlere ganimet olduğunu görürdüm. Ne kadar başkaydı onların dünyası, nizamiyelerinin üzerinde yazılı adlarının önünde bir numaraları olan kışlalarda kışlarcasına günler, hatta haftalar boyunca içlerindeki tek tek hikâyelerde beklediğim okuma kitaplarının dünyasından. Daha da berbatı, her mısraı bir hücre olan vatan şiirlerinin kale duvarları arasında olmaktı. Nasıl da okuma keyfinin güneysi ılık esintisi vururdu yüzüme hafifçe, teneffüste dağıtılan kitaplardan. Bu hava, Viyana'yı kuşatan Türklere Stephan Katedrali'nin uzaktan el sallayışının, Tabakskollegium'un[51] pipolarından yükselen mavi dumanların bulut bulut kümelenişinin, Beresina'da kar tanelerinin dansının ve soluk bir ışığın Pompei'nin son günlerini haber verişinin havasıydı. Ne var ki, biraz sası bir hava olurdu bu, eğer üstümüze Oskar Höcker'le W.O. von Horn'dan, Julius Wolff'la Georg Ebers'ten esiyorsa. En kokuşmuş haline de *Vatanımızın Geçmişinden* adlı ciltlerde rastlanırdı; ortaokulun birinci sınıfında o kadar büyük bir yığın oluşturuyordu ki bunlar, ilişmeden yanlarından geçip bir Wörishöffer veya Dahn cildine rastlama ihtimali küçüktü. Kırmızı bez cilt kapaklarına bir teberci[52] kabartması basılmıştı. Şövalye uşaklarının taşıdığı süslü bayraklara rastlanıyordu metinde, ayrıca saygın zanaatkâr yamaklarına, şato kâhyalarının veya silah yapan demirci ustaları-

nın sarışın kızlarına, efendilerine sadakat yemini eden vasallara; fakat öte yanda, entrikalar kuran hain kâhya ile Roman ülkelerinden birinin paralı askerliğini yapan yersiz-yurtsuzlar da eksik değildi. Ve biz tüccar oğulları ve özel danışman çocuklarının bütün bu efendilerin ve uşakların ne menem şeyler olduğuna akıl erdiremeyişi sanki onların kendinden hoşnutluğunu bir o kadar arttırırdı da, bize hiç aldırmadan evlerimize yerleşmeye koyulurlardı. Şatolarının üzerindeki amblem onlara babamın deri koltuğundan selam gönderirdi, onların sofralarında elden ele dolaşan bira maşrapaları bizim çini sobalarımızın üzerindeki raflarda emre amade beklerdi ve iskemlelerin onların erat salonlarında öteye beriye çaprazlamasına itilivermiş, hep birilerinin yolunu kesecek biçimde duruşları tıpkı bizdeki Aubusson halılarının üstündeki gibiydi, tek farkla: Bizimkilerin üstünde ata biner gibi oturmuş tek bir arabacı yamağı bile görülmezdi. Fakat bir durum vardı ki, iki dünyanın kaynaşmasını fazlasıyla güzel bir biçimde gerçekleştiriyordu. Bir gençlik dergisinde oluyordu bu ve aklımda sadece, renkli bir resimle ilgili yeri kaldı. Bu sayfayı her açışımda dehşetimden bir parça bile eksilmezdi; kaçardım, aynı zamanda arardım da; kapıldığım duygu, daha sonraları, Robinson'un Cuma'ya ilk defa yabancı ayak izlerini ve bunların yanıbaşında kurukafayla iskeleti gösterdiği resim karşısında hissettiğime benziyordu. Ama çok daha muğlak bir dehşetti, uyur halde ve elinde bir sırık gibi eğrice tuttuğu şamdanla bir galeriden geçmekte olan beyaz gecelikli kadından yayılan dehşet. Kadın kleptomandı (Kleptomanin); ve bu kelime, dişlerini gösteren, kötü bir ön sesin zaten öylesine hortlaksı olan "Ahnin" [ölmüş aile büyüğü (kadın)] hecelerini çarpıtır, bozardı, tıpkı Hokusai'nin bir ölü çehresini birkaç fırça darbesiyle hayalete çevirdiği gibi – bu kelime beni dehşete salar, huzurumu bozardı. Kitap –adı *Kendi Çabasıyla* idi– çoktan ortaokul birdeki yerine dönmüş olurdu, evin Berlin odasından[53] daha arkadaki odalarına giden koridor hâlâ, şatodaki kadının geceleri gezdiği uzun galeri olmaya devam ederken. Bu kitaplar ister barışçıl veya tüyler ürpertici, ister sıkıcı veya sürükleyici olsunlar, sihirlerini hiçbir şey arttıramazdı da, eksiltemezdi de. Çünkü bu sihir kitapların içeriğine muhtaç değildi,

Berlin'in Charlottenburg semtinde, Savignyplatz'ta Kaiser Friedrich Okulu, aynı dönemin kartpostalı.

daha çok, bana durup durup yeniden, uğruna o tatsız-tuzsuz okul hengâmesinin zavallılığını katlanılır gördüğüm bir çeyrek saatin gerçekten benim olduğu güvenini vermelerinden ileri gelirdi. Daha akşamdan, kitabı önceden toplanmış çantama koyarken bu çeyrek saatlere ayarlardım içimi; ve çanta bu yükle olsa olsa ancak hafiflerdi artık. Orada defterlerim, ders kitaplarım, kalem kutularımla paylaştığı karanlık, bir sonraki okul gününde karşısına çıkacak olan esrarengiz sürece uyardı. Sonra nihayet, daha demin aşağılanmama sahne olan mekânda, Mephistopheles'in yanında belirdiği zaman Faust'un kazandığı güce denk bir güç bolluğuyla beni donatan an gelmiş olurdu. Podyumu terketmiş, sınıf dolabının önünde kitapları toplayan veya dağıtmakta olan öğretmen de neydi ki, benim zevklerimin hizmetinde sanatını göstermek için zarar verme yetisini kaybetmiş bir şeytan yamağından başka. Ve nasıl da başarısızlığa uğrardı, bir öğüt veya değiniyle bu zevklere yön verme yolunda yaptığı utangaççа girişimleri. Nasıl da yüzüstü kalakalırdı, zavallı bir şeytan olarak, çile dolu işinin başında, ben çoktan bir sihirli halının üstünde, son Mohikan'ın çadırına veya Konradin von Staufen'ın otağına doğru yol alırken.

Saklanılacak Yerler

Evde saklanılacak bütün yerleri bilirdim ve oralara, insan her şeyi eskiden olduğu gibi bulacağından emin olduğu bir eve dönermiş gibi, dönüp dönüp gelirdim. Kalbim çarpardı. Nefesimi tutardım. Buralarda maddeler dünyasına kapanmıştım. Ürkütücü bir yakınlıkla üstüme gelirdi bu dünya, dil bilmez bir yakınlık kazanırdı. Böyle kavrar asılan biri, neyin ip, neyin tahta olduğunu. Kapı perdesinin ardındaki çocuğun kendisi de salınan, beyaz bir şey olur, hortlak olur. Altına büzülüp çömeldiği yemek masası onu, oymalı ayaklarının dört sütununu teşkil ettiği, tapınağın ağaçtan putuna dönüştürür. Bir kapının ardında ise kendisi kapıdır, ağır bir maske halinde kapıyla bir olmuş, bir büyücü rahip olarak, hiçbir şeyin farkında olmadan içeriye giren herkesi çarpacaktır. Ne pahasına olursa olsun, kimse bulamamalıdır çocuğu. Yüzünü çarpıttığında denir ki kendisine, saat bir çalmayagörsün, çarpıttığı şekliyle kalacaktır yüzü. Bunda ne kadar gerçek payı olduğunu saklandığım yerde anlamışımdır. Beni bulan kimse, masanın altında ilelebet put gibi donup kalmama, ilelebet hayalet olarak perdenin dokusuna girmeme, hayatım boyunca o ağır kapının kanadına karışmama yol açabilirdi. Onun için, arayan beni yakaladığında, bir çığlık koparark, beni o hale getirecek şeytanı kovardım; hatta, o anı bile beklemeden koyuverirdim beni kurtaracak o çığlığı. Onun için, şeytanla mücadelede yorulmak bilmezdim. Bu arada ev maskelerle dolu bir silahhane olurdu. Ama yılda bir kere bu evin esrarengiz

yerlerinde, boş göz çukurlarında, kaskatı ağzında hediyeler bulunur, büyü tecrübesi ilme dönüşürdü. O karanlık evi, bu ilmin mühendisi olarak büyüsünden arındırır, paskalya yumurtalarını arardım.[54]

Bir Hortlak

Hayatımın yedinci veya sekizinci yılında, Babelsberg'deki[55] yazlık evimizin önünde bir akşamdı. Bizim kızlardan biri bir süre daha, ağaçlıklı yollardan kimbilir hangisine açılan parmaklıklı kapıda duruyor. Yabanileşmiş uzak köşelerinde sürtüp durduğum büyük bahçe kendini bana kapatmış artık. Yatmaya gitme zamanı gelmiş. Belki en sevdiğim oyuna iyice doymuşum: Telörgülü çitin bir yerlerinde, çalıların içinde, Heureka tabancamın[56] lastik mermileriyle tahta kuşlara nişan almışım, kuşlar merminin çarpmasıyla, boyanmış yaprakların arasına yerleştirilmiş oldukları yuvarlak tabladan düşmüşler. Bir sırrı bütün gün kendime saklamışım: son geceki rüyayı. Bu rüyada bir hortlak görmüştüm. Hortlağın bir şeylerle uğraştığı yer hiç de kolay kolay tasvir edebileceğim gibi değildi. Gene de, benim tanıdığım, ne var ki ulaşamadığım bir yerle benzerliği vardı. Annemin,babamın yattığı odaydı burası; rengi atmış, mor, arkasında annemin sabahlıklarının asılı olduğu bir kadife perdenin örttüğü bir köşe. Perdenin arkasındaki karanlık, sonu bulunur gibi değildi: Bu köşe, annemin çamaşır dolabı biçiminde önümde açılan o aydınlık cennetin şöhreti kötüye çıkmış karşı kutbuydu. O dolabın rafları –önlerinde, beyaz bordür boyunca maviyle Schiller'in "Glocke"sinden[57] alınma bir metin işlenmişti– istif istif yatak takımlarıyla ve ev işlerinde kullanılan bezlerle yüklüydü: çarşaflar, kılıflar, masa örtüleri, peçeteler. İki dar, uzun kapının iç tarafındaki pilili kaplamanın üzerinde sallanan küçük, tıka basa dolu ipek keselerden lavanta kokusu gelirdi.

Böylece o eski, esrarengiz, vaktiyle yeri iplik çıkrığı olan işleme ve dokuma büyüsü, cennetle cehennem olarak ikiye ayrılmıştı. Rüya ise bunların ikincisinden çıkma bir rüyaydı: üzerinde ipekler asılı, tahtadan bir tezgâhta bir şeylerle uğraşan bir hortlak. Hortlak bu ipekleri aşırıyordu. Çekip yanına almıyordu, alıp götürmüyordu da; aslında onlarla veya onlara bir şey yapıyor değildi. Ama gene de biliyordum, çalıyordu; aynen, efsanelerde insanların bir hortlaklar sofrasıyla karşılaştıklarında, oradaki hortlakların bir şeyler yediğini, içtiğini görmeseler bile, bir sofra başında olduklarını anlamaları gibi. İşte bu rüyaydı kendime sakladığım. Bunu takip eden gece ise, alışılmadık bir saatte –sanki önceki rüyanın içine bir ikincisi giriyormuş gibiydi– annemin ve babamın odama girdiğini görüyordum. Kapıyı kilitleyip odamda kaldıklarını görmeden tekrar uyumuşum. Ertesi sabah uyandığımda, kahvaltıda yiyecek bir şey yoktu. O zaman anladım ki, ev soyulmuştu. Öğleyin akrabalar gelip en gerekli şeyleri getirdiler. Kalabalık bir haydut çetesi geceleyin eve girmişti. İyi ki, deniyordu, evde çıkardıkları seslerden çok kişi oldukları anlaşılmıştı. Sabah yaklaşana kadar sürmüştü bu tehlikeli ziyaret. Annem-babam boşu boşuna pencerenin ardında günün ağarmasını beklemişler, sokağa doğru bir işaret gönderebileceklerini ummuşlardı. Ben de karıştırılmıştım olayın içine. Gerçi, akşamleyin çit kapısında duran kızın davranışı hakkında söyleyebileceğim bir şey yoktu, ama önceki gece gördüğüm rüyayı merakla dinliyordu herkes. Merak, Mavisakal'ın karısı gibi, bu rüyanın odacığına giriyordu.[58] Ve daha konuşurken dehşetle farkına varıyordum: O rüyayı asla ele vermemeliydim.

Davet

Annemin beyzî bir takısı vardı. Göğüste taşınamayacak kadar büyüktü, onun için de, ne zaman kullansa, kemerinde görülürdü. Ama sadece bir davete gittiğinde takardı bunu; evde ise, sadece biz bir davet veriyor idiysek. Ortasında bulunan büyük, pırıltılı ve sarı bir taş ile bunun etrafındaki bir dizi büyücek, rengârenk taşın –yeşil, mavi, sarı, pembe, erguvanî– şaşaasını sergilerdi. Bu takıyı görür görmez hep büyük bir sevince kapılırdım. Annemin onu kutusundan çıkardığı o önemli dakika takının çifte gücünü gün ışığına çıkarırdı: Bu süs benim için davet demekti ve yeri annemin kemerinin üstüydü; ama benim için aynı zamanda, annemi dışarıda ona tehlikeli olabilecek her türlü kötülükten koruyan muskaydı. Onun koruması altında ben de esirgenmiş olurdum. Ne var ki bu muska kendisinin gözler önüne çıktığı o nadir akşamlarda bile benim yatağa yollanmak zorunda oluşumu engelleyemiyordu. Bu ise canımı, davet bizdeyse, çift kat sıkardı. Gene de eşiğimi aşıp odama girerdi davet, bense, daha zilin ilk çınlayışından itibaren sürekli bağlantı içinde olurdum onunla. Zil bir müddet koridora neredeyse hiç aman vermezdi. Başka günlerde olduğundan daha kısa, daha kesin çalınışı ürkütücülüğünü azaltmazdı. Sesinde başka zamanlar hakkını isteyişinden daha ileri giden bir cüret olduğunu benden gizleyemezdi. Onun bu cüretine uygun karşılık da, kapının açılışının bu sefer anında ve sessizce gerçekleşmesiydi. Sonra davetli topluluğunun, daha oluşmaya bile başlamamışken, sona erer gibi göründüğü zaman gelirdi. Gerçek-

te, sadece daha uzak mekânlara çekilmiş olur, orada bir sürü ayak sesinin ve konuşmanın hayhuyu ve tortusu içinde, daha dalgalarla karaya vurulduğu anda kıyının ıslak çamurunda sığınak arayan bir canavar gibi kaybolurdu. Ve onu fırlatıp ortalığa atan uçurum benim sınıfımın uçurumu olduğundan, ben de bu sınıfla ilk böyle akşamlarda tanışmışımdır. Tekin görünmemiştir gözüme. Şimdi odaları dolduran şey her neyse, onun elle tutulmaz, kaygan ve şu an çevresinde oynaştığı herkesi boğmaya sürekli hazır bir şey olduğunu hissetmişimdir; zamanı ve yeri karşısında kör, besin arayışında kör, davranışında kör. Babamın böyle bir akşam giydiği, bıçak gibi dümdüz frak gömleği gözüme tam bir zırh gibi görünmüş ve bir saat önce henüz boş sandalyeler üzerinde gezdirdiği bakışında şimdi keşfetmişimdir silahlanmışlığı. Bu arada bir uğultu odama dalıp girmiş olurdu: Görülmez olan kuvvetlenmiş, her uzvunda kendi kendisiyle görüşmelerine başlamıştı. İnsan nasıl bir deniz hayvanının kabuğuna kulak verirse, o da kendi meşum mırıltısına kulak veriyordu; rüzgâra kapılmış yapraklar gibi kendi kendine ölçüp biçiyor, ocakta kütük gibi çıtırdıyor ve sonra sessiz sessiz, düşüp kendi üstüne kapanıyordu. Şimdi, hesaba sığmaz olanın daha birkaç saat önce yolunu açmış olmaktan pişmanlık duyduğum an gelmişti. Bir çırpıda yapılan bir şeydi bu: Yemek masası bir çırpıda ikiye ayrılmış ve aradaki boşluğu, alttan çıkarılıp açılan bir tabla, bütün misafirlere oturacak yer sağlayacak biçimde kapatmıştı. Sonra, sofra kurmakta benim de yardım etmeme izin verilmişti. Hem bu arada sadece elimden geçen gereçlerin bana şeref bağışlayan şeyler –ıstakoz çatalları, istiridye bıçakları– olmasıyla da bitmiyordu iş,

Soğan motifli çorba kâsesi, Meißen, yaklaşık 1730.

gündelik hayatın daha bildik nesneleri de törensi biçimleri içinde çıkıyordu ortaya. Bardaklar yeşil Roma bardağı[59], bodur, kesme Porto şarabı bardağı, filigran işli yayvan şampanya bardağı kılığında; tuzluklar gümüşten hokkalar olarak; şişelerin tepelerindeki tıpalar ağır, metal cüceler veya hayvanlar biçiminde. Nihayet, her servisteki bir sürü bardaktan bir tanesinin üzerine, misafire kendisini bekleyen yeri gösteren kartı koyacağım zaman gelirdi. Bu küçük kartla eseri tamamlamış olurdum; ardından, son bir defa, hayranlık içinde, artık sandalyelerinden başka eksiği olmayan masanın etrafını dolaşırken, ancak o zaman doldururdu içimi, bana bütün tabaklardan el sallayan o küçük barış işareti. Peygamberçiçeğiydi bunlar, kusursuz porselenden yemek takımını küçük motifler halinde saran; öyle bir barış işareti ki, tatlılığını ancak, bütün öbür günlerde karşıma çıkan o öbür, savaşçı motifle tanışık olan gözler kavrayabilirdi. Mavi renkli soğan motifine[60] gidiyor aklım. Bu motiften, şimdi karşımda pırıltılar saçan bu masanın çevresinde yapılmış nice cenk boyunca, yalvar yakar bana yardım etmesini dilemişimdir. Sayısız defalar dallarını, sürgünlerini, çiçeklerini, sarmallarını izlemişimdir, kendimi en güzel bir tabloya bile hiçbir zaman vermediğim kadar vererek. Kimse hiçbir zaman bir dostluğu, benim bu mavi soğan motifinden istediğim pervasızlıkla istemiş olamaz. Bana sık sık öğle yemeğini zehir eden o denk olmayan mücadelede müttefikim olmasını o kadar dilemişimdir. Ama hiç başaramadım bunu. Çünkü bu motif Çinli bir general kadar satılıktı, onun da beşiğinin kenarında hazır bulunmuştu. Annemin onu garkettiği şeref payeleri, takımı bir resmigeçit için dizişi, taburun zayiata uğrayan her bir mensubu için mutfaktan yükselen ağıtlar benim dostluk çağrılarımı ümitsiz kılıyordu. Çünkü soğan motifi, soğuk ve sinsi, benim bakışlarıma yüz vermiyordu ve yapraklarından en küçüğünü bile göreve yollamayacaktı, beni koruması için. Bu sofranın törensi görünümü beni o felaket motiften kurtarırdı, ki sadece bu bile neşelenmem için yeterliydi. Fakat akşam yaklaştıkça, bana daha öğle üzeri vaadettiği o parıldayan, o mutluluk dolu şeyin üstüne de bir keder perdesi yayılırdı. Ve sonra annem, evde kalacak olduğu halde, iyi geceler demek için şöyle bir odama uğradı-

ğında, başka günler bu sıralarda yorganımın üstüne hangi hediyeyi bıraktığını çift kat hissederdim: günün henüz kendisine ayırdığı saatler olduğu, benim de bu saatleri, bir zamanlar bebeğimi aldığım gibi, uykuya dalarken rahat rahat yanıma aldığım bilgisi. Bu saatlerdi, gizlice ve o farkında olmadan, çekip düzelttiği yorganımın kıvrımlarına dökülen. Ve işte gene o saatler, evden çıkmak üzere olduğu akşamlarda bile, daha içerideyken boynuna doladığı başörtüsünün siyah oyaları kılığında bana dokunarak teselli verirdi. Severdim onun yakınlığını ve hoş bir koku olarak bana verdiğini: O başörtünün gölgesinde, sarı taşın hemen yanıbaşında kazandığım her dilim zaman, beni öperken ertesi sabah için vaadettiği kestane fişeklerinden daha çok mutlu ederdi. Sonra, dışarıdan babam seslendiğinde, annem kalkıp giderken içim artık sadece, onu o pırıltısı içinde davete gönderiyor olmanın gururuyla dolardı. Ve bilincinde olmadan, yatağımda, uykuya dalmadan hemen önce, küçük bir bilmecenin gerçeğini hissederdim: "Akşam ne kadar ilerlerse, misafirler o kadar güzelleşir."

Dilenciler ve Fahişeler

Çocukluğumda eski ve yeni Batı'nın tutsağıydım. Kabilem o zamanlar bu iki semti, katılık ve benlik duygusundan oluşan ve bu duyguları, kendi tımarı olarak gördüğü bir gettoya dönüştüren bir tutumla mesken edinmişti. Bu mülk sahipleri mahallesinde kapalı kalmıştım, dünyada başka türlü bir şeyin de olabileceğini bilmeden. Fakirler – benim yaşımdaki zengin çocukları için ancak dilenci biçiminde vardılar. Ve fakirliğin, karşılığı yeterince verilmeyen iş demek olduğunun kafama dank etmesi büyük bir ilerleme olmuştu. Yalnız kendim için yazdığım küçük bir yazıda gerçekleşmişti bu. El ilanları dağıtan bir adamdan ve bu adamın, dağıttıklarına hiç ilgi duymayan bir çevreden gördüğü aşağılamalardan söz ediyordu. Bu ilgisizlik sonucu adam –böyle bitiriyordum– gizlice bütün yükünü atıp kurtuluyordu. Tabiî, bu durum için düşünülebilecek en verimsiz çözüm. Ama o zamanlar aklıma sabotajdan başka bir başkaldırı biçimi gelmemişti; bu da elbet kendi deneyimime dayanıyordu. Annemden uzak kalmaya çalıştığımda bu yönteme başvururdum. En çok da o "tedariklerini" yaparken, hem de onu sık sık çıldırma raddelerine getiren laf anlamaz bir inatçılıkla. Hep yarım adım geriden gitme alışkanlığını edinmiştim. Şehirde beraber yaptığımız dolaşmalarda geliştirdiğim, bu rüyada gezercesine direnişe neler borçlu olduğumu ileride, bu direnişin labirenti cinsellik dürtüsüne açıldığında kavrayacaktım. Ama dürtü ilk yoklayışlarında bedeni değil, hepten bir kenara atılmış, kanatları bir gaz fenerinin ışığında bir çürüme pırıltısı

yayan, ya da kendini koza gibi saran kürkünün altında, daha gelişmemiş bir halde uyuyan Psyche'yi[61] arıyordu. Gerçekte kapsadığı şeylerin üçte birini görmüyor hissini veren bir bakış şimdi işime yarıyordu. Daha o zamanlar, annem oraya buraya takılıp uyur gibi yürüdüğüm için azarladığında, içinden çıkamıyor göründüğüm bu sokaklarla birlik olup annemin egemenliğinden kaçabileceğim ihtimalini belli belirsiz seziyordum. En azından –maalesef aldatıcı bir duygu da olsa– ona ve sınıfıma veda etme duygusunun payı olmuştu, sokak ortasında bir fahişeye bir şeyler söylemenin o eşsiz çekiciliğine kapılmamda. İş o noktaya gelene kadar saatler sürebilirdi. Bu sırada duyduğum dehşet ise, harekete geçmesi için bir soru sormanın yeterli olduğu bir otomat karşısında duyabileceğimin aynısıydı. Böylece attım sesimi yarıktan içeri. Sonra, zonklayan kulaklarım uğuldamaya başladı; bense o makyajlı dudaklardan dökülen sözleri toplayacak halde değildim. Oradan kaçtım ve aynı gece –ve daha nice geceler– o gözüpekçe deneyi tekrarladım. Sonra, hele bazen ancak sabaha karşı, bir avlu girişine dalıp durakladığımda, sokağın asfalttan bağlarına iflah olmaz bir şekilde dolanmış bulunuyordum; beni kurtaran eller ise ellerin en temizleri olmuyordu.

Kazalar ve Cürümler

Şehir onları bana her günle birlikte yeniden vaadeder, akşamleyin ise borçlu kalmış olurdu. Ortaya çıktılar mı, birdenbire, ben yanlarına gelince, ölümlülere ayrılacak bir andan fazla zamanları olmayan tanrılar gibi, hemen gene kaybolurlardı. Soyulmuş bir vitrin, içinden bir ölünün çıkarıldığı ev, caddede bir atın tökezlediği yer – böyle yerlerde dikilir kalır, olayın bıraktığı o varla yok arası esintiye doymaya bakardım. Derken bu da hemen uçar gider, her biri bir tarafa dağılan meraklılar yığınınca taşınıp götürülürdü. Kim yetişebilirdi, yarış sürücüleriyle bilinmedik yangın yerlerine yetiştirilen itfaiyenin ardından; kim bakabilirdi buzlu camlarından, sedyenin kenarında belki bir refakatçinin oturduğu cankurtaranların içine? Caddelerden bu arabalarla kayar gider, uçar giderdi izini süremediğim felaket. Fakat bir de, sırlarını Çingene arabalarının inatçılığıyla koruyan daha acayip araçlar vardı. Ve bu arabaların da pencereleriydi, bir uğursuzluk sezinlediğim yerleri. Demir çubuklar korurdu bu pencereleri. Çubukların aralığı her ne kadar, bir insanın kesinlikle geçemeyeceği kadar küçük de olsa, kimseye belli etmezdim ama, mahkum edilip arabalara konduğu bana söylenen kötülere aklım takılır kalırdı. O zamanlar bunların sadece dosya taşıyan arabalar olduğunu bilmiyordum, bilmediğim için de, felaketi barındıran boğucu yerler olduklarını daha bir iyi kavrıyordum. Suyun öyle koyu renkte ve yavaş yavaş, sanki kederin ta kendisiyle senli benliymişçesine aktığı kanal da beni her seferinde oyalardı. Köprülerinden her birinin bir cankurta-

ran simidiyle ölüme nişanlı oluşu beyhudeydi. Üstlerinden geçtikçe kızoğlankız olduklarını anlardım. Sonunda da, boğulanlar üzerinde yapılacak canlandırma denemelerini gösteren levhalarla yetinmek zorunda kalırdım. Ama bu hareketler bana Bergama Müzesi'ndeki savaşçılar kadar yabancı kalırdı. Demek ki felaket için her yerde tedbir alınmıştı; şehir ve ben onu yumuşacık bir yatağa yatırmıştık, ama o hiçbir yerde göstermiyordu kendini. Evet, keşke bakışlarım Elisabeth Hastanesi'nin sıkı sıkı kapalı panjurlarını delip geçebilseydi! Lützowstraße'den geçtikçe, buradaki bazı panjurların günortası kapalı olduğu dikkatimi çekmişti. Soruma cevap olarak, böyle odalarda "ağır hastaların" yattığını öğrenmiştim. Azrail'in, ilk doğacak çocukları ölecek olan Mısırlıların evlerini parmağıyla gösterdiğinden söz edildiğini işiten Yahudiler de, o evleri gözlerinin önünde, benim panjurları kapalı kalan bu pencereler karşısında duyduğum dehşetle canlandırmış olmalılar. Ama işini acaba gerçekten yapıyor muydu o, Azrail? Yoksa gene de, günün birinde panjurlar açılıyor, ağır hasta iyileşmekte olan hasta olarak pencereye uzanıyor muydu? Ona yardım edilemez miydi: ölüme, yangına, veya sadece, camlarımda davul çalan, ama onları hiç mi hiç kırmayan doluya? Ve felaket ile cürüm nihayet gelip çattıklarında, bu yaşantının, etrafındaki her şeyi –evet, rüya ile gerçeklik arasındaki eşiği bile– hiçe indirgemesi mucizevî bir şey değil miydi? O yüzden bilmiyorum, bir rüyadan mı kaynaklanıyordu, yoksa rüyada sadece defalarca tekrarlandığını mı gördüm. Ne olursa olsun, "zincire" dokunduğum anda canlanıveriyordu bu yaşantı. "Önce kapının zincirini takmayı unutma," deniyordu, kapıyı açmama izin verilmişse. Bir ayağın var kuvvetiyle kapıya abanması korkusu bana bütün çocukluğum boyunca sadık kalmıştır. Ve bu korkuların orta yerinde, anlaşılan gene de, zincir takılı olmadığı için gerçekleşmiş olan dehşetin verdiği cehennem ıstırabı uzanıp gider. Babamın çalışma odasında bir bey durmakta. Kötü giyimli değil ve annemin orada oluşunu farketmemiş görünmekte, sözleri sanki annem havacıvaymışçasına üstünden geçip gitmekte. Hele benim yan odadaki varlığım onun için hiç kale alınacak bir şey değil. Konuştuğu ton nazikçe ve pek de tehditkâr değil gibi. Daha tehli-

Berlin'de Chausseestraße'de bir yangını söndürmeye çalışan itfaiye ekipleri, Waldemar Titzenthaler, 1897.

kelisi, sustuğu zamanki sessizlik. Bu dairede telefon yok. Babamın hayatı pamuk ipliğine bağlı. Belki böyle olduğunun farkına varmayacak ve terketmeye fırsat bulamadığı yazı masasından kalkarak eve girip, çoktan yer tutmuş olan beye çıkmasını söylerken, beriki ondan önce davranacak, kapıyı kilitleyip anahtarı alacak. Babamın geri çekilme yolu kesilmiş, annem ise adamın hâlâ hiç umurunda değil. Zaten onun en korkunç tarafı da bu: annemi sanki kendisiyle, bu katil ve şantajcıyla birlikmişçesine, hepten yok sayması. Ama bu en karanlık bela da bana tılsımlı kelimesini bırakmadan gittiğinden, kaçıp ilk önlerine çıkan yangın ihbar cihazına sığınanları hep anlamışımdır. Bunlar yol kenarına konmuş sunaklardır, önlerinde felaket tanrıçasına yalvarılan. O zaman, arabanın belirmesinden de heyecan verici bir şeyin, henüz uzaklardaki siren düdüğünü yoldan geçen tek insan olarak işitmek olacağını tasavvur ederdim. Ama hemen her seferinde, o noktaya ulaşıldığında belanın en iyi kısmı geçmiş gitmiş olurdu. Çünkü, koşup da gerçek bir felakete

yetişmiş bile olsa, hiçbir şey göremezdi insan. Sanki şehir alevlerin üstüne kıskançlıkla kol kanat geriyor, onları avlunun veya çatının ta içerlerinde besliyor ve orada yetiştirdiği o ateşli, o görkemli hindiyi herkesin gözünden esirgiyordu. Söndürme ekipleri çıkıp geliyordu arada sırada içeriden, ama onlar da doyasıya tatmış oldukları beklenebilecek o manzaraya layıkmış gibi görünmüyorlardı. Olaya tam hakkını verenler sadece aylak seyircilerdi. Sonra ikinci bir ekip hortumları, merdivenleri, tankerleriyle gelince, o da ilk baştaki aceleci manevralarından sonra, hüküm sürmekte olan tembelliğin içinde yerini bulmuş, bu miğferli ve kavi takviye ekibi de görünmeyen bir yangının düşmanı olmaktan çok koruyucusuymuş izlenimini uyandırıyordu. Fakat çoğu zaman, arkadan başka araba da gelmezdi; aksine, birdenbire polislerin de azaldığı ve yangının söndürülmüş olduğu farkedilirdi. İnsan yangının kasten çıkarılmış olduğunu onaylayacak kimseyi bulamazdı.

Dikiş Sandığı

Uyuyan Güzel'in parmağına batıp onu yüz yıllık uykuya salan iğri artık bilmiyorduk. Ama nasıl Pamuk Prenses'in annesi, kraliçe, kar yağarken pencerede oturuyor idiyse, bizim annemiz de dikiş malzemesiyle pencerede otururdu; eğer parmağından üç damla kan düşmüyorsa, bu da sadece, çalışırken yüksük taktığı içindi. Buna karşılık yüksüğün tepesi uçuk kırmızı renkteydi ve eskiden batmış iğnelerin izlerine benzeyen çukurlarla süslüydü. Ama ışığa tutulduğunda kor gibi yanardı, işaret parmağımızın pek güzel bildiği o karanlık çukurunun sonu. Çünkü bu küçük tacı ele geçirmeyi pek severdik, gizli gizli bize de taç olabilsin diye. Onu parmağıma taktığımda, annemin hizmetçi kızlar indindeki adının ne olduğunu kavrardım. "Gnädige Frau" demek isterler, ama ilk kelimeyi öylesine sakat ederlerdi ki, ben epey bir süre "Näh-Frau" dediklerini zannetmişimdir.[62] Annemin iktidarındaki mutlaklığı benim için bundan daha anlaşılır bir şekilde ifade eden bir unvan aransa bulunamazdı. Bütün gerçek hükümdarların tahtı gibi, onun dikiş masasındaki yerinin etrafında da bir girilmezlik çemberi vardı. Ve zaman zaman ben de bu çemberi hissederdim. Kıpırdamadan, soluğumu tutarak dururdum içerisinde. Annem ise, ben onunla birlikte misafirliğe veya alışverişe çıkmak üzereyken, giyimimde düzeltilecek bir taraf keşfetmiş olurdu. İşte böylece, gemici gömleğimin, içine kolumun çoktan girmiş olduğu yenini tutmuş, mavi-beyaz manşetini dikiyor veya birkaç kıvrak dikişle ipekten gemici düğümüne "pili"sini oturtuyordu. Bense

ayakta duruyor, kasketimin terli lastik bağını kemiriyordum, ekşi geliyordu tadı ağzıma. Böyle, üzerimde dikiş malzemesinin en sert bir biçimde hüküm sürdüğü anlarda, içimde inat ve öfke kendini hissettirmeye başlardı. Sadece, sırtıma çoktan geçirmiş olduğum elbiseye yönelik bu ihtimam sabrımı çetin bir sınava soktuğu için değil, hayır, bundan da fazla, üzerimde yapılan bu muamele ile önümde serili o rengârenk ibrişimler, ince iğneler, boy boy makaslar arasında en ufak bir orantı bile bulunmadığı için. İçime, bu sandığın daha yapılışından beri dikiş için mi düşünülmüş olduğu konusunda şüpheler girerdi – şimdi bazen sokaklarda karşıma çıkıveren ve uzaktan bakınca bir şekerlemeci vitrininde mi, yoksa kuaför vitrininde mi durduğunu ayırt edemediğim etajerlere benziyordu. Ve makaralarının arasında bir konuşanı olsaydı, neredeyse kırk yıl sonra tanıdığım Odradek adlı makara, pek de şaşırmazdım. Gerçi yazar bu konuşan ve merdivenlerde, oda köşelerinde dolaşıp duran esrarengiz makaraya "aile babasının kaygısı"[63] adını verir. Ama söz konusu olan, cinsiyet ilişkilerinin tersine döndüğü o bulanık ailelerden birinin reisi olsa gerekti. En azından, daha o zamanlar bile, iplik makaralarının edepsizce ayartılarıyla bana eziyet ettiğini hissediyordum. Bu davetin hedefi ortadaki boşluktu, evvelinde hızlı dönüşüyle ipliğin makaraya sarılmasını sağlayan milin oturduğu. Sonradan bu boşluk iki tarafından da, çoğu zaman siyah olan ve altın yaldızla şirketin adını ve ipliğin numarasını belirten yuvarlak birer etiketin altında kaybolurdu. Parmak uçlarımla bu yaprağın ortasına bastırmak istememe yol açan ayartı fazla büyük, o noktanın yırtılmasıyla açılan deliğe dokunmanın verdiği doyum fazla derindi. – Sandığın, bu makaraların bira-

Walter ve Georg Benjamin bahriyeli kıyafetiyle, yaklaşık 1903.

rada durduğu, siyah iğne cüzdanlarının pırıldadığı, makaslardan her birinin kendi deri kılıfına sokulu bulunduğu üst bölgesinin yan tarafında o karanlık yeraltı dünyası, çözülmüş çilelerin hüküm sürdüğü, lastik şerit artıklarının, kopçaların, ipek parçalarının alt alta üst üste olduğu yığın vardı. Düğmeler de vardı bu ıskartanın arasında; bazıları o şekildeydi ki, hiçbir zaman hiçbir elbisede görülmüş değildiler. Benzerlerini çok daha sonraları buldum: Gökgürültüsü tanrısı Thor'un arabasının tekerlekleri olarak, yüzyılın ortalarında küçük bir öğretmenin bir okul kitabı için çizdiği biçimleriyle. Demek bir hayli sürmüş, bu sandığın dikiş işlerinden başka bir şey için öngörülmüş olduğu yolundaki şüphemin soluk bir resimde onayını bulması. – Pamuk Prenses'in annesi dikiş dikmekte, dışarıdaysa kar yağmaktadır. Etraf ne kadar sessizse, bu en sessiz ev işi de o kadar büyük saygınlık kazanır. Dışarıda karanlık ne kadar erken basarsa, makası da o kadar sık isterdik. Şimdi artık biz de, kalın bir yün ipliğin tembel tembel sarktığı iğneyi gözlerimizle izleyerek bir saati geçiriyorduk. Çünkü ses çıkarmadan her birimiz önüne dikiş oyuncağını almış –kâğıt tabaklar, kurutma kâğıtları, kılıflar–, üzerindeki örneğe göre çiçekler işliyor olurduk. Ve kâğıt hafif bir çıtırtıyla iğneye izleyeceği yolu açarken, arada sırada beni ayartan sese uyup işin arka yüzünü çevirir, iğnenin beni hedefe yaklaştıran her batışıyla daha bir çetrefilleşen ağ örgüsüne hayran hayran bakardım.

Bir Noel Meleği

Çam ağaçlarıyla başlardı. Bir sabah, biz okula giderken, şehri büyük bir Noel hediyesi paketiymişçesine yüz kenarından, köşesinden sıkıca tutuyor gibi görünen yeşil mühürler takılmış olurdu cadde köşelerine. Sonra şehir gene de patlardı günün birinde ve içinden akın akın oyuncak, fındık fıstık, saman[64] ve ağaç süsü taşardı: Noel pazarının tezgâhları. Fakat onlarla birlikte taşan bir şey daha vardı: fakirlik. Nasıl ki Noel tabağında[65] elmayla fındık fıstık, biraz yaldızla beraber, badem ezmesinin yanında el içine çıkabiliyor idiyseler, fakirler de gelinteli ve renkli mumlarla iyi mahallelere çıkabilirdi. Zenginler kendi yerlerine çocuklarını gönderirdi, fakirlerin çocuklarından yün kuzucuklar satın alsınlar, ya da vermeye utançtan kendi ellerinin varmadığı sadakaları dağıtsınlar diye. Bu arada, verandada annemin gizlice alıp arka merdivenden eve getirtmiş olduğu ağaç duruyor olurdu.[66] Ve ona mum ışığının verdiği her ne varsa, ondan daha mucizevî olan şey, yaklaşan bayramın ağacın dallarına her geçen günle beraber daha bir sıkıca örülüşüydü. Avlularda laternalar, kalan son günleri korallerle esnetip uzatmaya başlardı. Ama sonunda bu mühlet de dolar ve şurada en eskilerinden birini hatırladığım o günlerden biri gene gelirdi. Odamda saatin altı olmasını bekliyordum. Sonraki ömrün hiçbir bayramı, günün kalbinde bir ok gibi titreyen bu saati tanımayacaktır. Hava kararmıştı bile; gene de, ilk mumların görüldüğü, avluya bakan pencerelerden gözümü ayırmamak için lambayı yakmıyordum. Noel ağacının varlığında yeri

Laternacı, Waldemar Titzenthaler, 1897.

olan bütün anlar içinde en korku dolu olanıydı bu: Avluya bakan bir dairenin bulanık penceresinde, iğnelerini ve dallarını karanlığa feda etmiş, erişilmez ama gene de yakın bir takımyıldıza dönüşürdü. Fakat böyle bir takımyıldız nasıl ara sıra bu terkedilmiş pencerelere şeref veriyor, bu arada birçok başka pencere karanlık kalıyor, gene başkaları ise, daha da kederli, önceki akşamların gaz ışığında solup gidiyorduysa, benim gözümde, bu Noel pencereleri içerilerinde yalnızlığı, yaşlılığı ve mahrumiyeti –bunların hepsi o fakir insanların suskunlukla sakladığı şeylerdi– barındırıyordu. Sonra aklıma, annemin-babamın o anda hazırlığını yaptıkları hediyeleşme faslı geliyordu. Ama daha, ancak kesin bir mutluluğun yakınlığının verebileceği bir yürek ağırlığıyla pencereye sırtımı çevirir çevirmez, odada yabancı bir varlığın olduğunu hissediyordum. Bu bir rüzgârdan başka bir şey değildi, öyle ki dudaklarımda oluşan kelimeler, hantal bir yelkenin aniden çıkan serin bir esinti karşısında yaptığı kıvrımlara benziyordu: "Her yıl dönüp gelir / Çocuk İsa buraya / İner dünyamıza / İnsanlar arasına" – bu sözlerle içlerinde oluşmaya başlamış olan melek, gene bu sözlerle

Piramit biçiminde Noel süslemesi. Walter Benjamin'in koleksiyonundan bir fotoğraf.

kayıplara karışıyordu. Ama boş odada daha fazla kalmayacaktım. Karşıdaki, bu arada ağacın görkemli bir ışıltıya boğulmuş olduğu odaya çağrılıyordum; takıldığı kaidesi altından alınıp da, karla örtülü veya yağmurda pırıldar bir halde, bayramı bir laternanın başlattığı yerde bitirişine kadar ağaca beni yabancılaştıran bir görkemdi bu.

İki Madenî Nefesliler Orkestrası

Müzik hiçbir zaman, Hayvanat Bahçesi parkında, Dedikodu Bulvarı[67] boyunca kahve salonları arasında gidip gelen insan selini tava getiren o askerî bandonun müziği kadar insanlıktan çıkmış, utanmaz bir nitelik taşımamıştır. Bugün anlıyorum, bu akıntının gücünü oluşturan şeyin ne olduğunu. Berlinliler için, gnularla zebraların gezindiği kumluklar, kondorlarla akbabaların yuvalandığı çıplak ağaçlar ve yarıklar, kötü kötü kokan kurt kafesleri, pelikan ve balıkçılların kuluçka alanları arasındaki bu yerden üstün bir aşk okulu yoktu. Bu hayvanların seslenişleri ve çığlıkları davullarla baterinin gürültüsüne karışırdı. İçinde oğlanın bakışının ilk defa, yoldan geçen bir dişiye yamanmaya çalıştığı hava buydu; bu arada arkadaşıyla konuşması özellikle hararetlenirdi. Ve yoldan geçen dişiyi hiç mi hiç görmediğini sesinin tonuyla olsun, bakışıyla olsun, aşikâr etme yolundaki gayreti de bir o kadar kuvvetlenirdi. Oğlan bundan çok daha önceleri başka bir tür madenî nefesli çalgılar orkestrasıyla karşılaşmıştı. Ne kadar da farklıydı bu iki müzik: Buradaki ağır, bungun ve davetkâr bir şekilde çadırın, çardağın altında salınırken, o eskisi, çırılçıplak ve çarpıcı, ince bir cam fanusun altındaymış gibi soğuk havada asılı duruyordu. Rousseau Adası'ndan[68] geliyordu bu davet ve Neuer See[69] üzerinde paten kayanların çizdikleri eğrilere, fiyonklara şevk katıyordu. Ben de vardım aralarında, bu adanın isminin kökeni ve hele yazılışındaki güçlükler henüz aklımın ucundan bile geçmezken. Bu buz pisti, yeri bakımından, hele mevsimler boyunca yaşadı-

Tiergarten'daki Neuer See gölünün buz tutmuş hali, 1901.

ğı hayat bakımından, ötekilerle hiç kıyas kabul etmez nitelikteydi. Öyle ya, yaz neye çevirirdi ötekileri? Tenis kortuna. Oysa burada gene, kıyıdaki ağaçların iyice aşağı sarkan dalları altında, çerçevelenmiş haliyle beni büyükannemin karanlık yemek odasında bekleyen o aynı göl uzanırdı. Çünkü o zamanlar, labirentimsi su geçitleri olan bu gölün resmini yapmayı severlerdi. Ve şimdi, bir Viyana valsinin nağmeleri eşliğinde, yazları korkuluklarına dayanılıp kayıkların koyu renkli sularda tembel tembel geçişinin seyredildiği o aynı köprülerin altından patenle kayılıyordu. Kıvrımları karışık yollar vardı yakında ve her şeyden önce, kıyıda köşede kalmış sığınaklar: "Sadece Yetişkinler İçindir" bankları. Kum havuzu yuvarlağının çevresi bunlarla sarılmıştı, ortada küçükler kumları karıştırır veya dalgın dalgın dururlardı, ta ki bir başka çocuk çarpana veya banktan, çocukarabasının ardında, bir yandan, öğrenme hevesiyle dopdolu, romanını okuyan, bir yandan da, neredeyse bakışlarını hiç kaldırmadan, kendisine gözkulak olan dadı seslenene kadar. Elden ayaktan düşmüş yaşlı erkeklerin yolu oraya düşer, bunlar o akıl fukarası hatunlar yığınının orta yerinde, bağrışan çocukların arasında, hayatın ciddiyetine itibarını iade eder, gazete getirirlerdi. Bu kıyılar böyleydi. Fakat göl benim içimde hâlâ, paten

Tiergarten parkında dadılar, 1901.

kaya kaya ağırlaşmış ayakların temposunda yaşıyor; buzun üstünde şöyle bir dolaştıktan sonra altlarında döşeme tahtalarını hisseden ve içinde bir dökme sobanın yandığı bir salona paldır küldür dalan ayakların. Oracıkta, insanın oturup ayaklarındaki ağırlığı, çözüp çıkarmaya karar vermeden önce bir kere daha tarttığı bank. Sonra, uyluk çaprazlamasına dizin üstüne yatırıldı ve paten gevşedi miydi, insanın iki tabanında kanatlar bitmiş gibi olurdu ve donmuş toprağı dostça selamlayan adımlarla dışarıya çıkardık. Adadan gelen müzik beni bir parça daha eve götürürdü.

Kambur Adamcık

Küçük olduğum sürece, gezintiye çıktığımda, tam altında, derinlerdeki bodrum pencerelerine ışık ve hava sağlamaya yarayan bir boşluk açılıyor bile olsa, bir vitrinin karşısına dikilme imkânını veren o yatay parmaklıklardan aşağıya bakmayı severdim. Bu pencereler pek dışarıya açılıyor sayılmazdı, daha çok yeraltına bakıyorlardı. Onun içindi, ayaklarımın basmakta olduğu parmaklığın çubukları arasından aşağıya bakarken duyduğum merak, bodrum katından bir kanaryanın, bir lambanın veya orada oturan birinin görüntüsünü alıp götürebilir miyim diye. Bu her zaman gerçekleşmezdi. Ama gündüzün boşuboşuna böyle bir görüntünün peşinde koşmuşsam, geceleyin bu kovalayışın tersine döndüğü ve benim kendimin rüyada, böyle bodrum gediklerinden beni hedef alan bakışlara yakalandığım olabilirdi. Sivri külahlı cücelerdi bu bakışları fırlatan. Ama içime saldıkları korku daha tam iliklerime kadar işlememişken, yok oluveriyorlardı bile. Pek kesin çizgilerle ayrılmamıştı benim için, bu pencereleri gündüzün dolduran dünya ile geceleri orada pusuya yatıp rüyamda üstüme saldıran dünya. Onun için, kitaplarım arasındaki, Georg Scherer'in *Alman Çocuk Kitabı*'nda[70] şu pasajla karşılaştığımda, neyin söz konusu olduğunu hemen anlamıştım: "Mahzenime ineyim, / Şarapçığımı alayım; / Bir kambur adamcık orda, / Testimi kapar elimden." Aklı fikri zarar ziyanda ve şeytanlıkta olan bu sülaleyi tanıyordum, bodrumu yurt edinmiş olmasında da şaşılacak bir şey yoktu. "Serseri takımı"ydı bu. Ve hemen hatırlıyordum; bu ge-

ce kuşları iyice geç bir saatte, dışarıda tavukçukla horozcuğa rastlıyordu: Dikiş iğnesiyle topluiğne, ikisi birden, "şimdi ortalık zifir gibi kararacak" diyordu. Ama bunun üzerine, geceleyin kendilerine yer gösteren hancıya yaptıkları kötülüğün herhalde sadece şaka olduğunu sanıyorlardı. Oysa ben dehşete düşüyordum. Onların soyundandı kambur adam. Ama yanıma daha fazla yaklaşmıyordu. Ancak şimdi anladım adının ne olduğunu. Annem söylemişti bana, kendi de bilmeden. "Çolpa selam eder" derdi bana hep, bir şeyi kırdığımda veya düştüğümde. Şimdi anlıyorum, neden söz ettiğini. Sözünü ettiği, yüzüme bakmış olan kambur adamcıktı. Bu adamcık kimin yüzüne bakarsa, o kimse dikkat etmez. Kendine de etmez, adamcığa da. Şaşkın şaşkın, bir kırık dökük yığını karşısında kalakalır: "Mutfakçığıma gideyim, / Çorbacığımı pişireyim; / Bir kambur adamcık orda, / Kâseciğimi kırdı bile." Onun belirdiği yerde ben kaybediyordum. Öyle bir kaybediş ki, nesneler kaçıp kaçıp gidiyordu, ta ki bahçe bir yıl içinde bahçecik, odam odacık, sıra da sıracık olana kadar. Küçülüyorlardı ve sanki sırtlarında, onları uzun bir zaman için adamcığın dünyasının birer parçası haline getiren bir kambur büyüyordu. Adamcık her yere benden önce yetişiyordu. Benden önce davranıp yoluma çıkıyordu. Fakat bana, yanına vardığım her nesneden unutuşun yarı hissesini koparıp alması dışında, bir şey yapmıyordu bu meşum tahsildar: "Odacığıma gideyim, / Lapacığımı yiyeyim; / Bir kambur adamcık orda, / Çoktan yemiş bitirmiş." Böylece, adamcık sık sık karşıma çıkıyordu. Yalnız, ben onu hiç görmedim. Hep oydu beni gören. Ve ben kendimi ne kadar az görürsem, o beni bir o kadar daha keskince görüyordu. Sanırım, ölmekte olanın gözleri önünden akıp geçtiği anlatılan o "bütün hayat", bizim hepimizin o adamcığın kafasında olan görüntülerimize benzer resimlerden oluşuyor. Çabucak akıp geçiyor bunlar, tıpkı bugünkü sinematograflarımızın bir zamanlar öncüleri olan o sıkı sıkı ciltlenmiş kitapların yaprakları gibi. Başparmak hafif bir bastırışla elimizdeki kitabın kenarını sıvazlardı; o zaman, saniyelik bir süre için, birbirlerinden hemen hemen hiç farkı olmayan resimler görülürdü. Elle tutulmaz akışları içinde, işi başında boksörü ve dalgalarıyla cebelleşen yüzücüyü gösterirlerdi.

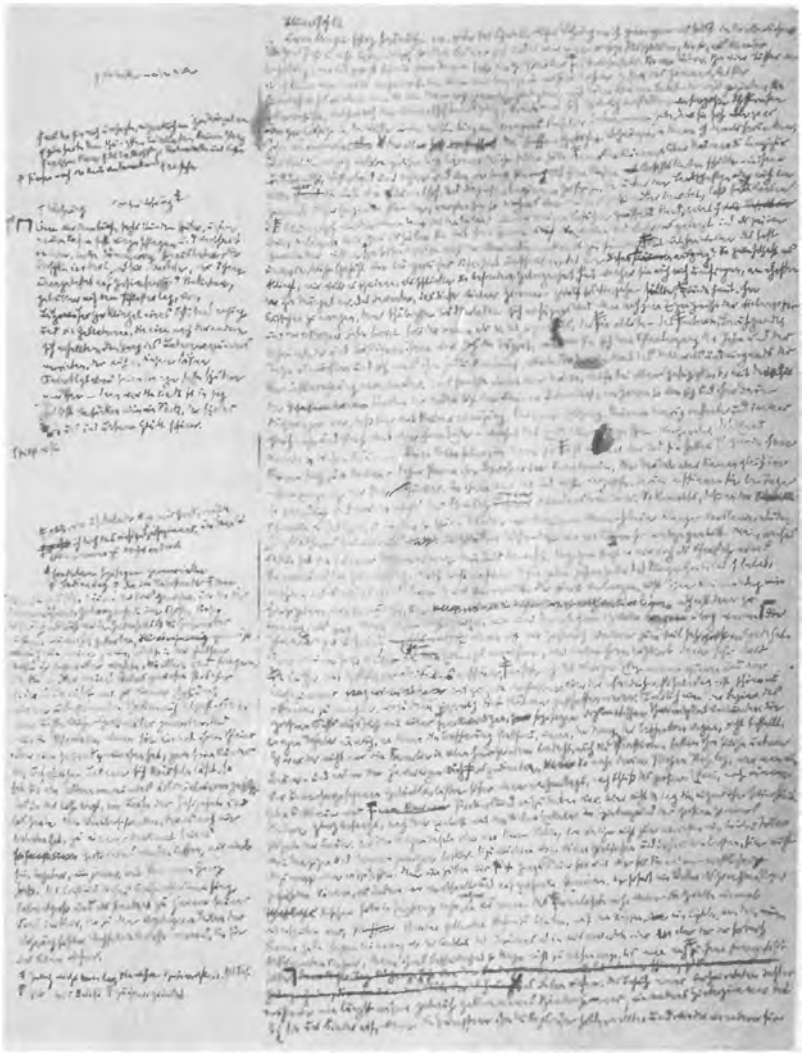
Adamcıkta benim de resimlerim var. O beni saklandığım yerde de gördü, kunduzun kafesi önünde de, kış sabahında da gördü, arka koridordaki telefonun başında da, Brauhausberg'de kelebeklerimle de gördü, madenî nefesli çalgılar eşliğinde buz pistimde de, dikiş sandığının önünde de gördü, çekmeceme eğilirken de, Blumeshof'ta da gördü, yatakta hasta yatarken de, Glienicke'de de gördü, tren istasyonunda da. Şimdi işini bitirmiş bulunuyor. Ama sesi, gaz lambası gömleğinin vızıltısını andıran, yüzyılın eşiğini aşıp gelen sesi arkamdan şu sözleri fısıldıyor:

"Çocukçağzım, ah n'olursun,
Kambur adamcığı da kat duana."

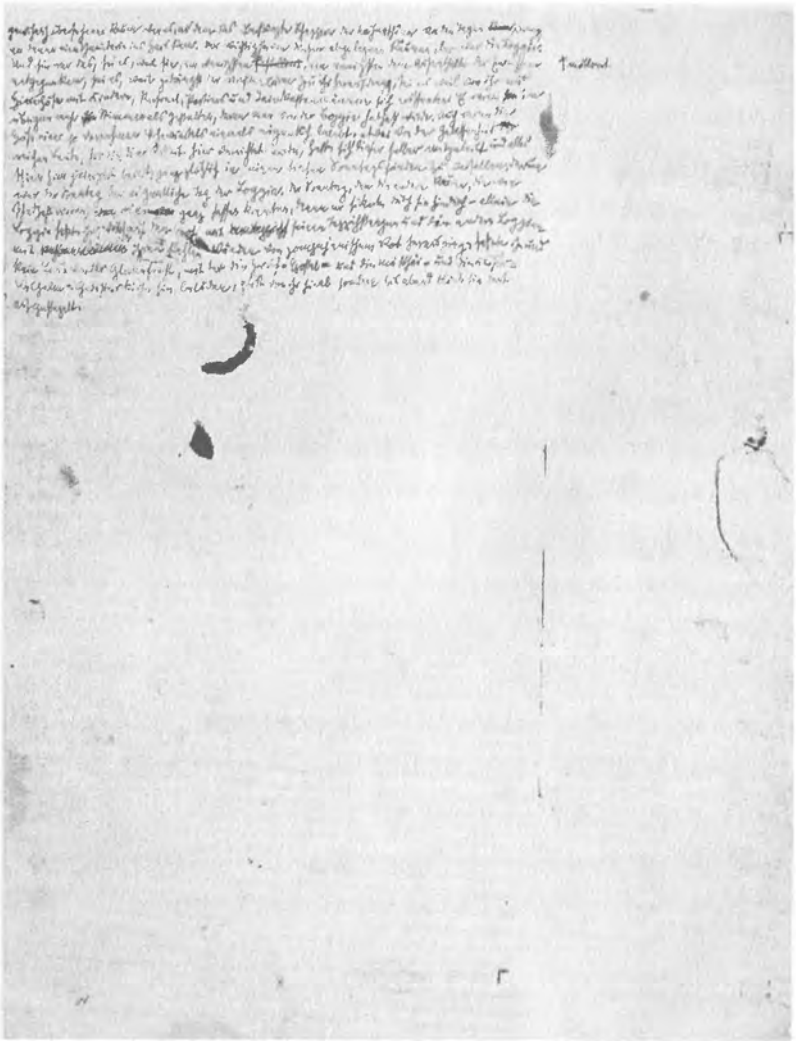
Sonsöz

Kitap olarak yayımlanması Benjamin hayattayken gerçekleşemeyen *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*, ilk defa, yazarının ölümünden on yıl sonra Adorno tarafından yayıma hazırlandı. Kitabı, Adorno'nun kendi kitabı olan ve bazı yönlerden arkadaşı Benjamin'in çocukluk hatıralarının devamı olarak yazılmış *Minima Moralia* ile birlikte, Peter Suhrkamp 1950'de yeni kurduğu yayınevinin ilk ürünleri arasında yayımladı. Çok geçmeden yayımcı, Benjamin'in kitabını biraz aceleci bir tavırla, yayınevinin en kötü satacak kitabı olarak nitelendiriyordu. Oysa 1962'de "Bibliothek Suhrkamp" dizisine alındıktan sonra, yazarın en başarılı kitaplarından biri olacaktı.

Benjamin çocukluk hatıraları üzerinde 1932 ile –bu arada Hitler ayağını eşiğe çoktan atmıştı– 1938 yılı –Benjamin sürgüne düşeli beş yıl geçmişti– arasında çalıştı. *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*'a bu süre içinde verdiği en az üç ayrı biçimden hiçbiri Adorno'nun ilk kitabı hazırlayışında ortada yoktu. Adorno bu yayımı da, 1955'te Benjamin'in *Yazılar*'ı kapsamında çıkan yayımı da çeşitli elyazmalarını, daktilo nüshalarını ve otuzlu yıllarda çeşitli gazete ve dergilerde basılan parçaları birleştirerek meydana getirmişti ve ayrıca, bu basımlarda ne yayımcı ne de sonsözün yazarı olarak kendi adını kullanmıştı. Her şeyden önce, Adorno'nun elinde tek tek metinlerin sıralanışı konusunda Benjamin'in tutumunu açığa vuracak hiçbir şey bulunmuyordu. 1972'de Tillman Rexroth'un Benjamin'in *Toplu Yazılar*'ı için yeniden gözden geçirdiği me-

Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk, *manüskri sayfası.*

Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk, *manüskri sayfası.*

tin Adorno'nun iki yayımının birçok yerinde düzeltmeler ve bu arada bulunmuş bazı ek parçalar içeriyordu, fakat metnin genel durumu için sözkonusu olan belirsizliği ortadan kaldıramıyordu.

Benjamin'in 1940'ta Paris'ten kaçmadan önce saklanmasını sağladığı ve o zamandan beri kayıp sayılan bir miktar kâğıt ancak 1981'de aynı şehirdeki Milli Kütüphane'de bulundu. Bunlar arasında *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*'un bir daktilo nüshası da vardı; 1938'de ortaya çıkmış olan bu son el versiyonu, o zamana kadar bilinen tek nüsha, yazarın kendisinin kitabın bütününe nasıl bir biçim vermek istediğini gösteriyordu. "Bibliothek Suhrkamp" dizisinde bağımsız bir cilt halinde çıkan kitabın yerini almak üzere 1987'de yayımlanan ve iki yıl sonra *Toplu Yazılar* kapsamında ek bir cilt olarak da basılan bu metin, Benjamin'in kitabını önceki yayımlarından bildiğini sanan okuru yeni ve belli bir oranda başka bir kitabı alımlamak durumunda bırakıyordu. Yazarın son versiyona aldığı otuz metin üzerinde yaptığı değişiklikler, derine inen ve Benjamin'in geç dönemi için gayet karakteristik değişikliklerdi. Eğilim olarak, daha genel nitelikteki gözlemler azaltılmıştı; eski metindeki her bir parçanın asıl konusu açısından okumaya engel olacak ne varsa amansız bir biçimde atılmıştı. Metnin birçok yerindeki kısaltmalar, yoğunlaştırmalar, ama ayrıca eklemeler de, düşüncenin kesin bir biçim almasına veya üslubun düzeltilmesine hizmet ediyordu. Benjamin'in geç döneminin üslup ideali –çocukluk hatıralarının son versiyonunun da gösterdiği gibi– kendine özgü olanın gayet nesnel biçimde dile getirilmesiydi; hem Hebel'den, hem Brecht'ten gelen, gene de çok köklü bir biçimde Benjamin'e özgü olan, alabildiğine karmaşık bir lakonizm.

Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk'un başka bir versiyonu 1988'de, *Toplu Yazılar*'ın ek cildi de yayımlandıktan sonra ele geçti. Elinizdeki bu kitap, Benjamin'in çocukluk hatıralarının kitap halinde ilk basılışının ellinci yıldönümü vesilesiyle yayınlanan, ve saklanmakta olduğu yere atfen Gießen nüshası adını alan versiyonu içeriyor: Bu arada metin yazılalı neredeyse yetmiş yıl olmuş ve kitabın konusu olan, imparatorluğun kuruluş dönemi [Gründerzeit: 1870-90] sonrası Berlin'in-

deki Yahudi burjuvazisi içinde bir çocukluğu tam bir yüzyıl –ama ne yüzyıl– ezip geçmiş. Görünüşe bakılırsa, Benjamin'in çocukluk kitabının meydana gelişine ve yayımlanışına ilişkin veriler, kendi paylarına, yazarın "Tarih yazmak demek, yılları belirten sayılara fizyonomilerini vermek demektir" sözünü onaylamak istiyorlar.

Son el nüshası nasıl Benjamin'in çocukluk hatıraları üzerindeki çalışmalarının geç dönemini ortaya koyuyorsa, Gießen nüshası da erken dönemini ortaya koyuyor. 1932/33 kışında oluşan bu nüsha her bakımdan bir ilk derlemenin izlerini taşıyor ve bu niteliğiyle, şimdiye kadar bilinen yayımlar arasındaki kendine özgü yerini alıyor: son el nüshasının ağzısıkılığı karşısında, çoksesli bir beste denebilecek bir metin. Anlatıyla düşünce yan yana durmuyor, zorunlu bir biçimde birbirlerinin içinden doğuyorlar. Yazar, alımlanabilirlik yönünü hiç düşünmeden, gezilerini yapmakta; kendini tamamen konusuna vermiş olarak çocukluk labirentini son köşesine kadar dolaşmaya, Holbein'ın gümüş kalemiyle en ince ayrıntısına kadar inen bir kopyasını çıkarmaya çalışıyor. Almancada bu metinlerdeki kadar yoğun, içinden ışıyan bir nesir bulabilmek için, geçen yüzyılı geçip Kafka'ya kadar çıkmak gerekir.

Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk'un, Adorno'nun birleştirip Rexroth'un gözden geçirdiği versiyonuyla karşılaştırıldığında, Gießen nüshası, tek tek parçaları yazarın kendisi tarafından düzenlenmiş olması bakımından daha otantik olanıdır.* Gießen nüshası Benjamin'in elyazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı daktilo kopyasıdır. Önceleri, Brecht'in çevresinden Berlinli bir avukat olan ve Benjamin'e 1931'de bir Lichtenberg bibliyografyası hazırlama görevini veren Martin Domke'nin mülkiyetinde bulunan bu kopya, altmışlı yılların ortalarında Ka-

* Daktiloya çekilmiş olan Gießen nüshasında her metin yeni bir sayfada başlıyor, baştan sona numaralanmış değil. Fakat dosya sabit bir karton cilt haline getirilmiş; bu bakımdan, tek tek metinlerin konduğu sıranın Benjamin tarafından saptandığını yalanlayacak değil, doğrulayacak pek çok sebep var. – Elinizdeki bu basım imla ve noktalama bakımından büyük ölçüde Gießen'daki özgün metne sadık kalıyor; yapılan küçük düzeltmelerde, *Toplu Yazılar* için geçerli olan ilkeler çerçevesinde kalındı.

D i e M u m m e r e h l e n

In einem alten Kinderverse kommt die Muhme Rehlen vor. Weil mir nun "Muhme" nichts sagte, wurde dies Geschöpf für mich zu einem Geist: der Mummerehlen. Das Mißverstehen verstellte mir die Welt. Jedoch auf gute Art, es wies die Wege, die in ihr Inneres führten. Ja jeder Anstoß war mir recht. So wollte der Zufall, daß in meinem Beisein einmal von Kopferstichen war gesprochen worden. Am Tag darauf steckte ich unterm Stuhl den Kopf hervor: das war ein 'Kopf-ver-stich'. Wenn ich dabei mich und das Wort entstellte, tat ich nur, was ich tun mußte, um im Leben Fuß zu fassen. Beizeiten lernte ich es, in die Worte, die eigentlich Wolken waren, mich zu nummen. Die Gabe, Aehnlichkeiten zu erkennen, ist ja nichts als ein schwaches Ueberbleibsel des alten Zwangs, ähnlich zu werden und sich zu verhalten. Den aber übten Worte auf mich aus. Nicht solche, die mich Mustern der Gesittung sondern Wohnungen, Möbeln, Kleidern ähnlich machten. Nur nicht mir meinem eigenen Bilde mir. Und darum wurde ich so ratlos, wenn man Aehnlichkeit mit mir selbst von mir verlangte. Das war beim Photographen. Wohin ich blickte, sah ich mich umstellt von Leinwandschirmen, Polstern, Sockeln, die nach meinem Bilde gierten wie die Schatten des Hades nach dem Blut des Opfertiers. Am Ende brachte man mich einem roh gepinselten Prospekt der Alpen dar, und meine Rechte, die ein Gemsbarthütlein erheben mußte, legte auf die Wolken und Firnen der Bespannung ihren Schatten. Doch das gequälte Lächeln um den Mund des kleinen Aelplers ist nicht so betrübend wie der Blick, der aus dem Kinderantlitz, das im Schatten der Zimmerpalme liegt, sich in mich senkt. Sie stammt aus einem jener Ateliers, welche mit ihren Schemeln

Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk, *Gießen nüshası, daktilo sayfası.*

nada'daki bir sahaf üzerinden Gießen'a, Justus Liebig Üniversitesi'nin Yeni Alman Edebiyatı bölümüne ulaştı. Bu versiyonun Benjamin'in hazırlıklarını bitirmiş olduğu ilk versiyon olması muhtemel; bunun dışındaki kopyalar sunuldukları yayınevlerinde kaybolmuş bulunuyor. Benjamin 10.12.1932'de, kitabın yirmi dört parçadan ibaret "geçici" bir nüshasını Kudüs'teki Scholem'e gönderir; daha o sıralar "manüskrinin son şeklinin (...) otuz parçadan oluşacağı" bellidir. Daha sonraki, alıcısı tarafından 15.1.1933 şeklinde tarihlenen bir mektupta Benjamin, Scholem'e, kendisinden kısa bir süre önce aldığı, "Cinselliğin Uyanışı" başlıklı metni çıkarmak yolundaki tavsiyeye uyacağını bildirir. Gerçi Gießen nüshası öngörülen otuz parçaya ulaşmaktadır, fakat bu sayının içinde "Cinselliğin Uyanışı" da vardır: Yazar ancak 28.2.1933'te, dışarıda bırakılan bu metin sayılmadığında söz konusu olan otuzuncu parçayı "bir hafta önce" bitirdiğini yazabilecektir. Bu bakımdan, Gießen'da bulunan versiyonun 10 Aralık 1932 ile 1933 ocak ayı ortası arasında ortaya çıkmış olması gerekir. İçeriği de bu tarihlemeyi doğrular gibidir: Dosya, *Frankfurter Zeitung* ve *Vossische Zeitung*'da 14.7.1933'e kadar yayımlanan on yedi metinden on altısını içermektedir; sadece, *Frankfurter Zeitung*'da şubatta çıkan "Geç Kalmak" eksiktir: Benjamin bu parçayı 1928'de çıkan *Tek Yön* adlı kitabında bulunduğu için çıkarmış olabilir. Gießen nüshasında bundan başka, 1933 haziran veya temmuzunda yazıldığı kesin olan ve Benjamin'in "Mummerehlen" yerine kitabın "en başına" koymak istediği "Locales" başlıklı yazı eksiktir.

Gießen nüshasının metin varlığı 1933'e kadar yayımlanmış olan gazete versiyonlarına alabildiğine yakındır. Bu versiyonlar ile dosya arasındaki farklar çoğu durumda, gazete redaksiyonlarının azizliğiyle açıklanabilir: Benjamin'in kullandığı noktalama genel olarak kullanılan noktalamaya benzetilmiş, onun nesir üslubunun akışı birçok paragrafa bölünerek kesilmiş veya yer darlığına Benjamin'in metni kısaltılarak çare bulunmuştur. 1933'ün ikinci yarısından ve 1934 yılından kalan gazete baskıları arasında Benjamin'in sürgünde –onun için sürgün 1933 martının ortasında başlamıştı– yazdığı ve bu yüzden Gießen dosyasına giremeyen metinler de vardır; örneğin, yukarıda sözü edi-

Der Lesekasten.

Wieder können wir Vergessenes ganz zurückgewinnen. Das ist vielleicht gut. Der Schock des Wiederhabens wäre so zerstörend, daß wir im Augenblick aufhören müßten, unsere Sehnsucht zu verstehen. So aber verstehen wir sie, und um so besser, je versunkener das Vergessene in uns liegt. Wie das verlorene Wort, das eben noch auf unseren Lippen lag, die Zunge zu demosthenischer Beflügelung lösen würde, so scheint uns das Vergessene schwer vom ganzen gelebten Leben, das es uns verspricht. Vielleicht ist, was Vergessenes so beschwert und trächtig macht, nichts anderes als die Spur verschollener Gewohnheiten, in die wir uns nicht mehr finden könnten. Vielleicht ist seine Mischung mit den Stäubchen unserer zerfallenen Gehäuse das Geheimnis, aus dem es überdauert. Wie dem auch sei — für jeden gibt es Dinge, die dauerhaftere Gewohnheiten in ihm entfalteten als alle anderen. An ihnen formten sich die Fähigkeiten, die für sein Dasein mitbestimmend wurden. Und weil das, was mein eigenes angeht, Lesen und Schreiben waren, weckt von allem, was mir in früheren Jahren unterkam, nichts größere Sehnsucht als der Lesekasten. Er enthielt auf kleinen Täfelchen die Lettern, einzeln, in deutscher Schrift, in der sie jünger und auch mädchenhafter schienen als im Druck. Sie betteten sich schlank aufs schräge Lager, jede einzelne vollendet und in ihrer Reihenfolge gebunden durch die Regel ihres Ordens, das Wort, dem sie als Schwestern angehörten. Ich bewunderte, wie soviel Anspruchslosigkeit vereint mit soviel Herrlichkeit bestehen könne. Es war ein Gnadenstand. Und meine Rechte, die sich gehorsam um ihn mühte, fand ihn nicht. Sie mußte draußen wie der Pförtner sitzen, der die Erwählten durchzulassen hat. So war ihr Umgang mit den Lettern voll Entsagung. Die Sehnsucht, die er mir erweckt, beweist, wie sehr er eins mit meiner Kindheit gewesen ist. Was ich in Wahrheit in ihm suche, ist sie selbst: die ganze Kindheit, wie sie in dem Griff gelegen hat, mit dem die Hand die Lettern in die Leiste schob, in der sie sich zu Wörtern reihen sollten. Die Hand kann diesen Griff noch träumen, aber nie mehr erwachen, um ihn wirklich zu vollziehen. So kann ich davon träumen, wie ich einmal das Gehen lernte. Doch das hilft mir nichts. Nun kann ich gehen; gehen lernen nicht mehr.

Frankfurter Zeitung, *14 Temmuz 1933, kupür: "Okuma Sandığı"*, Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk'*un önbasımı.*

len "Locales"dan başka, "Ay", "Erkek Çocuğun Kitapları" ("Sevilen Kitaplar" adı altında da yayımlanmıştır), "Renkler" veya "Krumme Straße". Bazıları özellikle başarılı olan bu metinler ve gene Gießen nüshasında bulunmayan öbür metinler için, Rexroth'un yayımladığı *Toplu Yazılar'ın* dördüncü cildinde yer alan versiyona başvurulmalıdır. Aralık 1932-Temmuz 1933 arasında çıkan gazete versiyonları ise, Gießen dosyasının aynısı olan bir nüshadan –belki Gießen'daki karbon kopyanın orijinalinden– alınmış gibidir. En azından, başlangıçtaki bazı gazete baskılarında, yazarın elyazısıyla Gießen nüshasına işlediği düzeltmelerin bile göz önünde tutulmuş olduğu görülüyor.

Frankfurter Zeitung kültür redaksiyonunun *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*'un son olarak basılan parçasında yaptığı bir kısaltma sadece politik açıdan aydınlatıcı olmakla kalmıyor. Gazetede 1934 ağustosunda Detlef Holz takmaadı altında yayımlanan "Blumeshof 12" metni, büyükannenin evinden ve onun gezilerden gönderdiği kartpostallardan söz eder. Gießen nüshasında "Girip çıktığım bütün yüksek tabaka evleri arasında, bir dünya vatandaşına ait olan tek ev burasıydı" denirken, bu cümle gazete baskısında sansürün veya otosansürün hışmına uğramıştır. Cümleyi Benjamin'in çıkarmış olmadığını son el nüshası göstermekte, çünkü orada metne yeniden eklenmiş: Dünya vatandaşlığına olumlu bir yaklaşım, her şeye rağmen bir muhalefet gazetesi olma iddiasındaki *Frankfurter Zeitung* için, daha 1934'te bile artık sakıncalı olmaya başlamıştır. Tıpkı daha önce, daha 1933 temmuzunda, gazetenin uzun yıllardan beri yazarı olan Benjamin'in yazılarını kendi saygın adıyla basmanın sakıncalı görülmüş olması gibi (çünkü yeni denetleme kurulları bu kişinin Yahudi olduğunu anlayabilirlerdi): "Okuma Sandığı" yazar adı belirtilmeden, "Dolaplar" C. Conrad takmaadıyla yayımlanmıştır. Benjamin'in arşivindeki gazete kesiklerinde, elyazısıyla düşülmüş şu kenar notları görülüyor: "Yazar adı gayrikanunî olarak belirtilmemiş" ve "Takmaad redaksiyon tarafından keyfî ve gayrikanunî olarak konmuş". Daha o zaman bile, yürürlükten kaldırılması gündemde olan bir hukuka sığınmanın ne kadar zavallıca bir çaba haline geldiğini, sonunda yazarın bizzat, kitabın başka parçalarının

Almanya'da basılmasını sağlamak ve bunun karşılığında önüne atılacak, cüzî de olsa hayatî önem taşıyan telif ücretini alabilmek için, kendi tercih ettiği takmaadı olan "Detlef Holz"u kullanmak zorunda kalışı gösteriyor.

Benjamin *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*'un yayımlanmasını nasıl bir kaderin beklediğini önceden görmüşe benziyor; en azından, bu konuda hayallere kapılmadığını daha 1933 şubatı sonunda yazdığı bir mektubun şu bölümü gösteriyor: "Bunun kitap olarak yayımlandığını görme ümidi yok denecek kadar az. Gayet iyi olduğunu, ölümsüzlüğün onu manüskri olarak da yanına çağıracağını herkes biliyor. Basılan kitaplar basılmaya daha çok ihtiyaç duyanlar oluyor." Gerçi elinizdeki bu yayımla birlikte kitabın iki otantik versiyonu basılmış oluyor, fakat kitap son biçimini kendi kendine bulabilmiş değil; o da yazarı gibi tarihin "kasap tezgâhı" üzerinde bir kurban. Gießen versiyonunun son versiyon olmadığı, Benjamin'in bu dosyayı bitirdikten sonra yazmaya devam etmesinden bile açıkça belli oluyor. Fakat, bu ilk biçimin asıl çekici ve önemli tarafını oluşturan pek çok şeyin çıkarılmış olduğu son el versiyonu da kesin biçimini alıp kapatılmış değil, daha başka metinlerin elden geçirilmesiyle tamamlanması tasarlanmış bir eser. Böylece, Benjamin'in başka eserleri gibi, *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk* da bir çeşit *oluşum halinde eser* olarak kalıyor; öznel açıdan bakınca, elbet bitirilmez bir şey değil, ama nesnel olarak bitirilmemiş. Bunun için Adorno haklı olarak, Benjamin'in hatıralarında çizdiği tabloların üzerine daha o zamandan "Hitler devletinin gölgesi"nin düşmüş olduğu hususunda ısrar ediyordu: "Benjamin'in anlattıklarında uyanmaya yeltenen sahneleri saran hava ölümcüldür. Buralara mahkumun bakışları değer ve o buraları mahkum olmuş biri olarak algılar."

Rolf Tiedemann

Notlar

1 Bu mottoyu Benjamin esrar kullanmayı deneyerek yazdığı mısralar arasından almıştır. Metnin tamamı için bkz. Gershom Scholem'in sonsözü: Walter Benjamin, *Berliner Chronik*, Frankfurt am Main, 1970. (Çev. n.)
2 "Teyze" anlamına gelen "Muhme" çoktandır kullanılmayan bir kelime olduğundan çocuğa "hiçbir şey ifade etme(mektedir)". (Çev. n.)
3 "Kupferstich" kelimesinin bileşenleri "Kupfer" (bakır) ve "Stich" (gravür); "Kopfverstich" ise "Kopf" (baş) ve aslında olmayan, fakat olsaydı "sokma" anlamına gelebilecek bir kelime olan "Verstich"ten oluşuyor. (Çev. n.)
4 *Boudoir*: Fransızcada küçük, şık hanım odası. (Çev. n.)
5 Anahtar sepeti: Evin hanımının yanında taşıdığı, kilerin, dolapların vb. anahtarlarını içeren sepet. (Çev. n.)
6 Sago: Aynı adlı palmiyeden elde edilen, darıya benzer, bol nişastalı taneler. (Çev. n.)
7 "Nilüferli göl" anlamına gelir. (Çev. n.)
8 Burada "Muhme" kelimesinin, ses benzerliğiyle "vermummen" (bir şeye bürüyüp gizlemek) fiilini çağrıştırması ima ediliyor. (Çev. n.)
9 Tiergarten: "Hayvanat Bahçesi" anlamına gelen bu kelime, Berlin'in merkezindeki, içinde hayvanat bahçesi de olan büyük bir parkın bulunduğu semtin adıdır. (Çev. n.)
10 Yunan mitolojisinde Ariadne, Theseus'a verdiği yün yumağıyla onun labirentten çıkmasını sağlar. (Ed. n.)
11 Bendlerbrücke: Bendler Köprüsü. Yer adlarındaki köprü, cadde, meydan gibi kelimeler, tamladıkları isimle bir bütün oluşturdukları için çevrilmeden bırakıldı. (Çev. n.)
12 Fräulein: Matmazel. Burada "dadı" kastediliyor. (Çev. n.)
13 Hofjägerallee: Saray Avcıları Yolu. Großer Stern (bkz. not 19) kavşağına açılan büyük caddelerden biri. (Çev. n.)

14 Lützowufer: Lützow Sahili. Burada Lützow suyun değil, Berlin'i kateden Spree nehrinin bir kolu üzerindeki, caddesi ve parklarıyla bir kıyı parçasının adıdır. (Çev. n.)
15 Eski Yunan mimarisinde sütun yerine kullanılan kadın heykellerine "karyatit", erkek heykellerine "atlas" denir. (Ed. n.)
16 Eski Batı, "Der alte Westen" ile, Berlin'in şimdi merkezinde kalan Charlottenburg, Wilmersdorf, Zehlendorf ve Tiergarten gibi semtleri kastediliyor. (Çev. n.)
17 Yunan mitolojisinde Hesperidler, tanrıların bahçesindeki altın elmaların koruyucularıdır. (Ed. n.)
18 Yunan mitolojisinde Hydra, yılana benzeyen, dokuz başlı bir yaratık; Nemea aslanı ise, insanlara zarar verdiği için Herakles tarafından Nemea vadisinde öldürülen aslandır. (Ed. n.)
19 Großer Stern: Büyük Yıldız. Berlin'in Batı kenarı ile merkezini birleştiren geniş bulvar üzerindeki en büyük meydan. Zafer Sütunu (bkz. not 24) Nazi döneminde bu meydana taşınmıştır. (Çev. n.)
20 Kayzerpanorama, "Kaiserpanorama": Sinemanın öncüleri arasında olan ve üçboyutlu bir görüntü veren bu cihazlardan toplam elli tane kadar yapılmıştı. (Çev. n.)
21 Biedermeier: 1815-1848 arasında, özellikle Almanya, Avusturya, Kuzey İtalya ve İskandinavya'da güçlenmekte olan burjuvazi içinde etkisini göstermiş sanat akımı. Klasisizm ile Romantizm arasındaki gerilim içinde gelişen bu akım yaşama biçimini, mobilyaları, müziği ve resmi etkilemiştir. (Çev. n.)
22 Vedüt: Aslına uygun olarak resmedilmiş tabiat veya şehir manzarası (Karşıtı: prospekt, perspektif derinliği az olan manzara resmi). (Çev. n.)
23 Aix, Cours Mirabeau: Güney Fransa'daki Aix-en-Provence şehri ve bu şehirde kafeleriyle ünlü Mirabeau Bulvarı. (Çev. n.)
24 Zafer Sütunu, "Siegessäule": Açılışı Sedan zaferinin 3. yıldönümünde (bkz. not 25) yapılan bu sütun, Prusya'nın Danimarka (1864), Avusturya (1866) ve Fransa (1870/71) karşısında kazandığı zaferlerin anısına, Almanya'nın "millî abidesi" olarak dikilmiştir. (Çev. n.)
25 Sedan Günü: Prusya'nın 2 Eylül 1870'te kazandığı ve Fransa savaşının sonucunu belirleyen son zaferin yıldönümü. Bu zaferin tarihî önemi, o zamana kadar bağımsız devletler olan Alman prensliklerinin Prusya önderliğinde birleşerek Alman İmparatorluğu'nu (1871-1918) oluşturmasına yol açmasıdır. (Çev. n.)
26 Boer: Hollanda kökenli Güney Afrikalı. İngiltere'ye ve Almanya'ya karşı kazandıkları savaşlar Güney Afrika'ya bağımsızlık, Boerlere de bu ülkenin efendileri olma konumunu getirir. (Çev. n.)
27 Siegesallee: Zafer Bulvarı. Bugün artık olmayan bulvar 1873'te, Königsplatz'taki Zafer Sütunu'na yönelen bir cadde olarak yapılmış, 1895-1901 arasında Brandenburg ve Prusya hükümdarlarının heykelleri ve büstleriyle süslenmişti. (Çev. n.)

28 Brauhausberg: Birahane (bira fabrikası) Tepesi. Berlin'in güneyinde, Potsdam yakınında bir yer ve cadde adı. (Çev. n.)
29 Botanik tamburu: Toplanan bitki örneklerinin ezilmeden taşınmasını sağlayan, bir kemerle omuza asılabilen teneke kutu. (Çev. n.)
30 Anhalter Bahnhof: Anhalt İstasyonu. Bir merkez garı olmayan Berlin'de çeşitli yönlerden gelen trenlerin son durakları olarak 19. yüzyılın ortalarında yapılmış bir dizi istasyondan biri. Bunlara trenlerin gittiği yönlere uygun adlar verildiğinden (Stettiner, Hamburger, Görlitzer Bahnhof gibi), Anhalt yönüne bakan istasyon da, "durmak" anlamına gelen "anhalten" kelimesini çağrıştıran bu adı almıştı. (Çev. n.)
31 Tante: "Teyze", "hala", "yenge" veya akraba olmayan kadınlar için kullanılan "teyze" anlamlarına gelir. (Çev. n.)
32 Märkisches Land, kısa adıyla Mark, Berlin'i çevreleyen kırsal bölgedir. Geniş düzlükleri, sayısız akarsuları ve gölleriyle dikkati çeken ve pek verimli olmayan bu topraklarda 20. yüzyılın başında geleneksel bir tarım ekonomisi hâkimdi. Aynısı, Berlin'in kuzeybatısında, Baltık Denizi'ne kadar uzanan Mecklenburg bölgesi için de geçerlidir. (Çev. n.)
33 Yazar h harfini ünsüzlerden saymıyor, çünkü Almancada bu harf kendinden önceki ünlünün uzun telaffuz edildiğini gösterir. (Çev. n.)
34 Kenotafion (Yunanca "kenotaphion": Boş mezar): Başka bir yerde defnedilmiş birinin temsilî mezarı. (Çev. n.)
35 *Wallenstein*: Friedrich Schiller'in (1759-1805) draması. (Çev. n.)
36 Ceres: Romalıların dininde, yenilecek bitkilerin büyümesini yöneten tanrıça; kendisine kâh yalnız olarak, kâh yer tanrısı Tellus'la beraber tapınılmıştır. Ceres kültünün yerini erken bir dönemde Demeter kültü alır. (Çev. n.)
37 Naiad (Yunanca "akmak" anlamına gelen "naiein"den): Yunan mitolojisinde akarsu perilerinden biri. Temiz suyla ilişkili oluşlarından dolayı güzel, ayrıca yardımsever periler olarak anılırlar. Öbür peri türleri gibi ömürleri çok uzundur, fakat ölümsüz değildirler. (Çev. n.)
38 Fenriswolf, Fenrir: Kuzey Avrupa mitolojisinde ateş tanrısı Loki ile dev anası Angrboda'nın canavar oğlu. Büyülü bir bağla kayalara bağlı olarak tutulan Fenrir'in serbest kalacağı günden duyulan korku sıkça işlenmiştir. (Çev. n.)
39 Arion: İÖ 7. yüzyılda yaşamış Yunan lirik şair. Herodotos'un anlattığı efsaneye göre, korsanlar tarafından denize atılan Arion, bir yunus balığı tarafından kurtarılmıştır. (Ed. n.)
40 Europe: Yunan mitolojisinde Fenike kralı Phoiniks ya da Agenor'un kızı. Boğa kılığına giren Zeus tarafından kaçırılarak Girit'e götürüldü. Daha sonra Girit kralı Asterion'la evlendi. (Ed. n.)
41 Eilsen, Bad Pyrmont: Orta Almanya'daki bu küçük şehirler 19. yüzyılda kaplıcalarından ötürü bütün Avrupa aristokrasisinin uğrağı haline gelmişti. (Çev. n.)

42 Pfaueninsel: Tavus Adası. Berlin'i çevreleyen çok sayıdaki gölden birindeki bir ada. (Çev. n.)
43 Hohenzollern: Brandenburg-Prusya Prensliği'ni (1415-1918) ve Alman İmparatorluğu'nu (1871-1918) yöneten hanedan. (Çev. n.)
44 Blumes-Hof, Blume-zoof: Bir sokak adı olan Blumeshof (Blume Avlusu) kelimesindeki "Blume" adı "çiçek" anlamına gelir. (Çev. n.)
45 Koloni malları dükkânı: Eskiden, kolonilerden getirilen gıda ve ihtiyaç maddelerinin satıldığı dükkân. (Çev. n.)
46 Loca (Almancası "Loggia"): İçerlek bir balkona açılan oda. (Çev. n.)
47 Zwölf-Apostel ve Matthäus: On İki Havari ve Matta (kiliseleri). (Çev. n.)
48 Demosthenes: Atinalı hatip ve devlet adamı (İÖ 384-322). Adını taşıyan altmış söylev vardır. Söylevlerinin güçlülüğü, getirdiği kanıtların kesinliği, sözü dallandırıp budaklandırmaması onu belagat sanatının en önemli isimlerinden biri haline getirmiştir. (Ed. n.)
49 E.T.A. Hoffmann (1776-1822): Romantizm döneminin, büyülü, esrarengiz, tabiatüstü unsurları ustalıkla işlemiş bir yazarı. (Çev. n.)
50 Grimm masalları arasında bulunan "Marienkind"de (Meryem'in Çocuğu), Meryem Ana'nın yoksul bir oduncu ailesinin kızını evlat edinişi, fakat kızın on dört yaşındayken yasak bir kapıyı açtığı ve suçunu Meryem'e itiraf etmediği için Cennet'ten kovuluşu anlatılır. (Çev. n.)
51 Tabakskollegium: Tütün Ehli. Tütün içmeyi seven bir hükümdar olan I. Friedrich Wilhelm, her akşam danışmanlarını, subayları, bilginleri, bakanları ve davetlileri biraraya getirdiği, sadece tütün ve bira sunulan, rahat bir ortam içinde tarih, politika, ilahiyat, ahlak ve iktisat konuları üzerine konuşulan, Fransız, Hollanda ve Alman gazetelerindeki yazılar üzerine tartışılan toplantıları gelenek haline getirmişti. Zamanla "Tütün Ehli" toplantılarına "Tütün Parlamentosu" denmeye başladı. (Çev. n.)
52 Teberci: Sapı uzun, keskisi yay biçiminde, küçük ve hafif bir balta taşıyan kişi. (Ed. n.)
53 Berlin odası: Berlin'in tipik dairelerinde, avluya bakan tek penceresinden ışık alan, büyükçe oda. (Çev. n.)
54 Paskalya bayramıyla ilgili âdetler arasında, çocukların evde veya bahçede, yetişkinlerin daha önceden sakladıkları yumurtaları ve yumurta biçimli şekerlemeleri araması da vardır. Çocuk inancına göre bu şekerlemeleri "Paskalya tavşanı" yumurtlamıştır. (Çev. n.)
55 Babelsberg: Berlin'in güneyinde, Potsdam yakınında bir sayfiye yeri. (Çev. n.)
56 Heureka marka tabancalarla, lastik mermiler veya uçlarındaki lastik vantuz sayesinde düz yüzeylere yapışabilen oklar atılabiliyordu. (Çev. n.)
57 Friedrich Schiller'in (1759-1805) "Glocke" [Çan] adlı şiiri kastediliyor. Bu şiir 19. yüzyıl sonlarında birçok antolojiye, okuma kitabına vs. alı-

narak öğrencilere ezberletildikten başka, mısraları birçok süslemede kullanılan, bilinmese olmaz bir metin haline gelmiştir. (Çev. n.)

58 Charles Perrault'nun 17. yüzyılda yazdığı "Mavisakal" adlı hikâyede, gaddar bir şövalyenin, genç ve meraklı karılarını yasak bir odaya girdikleri için öldürüşü anlatılır. (Çev. n.)

59 Roma bardağı: Renkli ayağı dibine doğru kalınlaşan bir tür şarap bardağı. (Çev. n.)

60 Soğan motifi: Üsluplaştırılmış soğan başı, çiçeği ve yaprağı motiflerinden oluşan, geleneksel bir süsleme. (Çev. n.)

61 Psyche (Yunancada "ruh", "can"): Eros'un sevgilisi; Eros'un annesi Aphrodite'nin hışmına uğrar, fakat sonra Zeus tarafından ölümsüz kılınarak Eros'la evlenir. Yunan mitolojisinde kelebek ile simgeleştirilmiştir. (Çev. n.)

62 Gnädige Frau: Kelime anlamı "lütufkâr hanım" olan bu ifade özellikle toplumsal konumu yüksek kadınlara karşı, Türkçedeki "hanımefendi" gibi, hitap olarak kullanılırdı. Konuşma dilinde, vurgusuz hecelerin yutulmasıyla çoğu zaman "Gnäfrau" biçimini aldığından, çocuk Walter için, "dikişçi kadın" anlamına gelen "Näh-Frau" kelimesini çağrıştırıyor. (Çev. n.)

63 "Aile babasının kaygısı": Kafka'nın bu adı taşıyan metninde, Odradek dikiş ipliği makarasının evin kâh bir köşesinde belirip kâh bir süre için gözden kayboluşu, varlığının herhangi bir hedefi olmadığı için de günün birinde ölemeyeceği anlatılır. (Çev. n.)

64 Saman, İsa'nın bir ahırda doğduğuna inanıldığından, Noel dekorasyonunda çok kullanılan bir malzemedir. (Çev. n.)

65 Noel tabağı: Noel âdetleri arasında, ortaya içinde fındık fıstık, şekerleme gibi şeyler bulunan, İsa'nın doğumuyla ilgili motiflerle süslü bir tabak konması da yer alır. (Çev. n.)

66 Noel ağacının gizliliği: Bir âdete göre Noel ağacı, çocuklar için sürpriz olması için, eve gizlice getirilir ve akşamın yaklaştığı saatlerde gizlice süslenir. (Çev. n.)

67 Bu büyük parkın içindeki büyük gezinti yoluna "Dedikodu Bulvarı" (Lästerallee) adı takılmıştır. Viyana ve Münih'teki şehir parklarında ve bazı sayfiye yerlerinde de bu adla anılan geziler vardı. (Çev. n.)

68 Rousseau Adası: Anhalt-Dessau Prensi Friedrich Franz (1740-1817) tarafından Dessau yakınlarında yaptırılan büyük Wörlitz bahçelerinde bulunan bir ada. (Çev. n.)

69 Neuer See (Yeni Göl): Berlin'in merkezindeki Tiergarten semtinde, bir kanalın genişletilmesiyle oluşturulmuş gölcük. (Çev. n.)

70 Georg Scherer, Alman halk edebiyatının söyleyiş özelliklerinden esinlendiği şiirlerinin yanı sıra, çocuklar ve gençler için yazdığı, 19. yüzyılda çok yaygın olan bir dizi şiir ve şarkı kitabıyla tanınır. *Alman Çocuk Kitabı* da bunlardan biridir. (Çev. n.)

Geçtiğimiz yüzyılın en büyük düşünürlerinden Walter Benjamin'in kırk yaşında yazmaya başladığı *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*, onun kendi çocukluğunu hangi bakış açısından gördüğünün ipuçlarını veriyor. Benjamin'in "fotoğraflı özyaşamöyküsü" olarak tanımladığı bu kitabı oluşturan kısa düzyazı metinler, salt kişisel bilgiler içermenin ötesinde, yüzyıl dönümünde burjuva ortamındaki çocuk bireyin toplumsal ruh halini de sergiliyor.

Kitabı yayına ilk hazırlayan Adorno'ya göre, Benjamin'in anılarında çizdiği tabloların üzerine "Hitler devletinin gölgesi" düşmüştü: "Benjamin'in anlattıklarında uyanmaya yeltenen sahneleri sarın hava ölümcüldür. Buralara mahkumun bakışları değer ve o buraları mahkum olmuş biri olarak algılar."

Benjamin'in yaşarken kitap olarak yayımlandığını göremediği, dönemin gazetelerinde bölük pörçük tefrika edilen *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*'un iki ortak versiyonu basılmış bulunuyor (elinizdeki, Gießen versiyonunun çevirisi), ama kitap son biçimini kendi kendine bulabilmiş değil; o da, Nazi baskısından bunalarak yaşamına son veren yazarı gibi, ratihin "kasap tezgâhı" üzerinde bir kurban.

Kapak fotoğrafı: Walter Benjamin, yaklaşık 1902

ISBN 975-08-0728-6

9 789750 807282